VLADIMIR
FEDOROVSKI

CORINT
ISTORIE

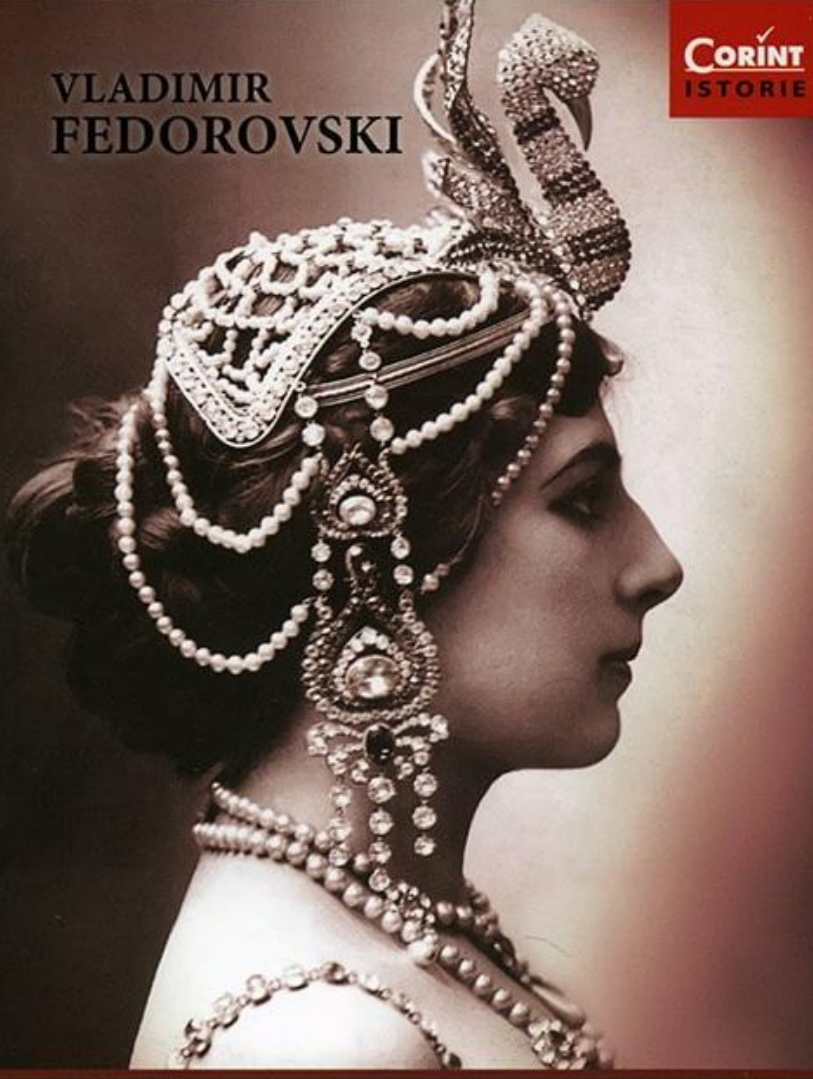

O LUME SECRETĂ

Mari spioane din secolul al XX-lea

VLADIMIR FEDOROVSKI

O LUME SECRETĂ

Mari spioane din secolul al XX-lea

Coordonatorul colecţiei
ALEXANDRU JIPA-TEODOROS

VLADIMIR FEDOROVSKI

O LUME SECRETĂ

Mari spioane din secolul al XX-lea

Traducere de Diana Morărașu
Prefață de Ion M. Ioniță

CORINT
ISTORIE

VLADIMIR FEDOROVSKI este autorul mai multor bestselleruri internaţionale. În prezent, este cel mai editat scriitor de origine rusă din Franţa. Recent, a publicat *Le Roman des Tsars* şi *Le Roman de la Perestroika* la editura Le Rocher, unde coordonează colecţia „Romanul locurilor şi destinelor magice".

Redactare: Alexandru Macovei
Tehnoredactare computerizată: Simona Bănică
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: Fotografie reprezentând-o pe Mata Hari.

Vladimir Fedorovski, *Le roman des espionnes*
Copyright © Editions du Rocher, 2014
All rights reserved

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-15-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FEDOROVSKI, VLADIMIR
O lume secretă: mari spioane din secolul XX /
Vladimir Fedorovski ; trad.: Diana Morăraşu ;
pref.: Ion M. Ioniţă. — Bucureşti : Corint Books, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-606-8723-15-0

I. Morăraşu, Diana (trad.)
II. Ioniţă, Ion M. (pref.)

327.84(100)"19"

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi:
GRUPUL EDITORIAL CORINT

Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20

Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, Bucureşti, cod poştal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Prefață

Spioanele unui război mai lung decât secolul

Stabilit la Paris, în buna tradiție a exilaților ruși din timpul revoluției bolșevice, Vladimir Fedorovski, fost diplomat sovietic și susținător al lui Gorbaciov, devine un prolific scriitor concentrându-se asupra istoriilor complicate ale secolului al XX-lea.

Istorii în care femeile-spion au jucat un rol complicat, uneori de succes, alteori tragic, volumul de față fiind dedicat agentelor rusoaice. Viața lor poate fi cât de cât reconstituită pe baza unor memorii și a puține documente. Cele câteva supraviețuitoare au lăsat jurnale și confesiuni. Maestre ale mistificării și ale jocului dublu, aceste femei remarcabile au stârnit pasiuni și au ajuns să manipuleze personaje influente din înalta societate occidentală, din politică, din mediul artistic. Ele au fost mijlocul perfect prin care va fi pusă în aplicare teoria lui Lenin privind racolarea „idioților utili", dispuși să se pună în slujba comunismului.

Dar cine erau ele și cum au ajuns în slujba serviciilor secrete?

„Venite pe lume în zorii noului veac, moștenitoare ale societății victoriene a secolului al XIX-lea, ele au fost pregătite pentru o existență facilă, adică burgheză și uneori chiar aristocratică, pentru o viață de plăceri și de frivolitate lipsită de griji; dar iată că s-au trezit aruncate brusc într-un univers ostil, în care totul se prăbușea, pentru ca mai apoi să se deschidă vertiginos în fața perspectivelor unei noi ordini sociale.

Asemenea tuturor rusoaicelor cu aceleași origini și din aceeași clasă, ele au fost sortite pribegiei, terorii, nebuniei, reduse la condiția de a trăi din pomeni, forțate uneori să își ia zilele... Tragediile lor personale erau un reflex al catastrofei universale în care au fost târâte. Iar aceste eroine ale cataclismului istoric nu și-au datorat salvarea decât unei invincibile voințe de a trăi, de a supraviețui în momentul prezent, fără a se gândi la ziua de mâine, viitorul lor construindu-se de la o zi la alta", spune Fedorovski.

Primul Război Mondial și victoria lui Lenin în Rusia sunt cataclisme istorice. Noua ideologie susținea că va urma confruntarea pe viață și pe moarte a sovietelor cu imperialismul mondial, mersul istoriei fiind către prăbușirea implacabilă a capitalismului și triumful la nivel planetar al socialismului victorios. Pe ruinele Europei devastate la o scară cum nu se mai văzuse până atunci în istorie, începea noua confruntare sau „marele război civil" care va sfâșia din nou continentul.

Ideologia luptei de clasă se va ciocni cu ideologia luptei de rasă. Ambele urmăreau să distrugă orice fărâmă de viață liberă. Omul urma să fie înrolat sau zdrobit. O luptă în care avantajele vor trebui obținute cu orice preț, pe orice căi, cu orice sacrificii. Spionaj, șantaj, manipulare, diversiune, crimă, teroare. Iată o rețetă la care spioanele venite din frig au contribuit din plin.

„De ce și cum atâtea femei tinere au devenit spioane în cursul secolului al XX-lea?", se întreabă Fedorovski în numele cititorilor săi.

Și explică:

„Spionajul a intrat în viața lor ca o scândură de salvare, ajutându-le să își țină capul deasupra apei în mijlocul furtunilor acelei epoci crunte. Aruncate în vâltoarea evenimentelor, ele au fost, asemenea atâtor alte femei, lovite de tragedii teribile, fiind totodată supuse unor presiuni groaznice, generate de mașinăria de măcinat oameni pusă în mișcare de dictatura roșie. La drept

vorbind, aceste femei excepționale nu erau lipsite nici de inteligență, nici de luciditate, nici de convingeri. Dar ele au fost adesea supuse abuzurilor implacabilului sistem de control al Siguranței Statului sovietic și al responsabililor lui, considerați maeștri în arta manipulării spiritelor.

Cu toate acestea, de cele mai multe ori, colaborarea lor cu serviciile de informații nu era rezultatul unui act disperat; din contră, implicarea lor era rodul unor eforturi perfect asumate și raționale, la care au consimțit în speranța că, prin asta, își vor salva familia, apropiații, prietenii luați ostatici de către regimul totalitar. Ele însele erau niște incredibile manipulatoare ale destinului."

Pentru a nu cădea în haosul destinelor manipulate ale personajelor sale, Vladimir Fedorovski este nevoit să recurgă la clasificări. Își împarte spioanele în clase și genuri, ca în biologie.

Marile clase evocate sunt *pionierele*, *tehnicienele*, *estetele* și *agentele farmecului*. Fiecare clasă are propriile maestre ale jocului secret în momente cheie ale istoriei.

Cine sunt *pionierele*? Vlăstare ale aristocrației prăbușite sub marșul revoluției comuniste. Fetele educate ale unei elite sortite pieirii. Ele se vor regăsi în cele mai sinistre povești ale războiului civil și ale primilor ani sovietici. Mura, baroneasă Budberg, este figura simbolică a acestei clase de spioane. Se implică împreună cu iubitul ei, agentul britanic Robert Bruce Lockhart, în complotul care viza lichidarea regimului bolșevic prin uciderea lui Lenin. A fost una dintre cele mai misterioase operațiuni ale acelor vremuri tulburi în care, într-o Rusie cuprinsă de incendiul revoluționar, spioni, teroriști, aventurieri, bandiți și escroci încercau într-un joc de tipul totul sau nimic fie să schimbe istoria, fie să dea marea lovitură a vieții lor. Pentru Mura și Lockhart operațiunea se va dovedi un dezastru. Complotul este descoperit de poliția secretă a lui Lenin. Azvârliți în închisoare, cei doi vor supraviețui miraculos și vor fi eliberați. Relația lor va continua și lumea spionajului și a disuasiunii îi va avea protagoniști

zeci de ani de acum înainte. Dar pentru că în această lume există mereu îndoieli, sunt voci care susțin că întreg complotul a fost organizat sub supravegherea bolșevicilor care au manipulat toată scena având nevoie de un pretext pentru a declanșa teroarea roșie... Cineva a lucrat ca agent dublu. Întreaga poveste se regăsește în carte în capitolele „Dragoste la prima vedere pe malurile Nevei" și „Complotiștii manipulați". Dar lucrurile nu se opresc aici. Baroneasa își continua aventurile la Londra și la Paris. Devine amanta lui Maxim Gorki și a lui H.G. Wells. E bănuită că lucra și pentru britanici, și pentru ruși, ba chiar și pentru germani. Ulterior, nimeni, nici măcar cei mai apropiați prieteni nu vor putea afirma cât este adevăr și cât este fabulație în povestea baronesei Budberg.

Tehnicienele vor fi cele mai dure spioane ale lui Stalin, cele care vor contribui la succesul unor misiuni de soarta cărora liderul de la Kremlin se va interesa personal. Câteva exemple ar fi: uciderea vechiului său rival Lev Troțki în Mexic, spionarea lui Hitler și chiar plănuirea asasinării führerului prin intermediul actriței Olga Cehova, în mare vogă în elita nazistă și, nu în ultimul rând, furtul secretelor bombei atomice de la americani, o operațiune esențială pentru ca URSS să rămână o superputere în lumea Războiului Rece...

Iar *estetele* vor fi, fără îndoială, frumoasele rusoaice strecurate în intimitatea unor mari scriitori, publiciști, oameni de știință, artiști de anvergură pentru a-i face favorabili și chiar suporteri dedicați ai cauzei sovietelor. Spirite mari au ajuns astfel în postura de idioți utili ai regimului bolșevic. Secretarele lor rusoaice, devenite amante și eventual soții, sunt singurele care au cunoscut în amănunt secretele acestor transformări. Transformări care au avut, de obicei, ca punct culminant al manipulării o excursie de documentare în Rusia minuțios organizată de serviciile secrete și supravegheată atent de Tătucul de la Kremlin. Vizitele aranjate în paradisul sovietic, decorurile montate pentru înalții oaspeți, întâlnirile „spontane" cu

oamenii muncii, banchetele fastuoase, darurile bogate și conversațiile cu Stalin la un pahar de votcă au alcătuit o rețetă căreia puțini i-au rezistat.

Agenții farmecului, femei și bărbați deopotrivă, își vor face datoria față de patria proletariatului îmbinând spionajul cu cea mai veche meserie din lume. Kremlin, sex și spionaj, ce poate fi mai incitant!

Vladimir Fedorovski știe să-și vândă marfa.

„În acele vremuri echivoce, ele au avut o serie de relații adeseori obscure și discutabile. Dar, în loc să emitem judecăți morale asupra motivațiilor și gesturilor lor, ni s-a părut preferabil să pătrundem în intimitatea lor și să încercăm să ridicăm vălul de pe câteva dintre resorturile ascunse ale istoriei.

Iar dacă în cursul povestirii noastre va răzbate, ici-colo, o anumită simpatie față de ele, poate că ar trebui să le recunoaștem o victorie postumă: puterea de a stârni admirația și îngăduința chiar și de dincolo de mormânt..."

Să fim onești, este doar o manevră literară menită să-l facă pe cititor să simpatizeze cu personajele acestor povestiri din volumul de față. Resorturile ascunse ale istoriei au stat în altă parte. În birouri ascunse, acolo unde s-au plănuit operațiuni, acolo unde monștri ai puterii absolute au dispus după propriile calcule de viața a milioane și milioane de oameni. Cel mai întunecat secol al umanității a avut costuri uriașe. Iar libertatea câștigată la sfârșitul războiului lung cât veacul a fost scump plătită.

Din păcate, această plată nu este făcută o dată pentru totdeauna. Libertatea se câștigă greu și se apără continuu. Pericolele nu dispar niciodată și nu se îndepărtează de la sine. Catastrofele prin care a trecut omenirea în secolul abia încheiat o dovedesc cu prisosință.

Poveștile spioanelor venite din frig sunt o mică parte din ceea ce s-a întâmplat. Viața lor este seducătoare ca un labirint

de oglinzi în care este imposibil să mai distingi realitatea de imaginile multiplicate la infinit.

O lume secretă deschide intrarea într-un astfel de labirint. Pentru cititor experiența este fascinantă, ca intrarea într-un univers paralel, un univers în care nici legile omenești, nici legile fizicii nu se aplică. Iar dacă cititorul poate răsufla ușurat la sfârșitul cărții, întorcându-se la viața normală, acolo unde lucrurile sunt de cele mai multe ori ce par a fi, personajele labirintului nu vor mai ieși niciodată de acolo. Rămân destine neclare, reflectate în muchiile unor oglinzi sparte pe care nimeni nu va reuși să le mai lipească la loc. Au jucat un rol în marea istorie scrisă de alții.

ION M. IONIȚĂ

Preambul

Lady

Era una dintre acele gale sclipitoare şi utile al căror secret Nisa îl stăpânea cum nu se putea mai bine: sub candelabrele şi aurăriile marilor saloane din hotelul oraşului, oaspeţii şi-au plătit scump dreptul de a se aşeza pe scaunele mici, incomode, din jurul meselor învelite în voaluri roz şi împodobite cu bujori. Era un bal de caritate în beneficiul copiilor defavorizaţi din Regatul Unit.

Seara a fost inaugurată de o cântăreaţă celebră, care a interpretat *Cântecul de leagăn* al lui Ceaikovski. Din onorabila asistenţă, două prinţese atrăgeau toate privirile. Se remarcau, în egală măsură, mai multe actriţe de cinema, fotbalişti şi piloţi de automobile, care luau faţa deputaţilor şi a altor notabilităţi locale.

Cum aş fi putut ghici cu câteva ceasuri în urmă, când îmi potriveam cu grijă nodul papionului la smoching, că în această seară voi avea parte de una dintre cele mai remarcabile întâlniri din viaţă?

Toată lumea îi spunea Lady, iar ea părea cu adevărat coborâtă din tabloul lui Gainsborough[1]. Regină a marinarilor Maiestăţii Sale Elisabeta a II-a, lady G. nu obişnuia să vorbească despre originile ei.

Cu toate acestea, adevărul a ieşit la lumină cu mare zarvă într-o bună zi, când a fost invitată de către preşedintele Eisenhower să viziteze o bază ultrasecretă din Statele Unite, alături de soţul ei, amiralul britanic Gifford.

Când preşedintele le-a dat asigurarea că niciun picior de rus nu va călca vreodată pe acele meleaguri, ofiţerul, prieten al preşedintelui, a arătat înspre soţia sa şi a declarat în faţa asistenţei năucite:

— Vă înşelaţi, domnilor, aveţi în faţă o rusoaică!

Lady Gifford, căreia i-a îngheţat sângele în vine, a salvat situaţia improvizând:

— Ei, domnilor, în fond, ruşi, englezi, americani sau francezi, toţi suntem cetăţeni ai mărilor...

Seara, i-a mărturisit soţului ei că a fost cât pe ce să îl omoare!

În timpul călătoriilor sale în Franţa, obişnuia să ia prânzul sau cina la Maxim's. Aşa se face că, într-o bună zi, s-a trezit aşezată la o masă învecinată cu aceea a regelui detronat al Egiptului, Farouk[2], faţă de care nutrea de multă vreme o ură implacabilă. Cu o voce calmă, a afirmat atunci că unele fiinţe întruchipează toată degradarea umană. Apoi s-a ridicat şi a trecut maiestuos pragul celebrului restaurant.

Portarul, care a fost întrebat cine este această doamnă atât de distinsă, a răspuns:

— Este o mare doamnă, domnule. Lady G. este personificarea însăşi a aristocraţiei britanice.

Aceasta era legenda care o înconjura pe lady Gifford, dar nimeni nu îi cunoştea secretul.

Serata ajunsese la apogeu. Puţin izolat, străin de toată această mulţime care se distra, am ezitat întrucâtva când ea s-a îndreptat spre mine, cu instinctul sigur al femeilor care se ştiu frumoase şi admirate. Prezentările au fost făcute cu un firesc

desăvârșit. O mare doamnă, extrem de directă, care știa exact ce anume dorea:

— Dragul meu prieten, mi-a spus, cu fermecătorul ei zâmbet insinuant, mi se pare că vă plictisiți la fel de tare ca și mine. Ce ați spune dacă v-aș ruga să mă luați de aici și să mă conduceți acasă? Șoferul meu a dispărut.

M-am înclinat, tainic încântat de ocazia rară care mi se oferise, aceea de a mă întreține în particular cu una dintre cele mai misterioase și mai atrăgătoare figuri pe care le văzusem vreodată. Prevenită fiind în legătură cu dimensiunile reduse ale mașinii mele coupé, ea nu a făcut decât să râdă, invitându-mă să-i ofer brațul, fără alte gesturi protocolare.

Astfel, am pătruns pentru întâia oară în secretele vilei Louise, cavaler improbabil al celei mai încântătoare dintre doamnele de odinioară.

Parfumul ei mă vrăjea. Cu tente de ambră, un buchet delicat de flori albe, părea a proveni din ținuturi îndepărtate și știam deja că nu îl voi uita niciodată.

Când ne-am instalat în salon, m-a rugat să deschid ferestrele înalte și mi-a atras atenția asupra luminilor de pe iahtul regal al familiei Angliei, ancorat în dană pe timpul nopții.

— Am auzit că vă plac poveștile, a spus, cu frumoasa ei voce gravă. Dacă doriți, vă pot povesti o istorie foarte tristă. O istorie despre femeile din umbră care au marcat veacul nostru tragic.

Pradă amintirilor și emoțiilor pe care le retrăia, trecea fără să-și dea seama de la rusă la engleză, apoi la franceză, cu o ușurință deconcertantă. M-am obișnuit repede să o urmăresc, pasionat de evenimentele incredibile pe care mi le relata.

Vorbea despre destinul ei, dar și despre jocurile hazardului acestui secol care a văzut atâtea popoare destrămându-se. Se întrerupea din când în când, preocupată ca nu cumva să mă fi

plictisit. Dar eu nu mă mai săturam să o aud evocând aceste frânturi din trecut, care îi împurpurau pe neașteptate obrajii palizi, aprinzând un licăr aparte în ochii săi minunați.

Cum o confidență atrage după sine o alta, lady G. a început să îmi povestească și despre soarta prietenei ei, baroneasa Budberg.

Fiindu-mi teamă să nu o obosesc, i-am propus să vin să o ascult și în seara următoare. Și astfel, în decursul câtorva întâlniri de neuitat, mi-a povestit întreaga istorie.

La a doua noastră întrevedere, avea lângă ea o agendă legată în piele bleu, foarte uzată. La invitația ei, am descifrat, plin de emoție, notele ei de călătorie, scrise pe vremea când îl însoțea pe Winston Churchill în Rusia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Pe filele groase, cu linii azurii, a consemnat principiile după care, în opinia ei, ar trebui să se ghideze fiecare dintre noi. O păstrez și astăzi, fiind una dintre cele mai dragi comori ale mele. Am citit: „Lui Dumnezeu nu i-ar fi pe plac, domnule, dacă ați avea, asemenea mie, și alte subiecte de reflecție în viață, în afară de iubire și secretele veacului nostru..."

Descopeream, la rându-mi, aceste secrete, în timp ce-o ascultam pe lady G. dezvăluindu-mi ce a făcut de-a lungul vieții. Aparținea unei mari case ruse, care se evidențiase în istorie încă de pe vremea lui Petru cel Mare. Alungată din țara ei natală de Revoluția bolșevică, a ajuns la Istanbul, unde a cunoscut un tânăr ofițer englez. A fost dragoste la prima vedere, a urmat un mariaj fericit...

În altă seară, șoferul ei ne-a dus, într-o limuzină lungă, până la proprietatea tatălui ei, de la Mougins. M-au întâmpinat fotografii cu chipurile acestei familii înduioșătoare, dar gazda mea m-a adus aici pentru a-mi dezvălui conținutul misivelor

clandestine, păstrate într-o cutie de pălării, pe care soarta le ajutase să ajungă, într-un final, în mâna destinatarei.

— La 15 august 1962, exact la ora la care sora mea s-a stins din viață, acest portret al ei, pe care-l agățasem deasupra noptierei, s-a desprins fără niciun motiv aparent. Am văzut în asta un semn rău, astfel încât scrisoarea care îmi aducea vestea morții ei nu m-a surprins prea mult, mi-a explicat bătrâna mea prietenă.

Vorbind, a întins o mână tremurândă înspre o acuarelă semnată de Voloșin[3], care înfățișa o tânără blondă, împodobită cu un *kokoșnik*[4] pe care îl îndrăgea atât de mult.

Când lady G. și-a încheiat povestea, am avut pentru prima oară impresia că e lipsită de vlagă, aproape fără suflu, ca după o cursă lungă.

Mă încercau remușcările pentru că am obligat-o să-mi dezvăluie cele mai ascunse meandre ale memoriei. Dar ea a găsit vorbele potrivite pentru a-mi potoli scrupulele:

— Copiii și nepoții mei au auzit adesea frânturi din această istorie zbuciumată. Ba chiar de atâtea ori, încât nici nu mă mai ascultă când le vorbesc. Probabil că aveam nevoie ca un străin de familia noastră, așa ca dumneavoastră, să îmi ofere o ureche atentă și amabilă.

Interlocutoarea mea și soțul ei, amiralul, au știut toată viața pentru ce luptă. În acei ani teribili, amenințați de umbra sângeroasă a nazismului și de teama de a-l vedea pe Hitler atingându-și scopurile, chiar și cei fericiți aveau o poveste tainică de spus.

Cuplul și-a pus toate resursele la dispoziția lui Winston Churchill, încă de la numirea acestuia ca premier, în mai 1940.

Winston era un obișnuit al reședinței Gifford, fieful lor din Scoția, a cărui amfitrioană incontestabilă era lady G. Acolo se

ţineau frecvent reuniuni secrete. Se organizau întâlniri discrete. Salonul galben, sera cea mare şi biblioteca au fost teatrul multor discuţii pasionate, al multor decizii vitale pentru viitorul Europei.

Tânăra gazdă se pricepea ca nimeni altcineva să dirijeze conversaţiile, deturnându-le cu abilitate cursul, sau să pună pe tapet alte subiecte de interes. Nimeni nu ştia de unde moştenise această ştiinţă a discuţiei, această artă a dezbaterii de idei, care făcea din seratele ei momente scânteind de spirit şi de farmec.

Reşedinţa lor din Londra, care scăpase ca prin urechile acului de distrugere în teribila noapte de 15 septembrie 1940[5], rămânea un centru de neocolit al vieţii mondene londoneze. Legăturile lui lady G. cu Franţa au constituit, de altminteri, o punte de legătură şi o cale de liberă trecere a membrilor forţelor franceze libere spre capitala britanică. Colonelul Passy[6], şef al BCRA, biroul de informaţii al Franţei libere, înfiinţat de generalul de Gaulle, era un obişnuit al casei Gifford. El le-a prezentat personalităţi sclipitoare, precum baroneasa Budberg, Raymond Aron[7] sau Maurice Schumann[8], cu care lady G. se bucura nespus să vorbească în franceză. Alţi obişnuiţi ai casei erau aviatorul Romain Gary, pe a cărui mamă o cunoscuse la Nisa, şi Lesley, soţia acestuia. Lesley nutrea o adevărată pasiune pentru Rusia, care o înduioşa pe lady G., căci îi amintea de îndepărtata ei soră mai mică, despre care nu avea prea multe veşti pe atunci.

Amiralul Gifford ocupa funcţii importante la amiralitate. El a fost cel care a sugerat să fie solicitată soţia lui în ziua în care departamentul care se ocupa de Rusia din cadrul MI-6 şi-a pierdut cel mai bun traducător în bombardament.

Cuplul rezista eroic, solidar, sub bombardamentele care zguduiau noapte de noapte Londra. Locul lor era acolo, lângă combatanţi.

După pactul Molotov-Ribbentrop din 1939, Stalin se aliase cu Hitler, iar Churchill trebuia să lupte împotriva acestui nou adversar, fie chiar și indirect. Știa că, pentru URSS, Regatul Unit rămânea „inamicul numărul unu". Serviciul de informații al Coroanei era foarte activ și cerea o loialitate deplină din partea membrilor săi. Astfel, premierul însuși a girat intrarea lui lady G. în grupul restrâns al interpreților.

Lady G. a fost extrem de mișcată. Pentru ea, acesta era cel mai prestigios certificat de cetățenie: o dovadă că noile ei rădăcini engleze erau cu adevărat reale. Un punct mereu sensibil în sufletul ei.

Soțul ei nu i-a oferit doar dragostea, numele și titlul. I-a dăruit și o țară, și un destin pe măsura marii familii ruse a cărei descendentă era.

10 aprilie 1945 avea să rămână însă o dată tragică în această existență excepțională.

Lady G. făcea anticameră și nu-i plăcea deloc. Se afla în clădirea austeră, fremătând de activități clandestine, în care venea adesea să lucreze, încă de la începutul războiului-fulger.

Totuși, în ziua aceea fusese convocată pentru prima oară în mod oficial. Or, chiar dacă nu era vorba decât despre niște formalități, nu era plăcut pentru nimeni să se trezească chemat în acest mod să se prezinte la birourile MI-6.

Așteptarea se anunța a fi îndelungată. Fusese prevenită. O reuniune neașteptată îl reținuse pe șeful secției a V-a a serviciului de contraspionaj. Sir Kim Philby[9] îi trimisese vorbă, rugând-o să aibă puțină răbdare.

Asemenea tuturor celor care avuseseră ocazia de-a lucra cu frumoasa lady G. de-a lungul ultimilor cinci ani, îi cunoștea caracterul impetuos. Răbdarea și obedienta nu erau cele mai de seamă virtuți ale ei. În schimb, toți știau că se putea conta pe ea până la capăt în cazul unor situații cu adevărat dure. În

acțiune, știa să fie disciplinată și să dea dovadă de solidaritate față de camarazii ei. Nu de puține ori, de-a lungul acestei perioade teribile de război pe care o traversase omenirea, și-a pus toate cunoștințele și capacitățile la dispoziția patriei adoptive.

Ghemuită cum putea mai bine pe bancheta inconfortabilă, și-a scos din geantă nuvela lui Vercors, *Le Silence de la mer*, pe care un prieten i-o adusese de la Paris.

„Să ai întotdeauna o carte cu tine pentru a-ți exersa în mod util răbdarea de care activitățile bărbaților ne obligă adeseori să dăm dovadă", și-a spus în sinea ei.

Cartea era pasionantă, dar în dimineața aceea avea gândul în altă parte. Pe sub vesta austerului costum de culoarea frunzelor moarte pe care îl alesese pentru această întâlnire, degetele ei au atins ușor micile stele negre ale bijuteriei talisman pe care i-o dăruise tatăl ei, cu multă vreme în urmă.

— Ai harul fericirii, copilă dragă, și ai datoria de a-l păstra pururi, pentru tine și pentru cei din jur, îi spusese el atunci.

Un zgomot de la capătul holului a trezit-o pe lady G. din reverie.

O secretară a venit după ea pentru a o conduce la sir Kim Philby.

Acesta din urmă a primit-o cu neobișnuită căldură. Rigiditatea și purtarea aspră erau modalitatea lui de-a ține oamenii la distanță. Erau în firea lui, ca și plăcerea nespusă de a purta costume de tweed cu un grad de uzură studiat cu mare grijă. Afabilitatea aceasta neașteptată nu era de bun augur.

O femeie știe când un bărbat o privește altfel decât ca pe o trecătoare oarecare. Pentru a-și cere scuze că a făcut-o să îl aștepte, i-a oferit un whisky.

Lady se întreba ce veste într-atât de teribilă avea să îi aducă, de își dădea atâta osteneală cu politeturile. A întrebat-o despre soț și despre copii, a perorat despre o vânzare de porțelanuri a

Companiei Indiilor, care urma să aibă loc la Sotheby's. Încetul cu încetul, lucrurile reintrau în matca lor.

Tânăra femeie l-a întrerupt, nervoasă:

— Dragul meu prieten, treceți, rogu-vă, la subiect. Nu cred că m-ați lăsat să fac anticameră două ceasuri pentru a-mi vorbi despre antichități și despre creșterea copiilor.

— Este vorba despre sora dumneavoastră. A dispărut din Cairo. Avem motive întemeiate să credem că, împreună cu soțul ei, a trecut la sovietici.[10] Au fost reperați la Praga.

Tânăra a pălit. „Rezistă", și-a spus imediat în sinea ei. Nu era cazul ca sir Kim Philby să detalieze asupra consecințelor și semnificațiilor acestei dezertări.

— Sunteți sigur? Și copilul, nepoata mea? a întrebat ea cu o voce albă.

— Au luat-o și pe ea. Toată familia a trecut la Est, a rezumat laconic sir Kim Philby.

În stilul ei direct, femeia a atacat:

— Ce doriți de la mine? Trebuie să vă înmânez demisia? Presupun că de acum înainte nu voi mai putea lucra pentru dumneavoastră.

Vocea ei s-a frânt. O copleșise o tristețe nesfârșită. Tocmai realizase că și cariera soțului ei risca să fie compromisă de trădarea surorii ei.

Sir Kim Philby a făcut un gest surprinzător pentru un bărbat de felul lui: și-a pus mâna peste aceea a tinerei femei, iar ea a avut un straniu sentiment de alinare. Soarta surorii ei mai mici, ajunsă spioană în slujba Kremlinului, o apăsa teribil.

În ce impas intrase? Și ce joc făcea imposibilul ei soț, care nu mai știa ce să inventeze ca să o facă să sufere?

A fost cuprinsă brusc de mânie la gândul responsabilității cumnatului ei în această afacere jalnică.

Cât despre Philby, prima intuiție a lui lady G. fusese cea corectă.

Acest bărbat nu avea altă ambiție decât să-i distrugă pe toți. Îi ura familia și tot ce reprezenta ea. Simțise dintotdeauna acest lucru. Dar, în același timp, ea îl fascina. Și sora ei a fost victima acestei fascinații.[11]

Lady se gândea mai ales la sora și la nepoata ei, care nu era decât un copil. Ce se va întâmpla cu ele în această lume sovietică brutală, în care originile lor nu puteau stârni decât animozitate și suspiciune?

După furie, a venit rândul culpabilizării.

Cum de nu a văzut nimic? A luat drept simple escapade disparițiile unui soț care ducea o adevărată viață dublă? O trădare planificată de ani de zile?

Fără doar și poate.

Ce vor spune părinții lor? Va fi o lovitură teribilă și pentru ei.

Copleșită, lady G. a tăcut. De când o cunoștea, sir Kim Philby o vedea pentru prima dată prăbușită. A jucat cartea compasiunii:

— Haide, dragă prietenă, să nu forțăm lucrurile. Să mai așteptăm câteva zile și să ne gândim, fiecare dintre noi, la calea pe care o vom urma.

Dar amândoi știau că nimic nu avea să mai fie ca înainte. La început, lui lady G. i se dădeau pur și simplu texte de tradus. Dar, începând cu 1941, ea participase și la interogarea refugiaților veniți din URSS. Figura printre cei însărcinați să analizeze datele secrete provenite din Est, în scopul de a evalua situația stalinismului.

Când tânăra ieșea din sediul MI-6 deja se înserase. A cerut să fie condusă acasă. Fusese una dintre cele mai lungi și mai întunecate zile din viața ei.

Camerista întinsese pe patul ei o rochie din tafta neagră. Lady G. uitase de concertul de binefacere care urma să se desfăşoare în seara aceea la Albert Hall.

Primul ei gând a fost să îşi anuleze prezenţa. A sunat, a cerut o gustare uşoară şi a reflectat la tot ce însemna dispariţia surorii ei.

Dar Lady nu era femeia care să se lase dominată de evenimente. S-a dezmeticit şi a decis că era cel mai bun moment ca să arate mai sclipitoare ca niciodată. Baia era gata, înmiresmată cu amestecul de ambră şi flori albe pe care mama ei îl plămădise pentru ea cu ajutorul unuia dintre cele mai fine „nasuri" din Grasse[12], dând dovadă de aceeaşi atenţie afectuoasă cu care alegea florile pentru buchetele ei.

Când era învăluită în aceste miresme, se simţea invincibilă. Rochia se mula pe silueta pe care cele trei sarcini o împliniseră magnific. Un gând fugar a zburat spre soţul ei, aflat în misiune Dumnezeu ştia unde. Lui îi plăcea la nebunie această rochie, pe care ea o alesese anume pentru a-i fi pe plac. Şi-a ridicat pletele într-un coc savant, mâinile ei frumoase mânuind cu îndemânare lungile ace din corn.

Sosirea lui lady G. în loja personală a fost însoţită de tulburătoarele accente ale lui Ceaikovski. Şi-a lăsat capa de blană pe un scaun şi, fremătătoare, a ascultat cum se înalţă sunetul viorilor, fără a privi spre scenă. Fiecare notă avea o culoare aparte şi fiecare culoare îi amintea de sora ei. O revedea aievea, o fetiţă dulce şi aeriană, transformată de-a lungul anilor de greutăţile vieţii. Lacrimile i s-au rostogolit pe obraji.

La antract, a traversat plină de sine mulţimea şi s-a îndreptat spre şeful de cabinet al prim-ministrului, solicitând să vorbească cu acesta.

— Sigur că da, doamnă. Când doriţi să îl vedeţi?

— Imediat, evident, dragul meu prieten, a cerut tânăra femeie.

Descumpănit, bărbatul a cântărit din priviri rochia de tafta neagră încinsă cu catifea albastru închis a interlocutoarei.

— Bine, încuviinţă el. Binevoiţi să mă urmaţi, vă rog.

Churchill era singur în loja lui şi, la vederea şefului de cabinet, a adoptat o expresie ţâfnoasă. Dar când a descoperit motivul acestei intruziuni, şi-a deschis braţele şi i-a zâmbit larg musafirei.

— Cărui fapt îi datorez această încântătoare surpriză, draga mea prietenă? a întrebat-o el, pe un ton jovial. Doar nu mă veţi ruga să vă însoţesc la cine ştie ce gală de caritate, ca ultima oară, nu? Ştiţi cât de mult le detest!

Maliţiozitatea din privire i s-a transformat într-o nedisimulată uimire văzând cât de serios îi răspunde tânăra femeie:

— Nu, domnule prim-ministru.

— Dumnezeule, de ce acest ton oficial?

— Pentru că este vorba despre un lucru grav, sir Winston. Odinioară, m-aţi însărcinat cu misiuni secrete pe lângă Franţa liberă, iar acum, am datoria de a da seama de infamia ce apasă asupra familiei mele.

— Luaţi mai întâi un coniac, a îmbiat-o Churchill cu o grimasă, căci e limpede că preferaţi această băutură unui whisky bun.

— Astăzi mi s-a spus că sora mea ar fi trecut în Est împreună cu soţul ei. Cumnatul meu şi în mod cert şi ea trebuie să fie de multă vreme spioni în solda comuniştilor.

— Erau la Cairo, nu?

— Secţia a V-a deţine dovada certă că acum se află la Praga, împreună cu fetiţa lor.

Churchill ridică perplex sprâncenele. Femeia a continuat:

— Înţelegeţi că este de datoria mea să vă prezint demisia. Nu am nimic de-a face cu această defectare, dar ea aruncă

totuşi o umbră de suspiciune asupra familiei mele. Însă nu pentru mine am venit să vă rog să interveniţi, ci pentru soţul meu. Nu merită să-şi vadă cariera distrusă din cauza mea şi a alor mei.

— Dar nici să nu vă gândiţi la aşa ceva, draga mea, a exclamat Winston. Soţul vostru este erou de război şi nici el, nici dumneavoastră nu aţi încălcat legile acestei ţări. Toată lumea cunoaşte abnegaţia şi curajul pe care le-aţi pus în serviciul Coroanei. Nu vom da acestor escroci roşii suprema satisfacţie de a ne dispensa de cei mai buni dintre oamenii noştri! „Viaţa e o coroană de spini, aşa că poart-o. Viaţa este o cruce, aşa că du-o în spate", a mai adăugat el. Am să-l chem la mine de îndată ce se va întoarce. Puteţi să-l anunţaţi chiar dumneavoastră, dar voi discuta personal cu el.

Cu toate acestea, Lady a insistat asupra faptului că dorea să întrerupă colaborarea cu MI-6, lucru cu care Churchill a fost în cele din urmă de acord, rugând-o să asculte sfârşitul concertului în compania lui.

— Îmi imaginez că acest căpşor drăgălaş al dumneavoastră e plin de gânduri întunecate şi că trebuie să vă simţiţi cu adevărat singură, draga mea. Rămâneţi cu mine. Vă conduc eu acasă. Cu o singură condiţie, totuşi...

— Să vă permit să vă aprindeţi un trabuc, i-a luat-o ea înainte, râzând. Nu ar fi un sacrificiu pentru mine. Ador mirosul. Îmi aduce aminte de tata...

Lady a petrecut o noapte albă, trecând în revistă cele mai mărunte fapte, cuvinte şi semne care i-ar fi putut furniza un indiciu al iminentei catastrofe. Bulversată, încerca să înţeleagă cum de sora şi cumnatul ei au fost în stare de o asemenea trădare. Cumnatul acesta nu-i fusese niciodată simpatic. Latura lui cameleonică, maniera în care împrumuta culoarea

anturajului, felul în care își disimula mereu gândurile și acțiunile, o făceau să nu se simtă în largul ei. Aerele lui de francez prefăcut, de rus prefăcut și de englez prefăcut îi displăceau profund.

Ce speranțe va fi fluturat pe dinaintea soției sale pentru a o convinge să păsească alături de el în această călătorie fără întoarcere?

Sigur că ea era în viață. Dar, într-un anumit sens, era moartă pentru cei care o iubeau, pentru lumea de care se rupsese fără nicio explicație, fără a privi în urmă.

Lady G. a citit și recitit scrisorile de la sora ei, pe care, în ziua următoare, trebuia să i le trimită lui sir Kim Philby.

Pentru prima oară în viață, a avut sentimentul că își abandonează sora mai mică în voia sorții.

Cine o va mai putea scoate din acest coșmar?

Lady nu mai putea face nimic pentru ea. Frântă de oboseală și de emoție, târziu, spre dimineață, a căzut într-un somn agitat.

O săptămână mai târziu, lady G. citea întinsă în pat, când soțul ei a intrat în dormitor frecându-și mâinile.

— Trebuie să iau o decizie importantă.

— Ce te preocupă, dragul meu? s-a alarmat ea.

— Sunt chemat într-una din coloniile noastre, a răspunse el, desfăcând brațele.

— Ești nebun, ai să-ți distrugi cariera! E din cauza surorii mele, nu?

— Liniștește-te, dragostea mea. Sunt numit guvernator la Singapore. Din contra, e o avansare extraordinară, a exclamat amiralul, aruncându-se lângă ea pe pat. După discursul lui Churchill de la Fulton, în care a condamnat agresiunea roșie, acesta a devenit unul dintre posturile cheie pentru apărarea intereselor lumii libere. Știi ce se întâmplă în China? Comuniștii sunt pe punctul de a prelua puterea!

Dar nu i-a spus întreg adevărul. El fusese cel care solicitase mutarea, pentru ca soția lui să aibă ocazia de a schimba cadrul și clima. Voia să o ducă departe de cețurile londoneze, acolo unde soarele îți readuce sufletul la viață.

Ca întotdeauna, intuiția lui se va dovedi corectă.

La Singapore, Lady a reînceput cu adevărat să trăiască. A organizat numeroase recepții, gale de binefacere și s-a dovedit a fi un ajutor prețios pentru soțul ei. Punea atâta energie în ce făcea, încât aveai senzația că voia să doboare de una singură „dragonul roșu". Rolul ei personal în Asia de Sud-Est a fost, de altminteri, atât de apreciat de către guvernul britanic, încât Churchill a propus-o pentru decorare.

Fără doar și poate, din cauza acestei drame personale, lady G. a studiat în amănunt itinerariile marilor spioane ale epocii sale. A citat-o în fața mea pe Nina Berberova, celebra scriitoare și istorică rusă, care a vorbit despre „generația de femei născute între 1890 și 1900 care a fost aproape în întregime decimată de război, de Revoluție, de emigrație, de lagăre și de teroarea anilor 1930". Venite pe lume în zorii noului veac, moștenitoare ale societății victoriene a secolului al XIX-lea, ele au fost pregătite pentru o existență facilă, adică burgheză și uneori chiar aristocratică, pentru o viață de plăceri și de frivolitate lipsită de griji; dar iată că s-au trezit aruncate brusc într-un univers ostil, în care totul se prăbușea, pentru ca mai apoi să se deschidă vertiginos în fața perspectivelor unei noi ordini sociale.

Asemenea tuturor rusoaicelor cu aceleași origini și din aceeași clasă, ele au fost sortite pribegiei, terorii, nebuniei, reduse la condiția de a trăi din pomeni, forțate uneori să își ia zilele... Tragediile lor personale erau un reflex al catastrofei universale în care au fost târâte. Iar aceste eroine ale cataclismului istoric

nu și-au datorat salvarea decât unei invincibile voințe de a trăi, de a supraviețui în momentul prezent, fără a se gândi la ziua de mâine, viitorul lor construindu-se de la o zi la alta...

Partea I

PIONIERELE

A trăi și a supraviețui

De ce și cum atâtea femei tinere au devenit spioane în cursul secolului al XX-lea?

Interlocutoarea mea tindea să afle motivul originar în drumurile sinuoase ale destinului lor, nevoit să se confrunte cu ferocitatea bărbaților: dubla lor identitate a fost, înainte de toate, o modalitate de a se sustrage convulsiilor istoriei.

A trăi și a supraviețui au devenit cuvintele lor de ordine.

Așadar, spionajul a intrat în viața lor ca o scândură de salvare, ajutându-le să își țină capul deasupra apei în mijlocul furtunilor acelei epoci crunte. Aruncate în vâltoarea evenimentelor, ele au fost, asemenea atâtor alte femei, lovite de tragedii teribile, fiind totodată supuse unor presiuni groaznice, generate de mașinăria de măcinat oameni pusă în mișcare de dictatura roșie. La drept vorbind, aceste femei excepționale nu erau lipsite nici de inteligență, nici de luciditate, nici de convingeri. Dar ele au fost adesea supuse abuzurilor implacabilului sistem de control al Siguranței Statului sovietic și al responsabililor lui, considerați maeștri în arta manipulării spiritelor.

Cu toate acestea, de cele mai multe ori, colaborarea lor cu serviciile de informații nu era rezultatul unui act disperat; din contră, implicarea lor era rodul unor eforturi perfect asumate

și raționale, la care au consimțit în speranța că, prin asta, își vor salva familia, apropiații, prietenii luați ostatici de către regimul totalitar.

Ele însele erau niște incredibile manipulatoare ale destinului...

În acele vremuri echivoce, ele au avut o serie de relații adeseori obscure și discutabile. Dar, în loc să emitem judecăți morale asupra motivațiilor și gesturilor lor, ni s-a părut preferabil să pătrundem în intimitatea lor și să încercăm să ridicăm vălul de pe câteva dintre resorturile ascunse ale istoriei.

Iar dacă în cursul povestirii noastre va răzbate, ici-colo, o anumită simpatie față de ele, poate că ar trebui să le recunoaștem o victorie postumă: puterea de a stârni admirația și îngăduința chiar și de dincolo de mormânt...

În timpul unei expoziții recente, organizate la Sankt Petersburg și consacrate agentelor rusoaice, comisarul Ludmila Mihailova a declarat că „majoritatea [dintre ele] erau foarte frumoase, fermecătoare, educate, inteligente și abile și, în plus, foarte bine folosite..."

Ar fi putut aminti încă o trăsătură de caracter care rezulta din toate aceste calități: aproape toate aceste femei erau niște formidabile mistificatoare. Un aspect al personalității lor care se dovedește a fi crucial pentru a le dezvălui secretele, dat fiind că este indisociabil de instinctul lor de supraviețuire.

La drept vorbind, spioanele și-au povestit în repetate rânduri viețile, și-au evocat amintirile, au făcut dezvăluiri, astfel încât este foarte dificil să distingi adevărul de fals în poveștile lor, să tragi o linie de demarcație între realitate și fabulație. Această predispoziție compulsivă înspre mistificare a jucat un rol esențial în existența lor: pentru a-și croi drumul prin mijlocul cutremurelor istoriei, au fost nevoite să înșele, să manevreze artificiul, să travestească realitatea, astfel încât să plămădească

un personaj verosimil. Nu era vorba despre a înfrumuseța lucrurile sau de a le prezenta într-o lumină mai favorabilă, ci mai ales de a-și justifica alegerile și a aduce un plus de credibilitate propriului parcurs.

În sfârșit, iubirea a fost mereu în centrul vieții lor. După cum vom vedea, relația lor cu bărbații era esențială: toate erau pătimașe irezistibile, seducătoare redutabile. În aceeași măsură însă, exaltarea era centrală și misiunii pe care și-o asumaseră.

Astfel au contribuit aceste personalități singulare la povestea epocii lor. De aceea, nici nu le putem înțelege pe deplin fără a explora mecanismele dramatice ale secolului al XX-lea.

La drept vorbind, marea istorie s-a impus de la sine în construcția acestei scrieri, prin forța destinului acestor femei uimitoare, care au avut parte, aproape toate, de același început în viață, de același lot de încercări supraomenești; destinul lor a fost marcat de situații ambigue, periculoase, adesea fără ieșire.

Totuși, printre ele se remarcă un destin aparte, cel al Elisabetei Zarubina, care a fost, după cum vom vedea, o adevărată agentă secretă profesionistă. A manifestat de timpuriu o chemare pentru această insolită meserie, fiind formată de la o vârstă fragedă și angajându-se cu hotărâre pe această cale periculoasă (cu atât mai mult cu cât lucrurile nu erau atât de simple, căci viața ei a fost țesută din lumini și umbre).

Așa cum am mai amintit, majoritatea acestor femei aparțineau generației de ruși pe trei sferturi exterminată de primul conflict mondial, apoi de războiul civil. O parte dintre cei care au scăpat au fost decimați de Teroarea Roșie, iar cei care s-au alăturat Revoluției din Octombrie au căzut, rând pe rând, victimă epurărilor staliniste. Zdrobiți de lupte, de închisoare, de exil, de abandon, de mizerie, de singurătate, de surghiunul

acestor vremuri apocaliptice... A pieri nici măcar nu mai însemna a părăsi această viață, ci a se şti în viață!

Dar eroinele noastre au supraviețuit în mod miraculos acestui instrument al suferinței şi morții care a fost comunismul.

Ele ar fi căzut de o sută de ori dacă fiecare zi, fiecare oră nu ar fi fost o luptă fără milă şi fără scrupule, un adevărat duel cu vicisitudinile istoriei.

În fiecare dintre aceste femei exista, incontestabil, un har extraordinar, simbolizat de această luptă zilnică pentru supraviețuire: ele au primit geniul vieții...

Mata Hari sau fantasma

În acei ani, o artistă celebră, cu o reputație îndoielnică, și care va fi convinsă să facă spionaj în favoarea Germaniei, va alimenta fantasmele populare cu care erau înconjurate femeile din umbră.

Născută în august 1876[13], într-o familie olandeză din clasa mijlocie, Margaretha Geertruida Zelle s-a căsătorit la vârsta de optsprezece ani cu un militar din armata colonială olandeză, pe care l-a urmat în Java[14]. După divorțul din 1902, a devenit dansatoare de dansuri orientale sub numele exotic de Mata Hari, ceea ce, în malaeză, înseamnă „Ochiul zilei".

Într-un anumit sens, Mata Hari a fost prima dansatoare de striptease de lux din istorie, performând exhibiții foarte profitabile în toate capitalele europene. La Paris, printre amanții ei s-a numărat faimosul Cambon[15], secretarul general al Ministerului de Externe; demnitari din toate țările se grăbeau să îi pună la picioare inima și... carnetul de cecuri.

Apoi a căpătat o slăbiciune pentru ofițeri, afișând o predilecție pentru aviatori. La izbucnirea Primului Război Mondial, s-a întors în țara natală, fiind întreținută de un colonel olandez.

Cetățeană a unui stat neutru, ea continua să se deplaseze liber la Paris. Atunci au abordat-o serviciile de informații ale

Reichului, dându-i sarcina de a spiona înalți ofițeri francezi. Ea și-a îndeplinit misiunea în maniera cea mai clasică, strecurându-se în patul lor, căci nu strălucea, se zice, prin inteligență.

În timpul unei scurte vizite la Madrid, a reînnoit legăturile cu unul dintre foștii ei iubiți, atașatul militar german în Spania. Acesta din urmă, convins fiind, ca și superiorii lui, că angajata inoportună lucrează în secret pentru Franța și că era esențial să scape cât mai repede de ea, a trimis la Berlin mai multe telegrame cifrate într-un cod despre care știa că va fi cu ușurință spart de către francezi. Menționa acolo, în termeni abia voalați, serviciile făcute Germaniei de către Mata Hari, precum și mijloacele de a o identifica și localiza. Dacă era cu adevărat informatoarea lor, se vor vedea nevoiți să o neutralizeze.

Ingenua, neștiind nimic despre intriga care se punea la cale împotriva ei, și-a anunțat apropiata sosire la Paris și a cerut să i se vireze bani în acest scop. Reperată rapid de serviciile de contraspionaj din capitală, a încercat să le propună colaborarea ca agent dublu. Fără succes.

La acea vreme, tensiunea politică și militară din Franța era atât de mare, încât autoritățile au considerat că e preferabil să evidențieze că această hetairă era o spioană de rang înalt, a cărei activitate reprezenta un pericol pentru o națiune în război. A fost condamnată la moarte și împușcată în octombrie 1917; execuția a fost însoțită de o formidabilă propagandă în toate mediile civile și militare.

Așa se face că această femeie — ale cărei moravuri erau la fel de ușoare pe cât de futil s-a dovedit a-i fi spiritul, fiind incapabilă să ducă la bun sfârșit o acțiune inteligentă de spionaj — a intrat în legenda populară ca prototipul însuși al eroinei senzuale și răvășitoare.

Dar, în aceeași epocă, pe scena spionajului au apărut femei de o cu totul altă factură.

Agentele femei s-au impus și pentru că majoritatea bărbaților fuseseră trimiși pe front. Contextul era unul aparte, dat fiind că serviciile de informații nu erau încă foarte bine organizate. Militarii nu erau instruiți să facă investigații pe teren, nefiind sub nicio formă autorizați să intre în contact cu diplomați sau cu persoane sus-puse.

Or, tocmai în aceste medii influente se aflau adevăratele surse de informații. Nu exista altă opțiune decât să se apeleze la femeile din înalta societate, la marile burgheze sau aristocrate. O adevărată premieră în istorie!

Spioanele de tip nou au fost recrutate pentru a aduna informații din domeniul strategic, mai ales despre planurile inamicului, armamentul lui etc. Trebuiau să câștige încrederea interlocutorului și, pentru aceasta, nu aveau la îndemână o sută de metode: cel mai adesea erau nevoite să împartă patul cu el...

Reacția bărbaților în fața acestui asalt al femeilor în domeniul spionajului a variat în funcție de țară.

Englezii, de pildă, le-au acceptat fără probleme ca pe niște egale, deși metodele lor erau foarte libertine. E drept că, la acea epocă, feministele erau deja în vogă în Marea Britanie. Și austriecii au dat dovadă de toleranță. Francezii, în schimb, au fost foarte reticenți. Adesea misogini, inițial, le-au primit foarte prost pe aceste „fanteziste", afișând un scepticism încăpățânat în privința fiabilității corespondenței lor, verificând sistematic sursele și pertinența informațiilor pe care li le furnizau.

În general vorbind, agentele erau tratate foarte diferit de colegii lor masculini, nu doar în planul informațiilor, ci și sub aspect financiar. Bărbații beneficiau de o anumită credibilitate, informațiile lor fiind, îndeobște, considerate pertinente.

La mijlocul anilor 1920, primele spioane au ieşit la lumină, povestindu-şi experienţele, ca argument în favoarea ascensiunii feminismului în Europa. Dar al Doilea Război Mondial a pus capăt acestui fenomen şi cele mai multe au recăzut în uitare.

Altele, mai tinere, au urmat calea celor mai vârstnice şi au devenit femeile din umbră ale Rezistenţei.

Dar rolul lor excepţional nu a fost cu adevărat cunoscut de marele public.

Doar belgienii, care au îndurat din plin biciul ocupaţiei, au ştiut să dea dovadă de recunoştinţă faţă de aceste eroine anonime care au luptat pentru naţiunea lor. Le-au ridicat statui, le-au acordat decoraţii. În schimb, în mod bizar, în alte ţări ale Europei s-a preferat ocultarea acţiunilor lor.

Cu toate acestea, angajamentul acestor femei era pasionant.

Printre ele se aflau multe creştine, marcate de această legătură viscerală dintre patriotism şi religie. Preoţii francezi şi belgieni au avut o contribuţie însemnată la îndeplinirea misiunilor lor. De fapt, ele tânjeau să-şi ia destinul în mâini, cot la cot cu bărbaţii. Neputând fi trimise pe front în locul soţului, al tatălui sau al fratelui lor, ele au ales această cale pentru a-şi sluji patria.

Şi banii contau pentru unele dintre aceste aventuriere, mai ales pentru prostituate, ale căror servicii erau retribuite mai bine sau mai prost, în funcţie de ţară. Dacă englezii le-au alocat un buget permanent, belgienii, din contra, plăteau la fiecare lovitură, iar francezii le plăteau pe cap de client, în funcţie de valoarea acordată informaţiei...

Era necesar ca aceste femei să prezinte anumite calităţi pentru a fi recrutate: trebuiau să cunoască mai multe limbi, să iubească luxul, să fie capabile să gestioneze o deplină libertate de acţiune, să fie însufleţite de un patriotism ardent. În definitiv,

era vorba, în mod esențial, despre profesioniste, dar este foarte dificil de estimat numărul lor, de calificat gradul lor de angajament (multe erau prostituate remunerate), de a le împărți în simple purtătoare de mesaje, curiere, agente duble... Oricum, arhivele germane consemnează că aproape două mii de spioane sau femei asimilate spioanelor au fost folosite de către serviciile Reich-ului în timpul Marelui Război[16].

Printre aceste anonime se afla și Marthe Richard, alias Marthe Betenfeld, intrată în anale nu atât pentru angajamentul ei, cât pentru că în 1946 a făcut campanie în favoarea suprimării caselor de toleranță din Franța. A fost recrutată încă din timpul primului conflict mondial de către celebrul căpitan Ladoux[17], asul contraspionajului francez. Ea a reușit să obțină informații secrete despre planurile de torpilare a convoaielor aliaților, seducându-l pe atașatul naval german la San Sebastián, în Spania. Viața ei de spioană a fost subiectul unei scrieri romanțate, apoi a unui lung-metraj, în care personajul principal a fost interpretat de Edwige Feuillère. Toate acestea au contribuit la ridicarea ei la rangul de eroină națională, dar a fost singura căreia i s-a adus acest frumos omagiu...

Dragoste la prima vedere pe malurile Nevei

Cum se întâmplă mereu în Rusia, iarna lui 1912 a venit repede. După o pâclă deasă, dinspre nord a început să sufle un vânt aspru, care a înghețat drumurile noroioase.

Pasagerul unui vas britanic cu destinația Sankt Petersburg privea cum se rostogolesc pe cer norii groşi, albi, cu reflexe plumburii. Se gândea la destinul lui.

Dintotdeauna fusese pasionat de această țară stranie şi îndepărtată care este Rusia, aceasta apărându-i, şi nu doar o dată, în vise.

Tolstoi, Dostoievski şi Puşkin i-au oferit cele mai bune chei pentru a-i înțelege tainele, dar el a preferat compania imaginară şi desfătătoare a femeilor zămislite pe aceste meleaguri.

Aceste figuri legendare l-au făcut pe tânărul aristocrat să călătorească înapoi în timp, în fastul palatelor sclipitoare ale Sankt Petersburgului şi Kremlinului, contrastele, culorile şi jocurile de lumini invitându-l să mediteze asupra fanteziei şi nesfârşitelor contradicții ale temperamentului slav.

Cu ce va rămâne după acest parcurs inițiatic în inima Rusiei eterne, pe urma paşilor acestor enigme feminine?

Cu iubirea, care, odată ce izbucneşte, nu moare niciodată, subzistând în amintiri...

Paradoxal, după cum o dovedesc şi scrierile sale, călătorul nostru presimţise deja această miză încă din clipa îmbarcării. Însă noua lui funcţie nu avea nimic romantic. Reprezentant al serviciilor secrete ale Maiestăţii Sale, venea în Rusia sub acoperire diplomatică.

Abia ajuns la ambasada de pe splaiul palatului, tânărul nu a putut rezista dorinţei nebuneşti de a se plimba pe bulevardul Nevski, pentru a contempla frumuseţea peisajelor din visele lui.

Şi-a tamponat fruntea transpirată cu o batistă. Gerul, vântul care sufla în rafale, săniile trase de doi cai şi clopoţeii lor, vârtejurile de fulgi de nea dansând în lumina electrică a lampadarelor imense: toate i se înfăţişau în sfârşit aievea, exact aşa cum le visase.

Subţire, cu un aer rezervat şi o expresie interiorizată, Robert Bruce Lockhart abia dacă împlinise douăzeci şi cinci de ani.

Încă de la sosire, a frecventat cu asiduitate mediile literare şi gânditorii politici din imperiul ţarilor. Organiza frecvent mese cu oaspeţi la cele mai bune restaurante din oraş, unde pasiunea lui pentru faimoşii colţunaşi cu carne şi pentru votca înmiresmată cu iarbă dulce era împărtăşită de tot mai mulţi comeseni. Folclorul rus era indispensabil, aşa că accentele deznădăjduite ale viorilor ţiganilor aveau să însoţească aventurile intime ale acestui britanic atât de diferit de semenii lui, care va trăi aproape cinci ani în Rusia şi va asista cu groază la primele victorii ale Revoluţiei.

Tânărul Bruce Lockhart a întâlnit-o pe femeia vieţii lui la începutul anului 1918.

Aceste două făpturi îndrăgostite de muzică, care căutau riscul şi iubirea absolută, păreau făcute una pentru alta.

Când a văzut-o prima oară la reprezentanţa britanică, cu pletele brune ridicate într-un coc înalt, cu o ţinută semeaţă şi

grațioasă, a fost năucit. Și în timp ce frumoasa necunoscută își plimba privirea ageră prin toate cotloanele, fără a fixa de fapt agitația febrilă a salonului, el deja o numise în sinea lui „țarina mea". Fără a mai aștepta, a rugat să-i fie prezentat.

O chema Maria[18].

Își cunoscuse primul soț în Anglia, în 1911, la vârsta de nouăsprezece ani. Era conte și diplomat și îl chema Johann von Benckendorff: un nume răsunător, înrudit cu o prestigioasă linie germano-baltică, ce a dat numeroși supuși devotați imperiului țarilor. În scurt timp, Mura și soțul ei își vor împărți viața între Sankt Petersburg, unde se stabiliseră, și domeniul familial al neamului Benckendorff, castelul de la Jendel[19].

Anul următor, tânărul aristocrat a fost numit secretar II al ambasadei Rusiei la Berlin. Mura i-a dăruit doi copii: un băiat, Paul, apoi o fată, Tania. Dar contele, promovat înalt funcționar al Ministerului de Afaceri Externe, va fi asasinat cu sălbăticie de un țăran din satul lui natal, în timpul răscoalelor care au izbucnit în 1919, după proclamarea noii republici a Estoniei.

Imobilizată la Petrograd din cauza Revoluției din Octombrie, Mura a încercat să supraviețuiască muncind ca secretară. A devenit secretara lui Maxim Gorki, un scriitor în vogă, cu care a avut o relație pătimașă. (Ea s-a căsătorit pentru a doua oară cu un baron germano-baltic, Nikolaus von Budberg-Bönningshausen, a cărui pasiune pentru jocuri a fost fatală pentru relația lor. S-au despărțit în scurt timp.)

Dar adevărata dragoste și-a întâlnit-o în iarna lui 1918...

Robert Bruce Lockhart a invitat-o pe loc pe frumoasa tânără să îl însoțească la cină.

Când au intrat în restaurant, obrajii li s-au îmbujorat, atât de cald era. Fără a acorda nicio atenție sălii care se umplea încetul cu încetul, Mura nu-l scăpa din ochi pe tânărul britanic.

Când au terminat masa, au servit şampania într-un separeu, unde o trupă de ţigani a fost invitată să cânte şi să danseze. Precedat de două femei care dansau desculţe, cu paşi mici, un bătrân a început să îngâne un cântec de jale, reluat în cor de toate dansatoarele. Mura le asculta cu un surâs moleşit în colţul buzelor.

La orele cinci dimineaţa, Bruce Lockhart a condus-o acasă.

Închizând ochii de fericire, el nu a îndrăznit să îi sărute decât capătul gulerului din blană de vulpe, lăsându-se îmbătat de mirosul subtil al blănii ude.

Afară, o lună portocalie şi rotundă părea încremenită într-o curioasă aşteptare.

Fără doar şi poate, această seară i-a inspirat tânărul următoarele rânduri:

> „Am cunoscut o femeie extraordinar de fermecătoare, a cărei conversaţie îmi poate lumina zilele. Are douăzeci şi şase de ani, e mai rusă decât orice rusoaică pe care am cunoscut-o. Fără doar şi poate, forţa ei vitală se datorează unei sănătăţi de fier... Filozofia ei de viaţă a făcut-o stăpână peste propriul destin. E o aristocrată; ar fi putut fi comunistă, dar niciodată burgheză."

Diplomatul britanic nu i-a ascuns multă vreme adevărul iubitei sale, recunoscând chiar că a fost mandatat de premierul său, Lloyd George, să asigure prin toate mijloacele participarea Rusiei în războiul împotriva Germaniei.

Auzindu-i confesiunea, Mura a dat un răspuns scurt, care lui Bruce Lockhart i s-a părut admirabil: „Voi fi mereu complicea ta, la bine şi la rău."

Dintotdeauna a fost atras de lucrurile simple.

Aşa a devenit spioană tânăra femeie.

Era o fată înaltă, cu gură senzuală, inteligentă şi dură, care avea o excepţională capacitate de adaptare şi un talent de comunicare rar întâlnit la cei din generaţia ei. Mura a evoluat ca peştele în apă în complexitatea tulbure şi subtilitatea acestui nod de relaţii secrete. Ea se juca, încurca ţele după bunul plac, se pricepea de minune să răspândească ambiguitate şi confuzie... într-atât de mult, încât nu se mai putea spune unde e iubirea şi unde e raţiunea; cu alte cuvinte, e greu de stabilit dacă, în cutare împrejurare sau alta, era ghidată de un elan al inimii sau de exigenţele raţionale ale muncii de spioană...

Bruce Lockhart nu a ezitat să o introducă echipei lui de la ambasadă, unde ea participa, alături de colaboratorii lui de încredere, la şedinţele de analiză a situaţiei şi la luarea celor mai delicate decizii.

Arhivele din Quai d'Orsay[20] confirmă că Mura şi Bruce Lockhart au avut contacte strânse cu şeful serviciilor franceze din Rusia, Vertmont, cu René Marchand, corespondent al publicaţiei *Figaro*, precum şi cu ataşatul militar francez, Sadoul.

În 1917, Lenin şi acoliţii lui ştiau prea bine că diplomatul se afla în centrul unui dispozitiv britanic de spionaj în Rusia. La drept vorbind, bolşevicii erau interesaţi în cel mai înalt grad de acest cuplu.

Zgomotul surd al gheţurilor care se ciocneau pe Neva aducea cu nişte bubuituri îndepărtate de tun.

Bruce şi Mura se întrebau ce cale trebuiau să urmeze.

Să mizeze pe bolşevici pentru a-şi continua lupta împotriva kaizerului[21] sau să sprijine şi de acum înainte cauza albilor[22], ajutându-i să pună capăt regimului comunist?

Situaţia lui Bruce Lockhart era mai mult decât ambiguă. Considerat reprezentantul „neoficial" al guvernului englez, conducea negocierile oficiale cu roşii şi, în paralel, întreţinea

contacte strânse cu organizațiile care plănuiau răsturnarea guvernului sovietic.

Deși comunicațiile cu țara lui erau adesea întrerupte, reușea, de fiecare dată, să primească fondurile necesare pentru a finanța contrarevoluția din Rusia.

Dacă la începutul anului 1918 Londra nu își dădea încă seama de profunzimea legăturilor care existau între bolșevici și germani, peste numai câteva luni, Imperiul Britanic va lupta împotriva lui Lenin cu toate forțele.

Complotiștii manipulați

Berlinul și-a creat un avantaj, semnând o pace separată cu Moscova la 3 martie 1918[23]. Cum germanii ocupau Ucraina, britanicii debarcați pe teritoriile din nordul și sudul Rusiei au reușit să pătrundă în Caucaz. Atunci a intrat în scenă alt personaj.

Se numea Sidney Reilly. Parcursul lui semăna întrucâtva cu cel al Murei.

Originar dintr-o regiune care se învecina cu Polonia și cu Rusia, a cunoscut de tânăr mizeria și abuzurile poliției țariste. Totuși, Reilly nu era pesimist în privința viitorului țării lui natale, crezând că răsturnarea monarhiei era un preambul al integrării poporului rus în ansamblul european.

Emigrat în Anglia, s-a angajat în serviciile secrete britanice și a început să bată lumea în lung și-n lat. Când în Extremul Orient, travestit în negustor de covoare, când în Germania, deghizat în ofițer de marină al kaizerului, avea intrare peste tot, vorbind cu ușurință toate marile limbi ale Europei. Văzându-și de drumurile lui, nu a uitat să se ocupe totuși și de afacerile personale, cu precădere de reprezentarea marilor constructori germani de șantiere navale la Sankt Petersburg. Acest specialist versat al spionajului militar a devenit un fel de mentor pentru Bruce Lockhart și Mura.

La acea epocă, Reilly avea frumusețea magnetică a oamenilor din Sud și un caracter rezervat, care nu corespundea deloc originilor sale. Bruce Lockhart spunea despre el că „îmbină temperamentul artistic al evreilor cu îndrăzneala diabolică a irlandezilor".

Trimis în Rusia la începutul lui 1918, avea misiunea de a pune la punct un plan de răsturnare a bolșevicilor. Acest angrenaj cu multiple fațete, pus la cale în paralel cu o manevră de intoxicare, trebuia să ducă la asasinarea ambasadorului Germaniei la Moscova, îngropând astfel orice perspectivă de alianță între Berlin și Moscova.

Prin intermediul Murei, Reilly a întreprins imediat o serie de acțiuni care vizau să lărgească rețeaua de corespondenți de încredere, atât ruși, cât și străini, care să lucreze pentru serviciile secrete aliate. Tânăra femeie împărțea bani peste tot: ofițerilor monarhiști, reprezentanților stângii moderate, înalților demnitari ai Bisericii Ortodoxe, teroriștilor pocăiți, precum și anarhiștilor. În plus, ea acționa în tandem cu francezii: și de astă dată, arhivele sunt categorice. Se pare că instigatorii mișcării contrarevoluționare din Rusia sovietică au primit aproape 2 500 000 ruble de aur din Franța, conform instrucțiunilor scrise ale ambasadorului Noulens[24], instalat la Petrograd.

Mai mult ca niciodată, Reilly se simțea învestit cu o „misiune": se dorea salvatorul Rusiei.

Să fi fost personajul nostru un megaloman?

Nu, mai curând un regizor ambițios al unei drame istorice, care ducea lipsă de actori carismatici.

Cum el căuta un interpret care să îi execute partitura, Mura îi propuse serviciile unui fost terorist reformat, fost vice-ministru de război în guvernul provizoriu. Se numea Boris Savinkov, un om pe care baroneasa Budberg îl cunoștea foarte

bine, căci defunctul ei soţ lucrase pentru el în zona relaţiilor cu aliaţii occidentali.

Reilly se mândrea că este un artist al politicii, iar Mura îi găsise în persoana lui Savinkov un virtuoz, un geniu inspirat al comploturilor, capabil să îi realizeze planurile.

Acesta din urmă era cu adevărat o legendă vie. Tânăr fiind, la nici douăzeci de ani, Boris Savinkov a participat la atentate împotriva celor mai înalţi demnitari ai regimului ţarist, în special la asasinarea marelui duce Serghei, la începutul lui 1905. După ce a descoperit trădarea camarazilor săi, s-a refugiat în literatură, publicând, la Paris, câteva romane de succes, sub numele de Ropchine.

Rusul cu gesturi măsurate şi o privire disperată devenise un intim al boemei pariziene, frecventându-i pe Picasso şi pe Anatole France, pe Max Jacob şi pe Cocteau.

Când îl prezenta, Apollinaire spunea de fiecare dată, invariabil: „Acesta este prietenul meu, asasinul..."

Dar vremurile cafenelelor pariziene şi ale rătăcirilor prin Montparnasse apuseseră demult, iar Mura şi interlocutorii ei britanici nu îl considerau pe Savinkov un personaj ridicol. Din contra, apreciau că are toate calităţile pentru a deveni stăpânul incontestabil al Rusiei.

Iată cum îl descria Winston Churchill, la acea vreme ministru de război:

> „În afară de scena teatrului, nu am văzut niciodată vreun nihilist rus; prima mea impresie a fost că era cât se poate de potrivit pentru acest rol. Deşi era mic de statură, se mişca cât mai puţin cu putinţă, fără a face vreun zgomot, afişând un aer hotărât. Ochii de un cenuşiu-verzui şi chipul de o paloare cadaverică îţi atrăgeau atenţia; vorbea cu o voce egală, aproape monotonă, lin, calm şi fuma ţigară de la ţigară. Manierele lui erau

deopotrivă încrezătoare şi demne; abordarea lui oficială, ceremonioasă, era plămădită dintr-o liniște rece, dar nu dintr-un calm glacial; prin acest amestec de trăsături, se întrezărea o personalitate neobişnuită, o puternică stăpânire de sine ce disimula o forţă ascunsă. Forţa aceasta, calităţile lui seducătoare, se dezvăluiau încetul cu încetul dacă îi observai cu atenţie atitudinea, mişcările, expresia. Avea trăsături plăcute; deşi nu depăşise patruzeci de ani, chipul lui era atât de ridat, labele de gâscă din jurul ochilor erau atât de pronunţate, încât, pe alocuri, pielea îi semăna cu un pergament mototolit. Ochii impenetrabili aveau o privire fermă. Această privire era impersonală, detaşată, mi s-a părut că poartă în sine pecetea destinului."

Astfel, planul definitiv de răsturnare a lui Lenin, care prevedea asasinarea principalilor lideri ai Revoluţiei Ruse, a fost elaborat la începutul verii anului 1919 de către Mura şi prietenii ei.

Ziua de 6 iulie trebuia să înceapă cu o mobilizare generală, organizată simultan de mai multe mişcări anti-bolşevice. Semnalul urma să fie dat de asasinarea ambasadorului Germaniei. Atentatul a fost pregătit cu minuţiozitate şi executat perfect de către un socialist revoluţionar despre care vom mai vorbi: Iakov Blumkin[25].

Pentru britanici, operaţiunea ar fi trebuit să fie o capodoperă a manipulării politice, dar bolşevicii au câştigat această bătălie din umbră.

Reţeaua de spioni britanici fiind infiltrată de poliţia secretă a lui Lenin, afacerea a luat o întorsătură proastă, iar Kremlinul s-a folosit de acest pretext pentru a declanşa o adevărată avalanşă a terorii.

Mura şi Bruce Lockhart au fost arestaţi şi aruncaţi în închisoare.

Diplomatul se va găsi în faţa celei mai sfâşietoare dileme. Liderii sovietici au propus agentului demascat un adevărat

pact cu diavolul: fie trăda Coroana britanică, rămânea în Rusia cu Mura şi lucra în slujba Sovietelor, fie era expediat imediat în Marea Britanie, lăsând-o pe cea pe care o iubea fără niciun mijloc de supravieţuire.

Amanţilor li s-a acordat o noapte lungă şi îngheţată pentru a se hotărî. La primele licăriri ale zorilor, Mura a decis că iubitul ei trebuie să plece.

Cu toate acestea, un element de mister subzistă în jurul acestei afaceri, căci normal ar fi fost ca cei doi să fie executaţi imediat după descoperirea complotului.

A fost obligată Mura să cedeze avansurilor teribilului şef cekist Peters[26]? A făcut ea acest sacrificiu suprem pentru a-şi salva iubitul? A început să lucreze pentru sovietici, cum va lăsa să se înţeleagă maestrul spion Sudoplatov?[27]

Indiferent de cauze, Robert Bruce Lockhart a ajuns la Londra viu şi nevătămat.

Posedând paşaport estonian (obţinuse cetăţenia acestei ţări prin a doua căsătorie), baroneasa Budberg va locui, începând cu 1921, în noua republică baltică. În 1930, ea a rugat partidul să îi permită să se ducă la sora ei[28], care emigrase în Anglia. Şi aşa, făcând dese călătorii la Paris, Mura s-a instalat cu arme şi bagaje în capitala britanică.

La răspântie de drumuri

La sfârşitul Primului Război Mondial, Parisul devenise un adevărat centru al spionajului.

Pe vremea aceea, cartierul Montparnasse era foarte căutat; s-au deschis noi cabarete, cafenele şi restaurante, cum ar fi *Le Parnasse* sau cafeneaua *Caméléon*, scene privilegiate ale dezbaterilor literare şi artistice. Dar ruşii (proaspăt sosiţi după lovitura de stat bolşevică), în marea lor majoritate, erau departe de tot acest fast. Stăteau la hoteluri degradate, frecventau cantinele acestora sau, uneori, *La Rotonde*.

„Eu nu particip, nu exist în această lume. Trăiesc la cafenea, ca beţivii", a scris un poet[29]. Cei mai mulţi dintre aceşti exilaţi nu locuiau în inima capitalei. Filozoful Nikolai Berdiaev stătea la Clamart, poeta Marina Ţvetaeva şi-a ales domiciliul la Meudon iar scriitoarea Nina Berberova — la Billancourt.

Mura îi vizita cu regularitate, mai ales pe membrii comunităţii de rit vechi, moştenitori ai credincioşilor ortodocşi care refuzaseră reformele introduse de patriarhul Nikon în secolul al XVII-lea. Ea s-a instalat la Noisy. În Boulogne erau o pădure şi un teren de curse, la care se ajungea pe un bulevard larg, mărginit de arbori şi peluze. Billancourt găzduia uzinele Renault, iar tavernele ruseşti sărăcăcioase se întindeau pe o stradă

comercială prea puțin atrăgătoare și murdară. În funcție de chef și buzunar, puteai trece cu ușurință de la una la alta.

Mura și Bruce Lockhart s-au regăsit la Billancourt, într-o tavernă în care cântăreața Praskovia Gavrilovna, care își cunoscuse gloria în celebrele cabarete ale Moscovei, își încheia în mod jalnic cariera. Cu firul de voce care îi mai rămăsese, ea își jelea nostalgia, încadrată de doi chitariști țigani.

Fețele de masă erau pătate, scaunele — șubrede, dar timbrul răgușit al interpretei, în ciuda celor șaizeci de ani trecuți ai ei, stârnea amintiri demult uitate în sufletul exilaților care alcătuiau clientela obișnuită. În ciuda decorului jalnic, ospătărițele erau una mai frumoasă decât alta.

Dar Mura și Bruce Lockhart frecventau și cartierele mai arătoase, mai ales reședința cuplului format din scriitorul mistic Merejkovski[30] și soția lui, poeta Gippius[31]. Aceștia primeau vizite în fiecare duminică, de la patru la șapte, la numărul 2 bis, de pe Avenue Colonel-Bonnet, din arondismentul XVI, într-un apartament cumpărat înainte de război. După Revoluție, când s-au instalat definitiv aici, au avut marea bucurie de a-și regăsi biblioteca și bibelourile.

Așezat în capul unei mese imense, omul de litere prezida, asemenea unui sultan. Aplecată peste brațul fotoliului augustului ei soț, poeta perora, făcând și desfăcând conversațiile. Se așeza picior peste picior și purta cu îndrăzneală cele mai provocatoare ținute ale acelor ani nebuni. Era tunsă băiețește, iar pe frunte, între sprâncenele ca tăciunele, îi atârna un smarald. Un machiaj dramatic îi înnegrea ochii iar unghiile ei lungi, date cu lac roșu, manevrau port-țigaretul ca pe un mic pumnal. Stăpânul casei însuflețea dezbaterile de idei, în vreme ce Zinaida Gippius se înconjura de un cerc de poeți tineri, asupra cărora îi plăcea să își exercite influența. De altminteri, în

cursul uneia dintre aceste întâlniri de la cinci la șapte, în 1934, un scriitor[32] a propus să reunească textele celor o sută douăzeci și patru de autori pe care îi recenzase[33] într-o „Academie literară a Rusiei de dincolo de frontiere", împărțită în trei secțiuni: „vârstnicii", care și-au făcut o reputație dinainte de Revoluție; „candidații", cei care au debutat exact înainte de exil; și „tinerele vlăstare", a căror vocație literară s-a manifestat sau s-a conturat în timpul emigrației. Această societate nu a văzut niciodată lumina zilei, dar, în ciuda ambiguităților, clasificarea sugerată a fost reținută. La drept vorbind, viața oamenilor de litere era grea, fiind întru totul opusă construcțiilor academice întrucâtva artificiale.

În *Soixante-dix ans d'émigration russe*, Nikita Struve nota în acest sens:

> „Scriitorii se plângeau, și pe drept cuvânt, că aveau un public mult mai restrâns decât cel pe care ar fi putut miza în Rusia. Dar adevărata problemă era acest «ținut al nimănui» în care trăiau, ceea ce-i împiedica să își caute temele în actualitatea sau în realitatea înconjurătoare. Dacă scriitorii consacrați se puteau întoarce spre trecut, cei mai tineri trebuiau să facă față unor handicapuri dificil de depășit: ei nu aveau un trecut sau poate aveau prea puțin; societatea emigranților, prea fantomatică, nu oferea suficientă materie pentru a construi un univers romanesc; în plus, le lipsea cumplit de mult mediul lingvistic, ceea ce punea în pericol o bună stăpânire a limbii."

De fiecare dată, Mura își încheia sejururile pariziene la restaurantul Dominique, din rue Bréa, sau pe rue Daru, unde se aflau o biserică cu turle aurite și bistrouri intime, unde se găsea faimoasa votcă *riabinovka*, a cărei savoare amăruie traducea atât de bine infinita nostalgie care bântuia orice exilat rus.

Mulți dintre acești emigranți s-au adunat și în sud, la Nisa, în mijlocul cartierului catedralei ortodoxe și al fostei reședințe a țarilor. Aici, la adăpostul cupolelor turcoaz și auriu, între icoane și samovare, singurele vestigii ale splendorilor Moscovei și Sankt Petersburgului, trăiau ruși din toate clasele sociale. Cei mai bogați pe înălțimi, cei mai săraci mai aproape de mare...

De ce va fi îndrăgit atât de mult Mura, încă din tinerețe, Riviera franceză? În mod sigur, clima a avut o contribuție însemnată. Ea o aprecia cu atât mai mult cu cât în Sankt Petersburgul îngropat în zăpezi trebuia să îndure șfichiuirea iernilor aspre, cu -25°C și optsprezece ore de întuneric. Un alt motiv era, evident, patima eminamente rusească pentru jocuri.

Nu spunea adeseori tânăra femeie că meseria de spion era „un joc al iubirii și al hazardului"?

Și apoi, pentru slavi, sudul a fost întotdeauna impregnat cu un amestec tainic de predispoziție romantică și bucurie de a trăi.

La drept vorbind, rușii veneau deja pe Riviera încă din secolul al XIX-lea. Și nu numai marii duci, ci și artiștii și scriitorii. Astfel, în martie 1898, Cehov, împreună cu doi prieteni, s-a cazat la pensiunea rusă de la Nisa. Pe data de 16, autorul *Livezii cu vișini* îi scria surorii lui, Maria: „Iujin a venit să câștige la ruletă câteva sute de mii de franci ca să construiască un teatru; Potapenko a venit să câștige un milion... Joacă în fiecare zi."[34]

Și Mura resimțea un soi de exaltare ori de câte ori călătorea în acele ținuturi. Ea însăși povestea cum a descoperit Coasta de Azur unde, în jurul mesei de catifea verde, și-a regăsit pasiunea pentru jocurile de noroc. Dar copila din Sankt Petersburg întrezărea în aceste nopți frenetice și altceva decât fantasmele câștigului. Ceea ce în Rusia i se păruse atât de îndepărtat era acum la îndemâna ei. Provocarea jocului până în zori aparținea

femeilor libere care au precedat-o în această formidabilă aventură a spioanelor.

Alături de ea, „bărbatul vieții ei", Bruce Lockhart, juca și el ca un smintit.

Apoi roata destinului s-a învârtit, iar Mura a cunoscut alte pasiuni.

Cât despre Robert Bruce Lockhart, el a avut parte de o primire glacială în capitala britanică. Cum guvernul optase pentru o direcție politică deschis antisovietică, marea familiaritate a diplomatului cu liderii Revoluției ruse nu era deloc apreciată, ba chiar stârnea o oarecare neîncredere.

Profund rănit, a renunțat la activitatea de agent secret, dar nu a putut-o uita pe Mura. Potrivit propriilor mărturii, a fost la un pas de-a cădea în mizerie, ba s-a gândit chiar și la sinucidere.

Unul dintre prietenii lui, ajuns mare patron de presă, i-a deschis paginile ziarelor sale. Fostul spion s-a impus rapid ca unul dintre cele mai sclipitoare condeie printre jurnaliștii Angliei.

Articolele lui, apoi *Memoriile*, ajunse o carte de succes, au aruncat o lumină crudă asupra acestui personaj uimitor. Calitățile lui de agent vor fi unanim recunoscute nu doar de cititori, ci și de către foștii lui colegi din MI-6. De altminteri, aceștia din urmă îi spuneau adeseori: „Dacă Anglia se va confrunta cu un nou război, vă vom rechema în slujba patriei."

Într-adevăr, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Winston Churchill l-a numit pe Lockhart în fruntea unei celule secrete; el a jucat un rol eficient, ocupându-se de cele mai sensibile dosare referitoare la Rusia și la Europa Centrală.

Un film care spunea povestea aventurii lui moscovite a consacrat definitiv legenda lui Robert Bruce Lockhart. De acum înainte, marele public îl va considera unul dintre cei mai eminenți spioni britanici ai secolului al XX-lea, ocultându-se astfel

contribuţiile fundamentale ale Murei, ale lui Reilly şi ale lui Savinkov în complotul organizat împotriva lui Lenin.

Aceştia din urmă îşi canalizau în continuare fantasticele lor energii pentru a lupta din umbră împotriva bolşevicilor. Această luptă nu era doar preocuparea lor de căpătâi, ci o adevărată obsesie, o idee fixă, afacerea vieţii lor.

După fiascoul revoltei din iulie 1918[35], urmat de eşecul intervenţiei franco-britanice în sudul Rusiei, Sidney Reilly a fost cât pe ce să cadă în mâinile poliţiei secrete a lui Lenin. A reuşit totuşi să treacă graniţa în ultima clipă.

După întoarcerea la Londra, l-a contactat imediat pe Boris Savinkov, care reuşise şi el să fugă din Rusia sovietică şi se instalase la Paris.

Situaţia se schimbase radical. În sfârşit, un om de stat occidental de prim rang luase decizia de a le susţine eforturile. Winston Churchill, care considera bolşevismul drept tirania cea mai distructivă, „cea mai mare mârşăvie a istoriei", a lansat un apel către voluntarii britanici pentru a se alătura legiunii anglo-slave care urma să fie trimisă în Est.

Reilly a insistat pe lângă superiorii lui din serviciile secrete: „Savinkov a fost, este şi va fi singurul bărbat care merită osteneala de a se vorbi despre el şi de a fi ajutat... În ciuda permanentelor persecuţii a căror victimă a fost şi a incredibilelor dificultăţi cu care a avut de-a face, a ştiut să îşi menţină organizaţia vie, fiind singurul anti-bolşevic dintre ruşi care munceşte cu adevărat. De el mă agăţ în aceste vremuri furtunoase..."

Serviciile secrete britanice, temându-se să finanţeze un agent rus pe care îl considerau un aventurier vulgar şi un seducător inveterat, nu au vrut să îi dea niciun ban.

Reilly a decis atunci să mizeze totul pe o singură carte şi a plătit din propriul buzunar activităţile prietenului său,

vânzând o excepțională colecție de obiecte din epoca napoleoniană. De bine, de rău, Churchill îi susținea în continuare, dar era și el pe o pantă descendentă, căci guvernul britanic începea să se pronunțe tot mai mult în favoarea unui statu-quo cu Rusia. Iată cum descria situația „magnificul" Winston:

„La sfârșitul lui 1919, când rezistența de pe pământ rusesc a scăzut mult, iar noile armate ridicate pentru apărarea libertății au fost dispersate sau împuținate, Savinkov a comasat propriile sale armate pe teritoriul polonez. Acest ultim demers aproape că ține de ordinul miraculosului. Fără bani, fără stat-major, având o reputație discutabilă și îndoielnică pe lângă anti-bolșevicii ruși, având-l alături doar pe fostul lui camarad Piłsudski, a reușit cumva să adune treizeci de mii de ofițeri și soldați și să-i organizeze în două corpuri de armată. Oricât de prodigios a fost acest efort, el era totuși sortit eșecului. Puterea bolșevicilor se consolida, marile națiuni tindeau să deschidă negocieri cu despotismul triumfător, în micile state frontaliere evenimentele se precipitau, în armata lui lovită de sărăcie disensiunile se înmulțeau, iar ultimele vestigii ale forțelor acestora plecau, dispăreau unele după altele. Obligat să părăsească Polonia, Savinkov și-a continuat lupta la Praga. Pierzându-și orice speranță de a se întoarce în Rusia prin forță, a organizat un vast sistem de gherilă — Garda verde — un fel de război cu partizani à la Robin Hood, pe care l-a extins pe tot teritoriul Sovietelor. Încetul cu încetul, prin mijloacele proprii terorismului și printr-o decimare nemiloasă, întreaga rezistență împotriva bolșevismului a fost înfrântă și numeroasele populații de la Pacific până în Polonia, de la Arhanghelsk până în Afganistan, au fost învăluite în giulgiul lungii nopți al unei noi epoci glaciare."

La începutul lui iunie 1921, Savinkov a organizat la Varșovia primul congres anticomunist. Dar l-a ajuns din urmă o veche

năpastă: disensiunea. Contradicțiile dintre participanți au fost atât de mari, încât întreprinderea a eșuat. Cu toate acestea, în timp ce pregătea acest congres, Savinkov a reușit să adune informații capitale pentru englezi, oferindu-i lui Sidney Reilly posibilitatea de a redacta un raport bine documentat către Churchill despre problema foametei în Rusia. Concluziile raportului au permis inițierea unui ajutor de urgență, fără de care cel puțin zece milioane de persoane riscau să moară de foame. Înarmat cu aceste informații, Churchill s-a străduit să îl convingă pe premierul Lloyd George să se întâlnească în sfârșit cu Savinkov.

Relatarea acestei întâlniri ratate cu istoria ne-a fost istorisită de Churchill însuși:

> „Lloyd George m-a autorizat să îl aduc pe Savinkov la Chequers[36]. Am parcurs împreună drumul cu mașina. Scena care ni s-a deschis în fața ochilor la sosire trebuie să fi fost o experiență destul de nouă pentru Savinkov. Era într-o duminică. Premierul primea mai mulți pastori eminenți care aparțineau Bisericii independente. Era înconjurat de un grup de cântăreți galezi, veniți din Țara Galilor pentru a-l onora cu cântecele lor. Au cântat preț de câteva ore imnuri în limba velșă. Întrevederea noastră a avut loc după audiție. Nu voi menționa decât un singur episod. Premierul a apreciat că revoluțiile, asemenea epidemiilor, urmează un curs bine cunoscut; pentru Rusia, ce era mai rău, trecuse deja. În prezența realităților, puși în fața responsabilităților lor, conducătorii bolșevici vor abandona teoriile comuniste sau se vor certa între ei și vor cădea ca Robespierre și Saint-Just; îi vor înlocui alții, mai slabi sau mai moderați și, după câteva convulsii, se va instaura în cele din urmă un regim mai acceptabil.
>
> «Domnule prim-ministru, i-a răspuns Savinkov, într-o manieră ceremonioasă, domnule prim-ministru, îmi faceți

onoarea de a-mi permite o obiecție? După căderea Imperiului Roman, întunecatul Ev Mediu a fost cel care a urmat.»"

Savinkov era din ce în ce mai descumpănit: nu era prost, își dădea foarte bine seama că Occidentul era pe punctul de a-l lăsa din brațe. Experiența lui de odinioară, de terorist clandestin, i-a permis, de asemenea, să detecteze infiltrații ale poliției sovietice în organizația lui. Simțea că agenții Ceka[37] îl urmăresc peste tot.

Se întreba ce rol a jucat Mura în această afacere. Oare devenise într-adevăr agent dublu în slujba sovieticilor?

Până și Reilly se îndepărtase de el, ocupându-se tot mai mult de interesele lui private din Statele Unite.

Bruce Lockhart l-a întâlnit pentru ultima dată în 1923, într-un bar de noapte din Praga; iată cum va descrie „această figură jalnică, pentru care nu puteai să nu resimți o profundă simpatie":

> „Nu mai era decât un pachet de nervi. Uneori, sub influența alcoolului, o flacără îi însuflețea privirea și reușea să își regăsească ceva din energia de odinioară. Dar era moralmente dărâmat. Avea niște cearcăne imense iar tenul pal îi era aproape galben. Era însoțit de doi, trei ruși care nu mi-au inspirat încredere și, cu toate că am stat de vorbă cu el și m-am străduit să îl înveselesc, simțeam că nu mai e decât umbra bărbatului de odinioară."

La vremea aceea, dinspre Rusia a venit o veste bună. O rețea enigmatică a intrat în contact acolo cu reprezentanții lui Savinkov. Această organizație vastă, numită „Trust" sau „Credit municipal" era legată de democrații liberali. Aceștia doreau ca Savinkov să se întoarcă în Rusia pentru a prelua conducerea complotului.

Situaţia era propice: Lenin era grav bolnav. Sănătatea lui mentală era definitiv alterată, nu mai recunoştea pe nimeni şi urla ori de câte ori se apropia cineva de el. Stalin, ales secretar general al comitetului central, încerca să îl marginalizeze pe Troţki; acesta, simţindu-se ameninţat, s-a întors către Armata Roşie, pe care o înfiinţase. O confruntare la vârf ar fi putut însemna începutul sfârşitului pentru regim.

Norocul îi zâmbea din nou lui Savinkov, ca odinioară, în 1903, la atentatele puse la cale de tânărul terorist, sau ca în mai 1917, când Kerenski l-a convocat pentru a-l seconda la conducerea Ministerului de Război, în primul guvern democratic din istoria Rusiei.[38]

Nici măcar nu îi mai păsa că Lloyd George pierduse şefia guvernului; el conta pe sprijinul americanilor. Oare Reilly nu exercita o influenţă puternică pe Wall Street? Dar acesta din urmă nu era întru totul dedicat cauzei Trustului, temându-se să nu fie manipulat de poliţia secretă sovietică, moştenitoare a metodelor Ohranei ţariste...

Înainte de a pleca la Moscova, Savinkov a străbătut Europa şi s-a lăsat copleşit de îndoială, simţind că avea din nou de ales între cap şi pajură: fie se întorcea în URSS pentru a coordona insurecţia împotriva roşiilor, fie — conform spuselor lui — rămânea în Occident şi se sinucidea, pentru „a arăta celor care trăiau în străinătate cum trebuia să te sacrifici pentru Rusia".

Îmbrăcat de cele mai multe ori cu un costum închis la culoare, cu guler alb şi cravată neagră, vorbea despre posibilul lui sfârşit ca despre „un protest împotriva barbariei bolşevicilor".

La 9 august 1924, însoţit de patru apropiaţi, a părăsit Parisul, îndreptându-se spre Varşovia. Dar, imediat ce a trecut frontiera Rusiei, a fost interceptat de poliţia secretă.

— Remarcabilă lucrătură, a încuviinţat el cu răceală.

Capcana fusese țesută cu minuțiozitate de șeful OGPU, Felix Dzerjinski. Temându-se ca nu cumva Savinkov să preia conducerea opoziției în contextul luptei pentru succesiunea lui Lenin, el a format un stat-major special, alcătuit din cei mai buni colaboratori, pentru a pune la cale arestarea „inamicului politic numărul unu". În realitate, Trustul era o falsă organizație clandestină, constituită integral din cekiști!

Savinkov a fost adus la Moscova și aruncat în închisoarea Lubianka, unde i s-a propus un târg: viața lui contra adeziunii la regimul sovietic... A acceptat.

Winston Churchill, care i-a înțeles atât de bine psihologia, a oferit propria lui explicație asupra acestei reorientări:

> „Nu i s-a aplicat tortura fizică. Pentru cei mai periculoși dintre dușmanii lor, aveau în rezervă cruzimi mai ingenioase, mai rafinate. Evenimentele recente ne-au familiarizat cu aceste procedee și cu eficiența lor în obținerea mărturisirilor. În celula lui, hărțuit de false speranțe și promisiuni, zdrobit de presiuni subtile, a ajuns în cele din urmă să scrie o scrisoare de retractare și să recunoască în guvernul bolșevic eliberatorul lumii.
>
> Acoperit de rușine în fața istoriei, considerat un Iuda de prieteni, simțea cum regimul lui de detenție se înăsprește de la o săptămână la alta. Dzerjinski a dat curs solicitării lui mai mult în bătaie de joc. Nu se știe dacă a fost asasinat în celulă sau s-a sinucis din disperare, la urma urmelor, nici nu prea contează; i-au ucis trupul și sufletul, au făcut din munca lui de-o viață o grimasă meschină, l-au făcut să insulte cauza căreia i s-a dăruit pe de-a-ntregul. I-au pângărit pe veci memoria."

Nimeni nu ar putea descrie mai bine metodele folosite de poliția politică.

Aceasta din urmă a avut ambiția să distrugă până și mitul de mare seducător care îl înconjura pe Savinkov. Succesorul lui

Dzerjinski în fruntea serviciilor sovietice de securitate, Iagoda[39], a afirmat că ultima lui dragoste, femeia vieții lui, Liubova Dehrental, l-a vândut sovieticilor, devenind spioană...

Dar specialiștii consideră că această dezvăluire este falsă, fiind o manipulare ca la carte, care va fi utilizată, mai târziu, și de „rândunelele"[40] KGB-ului.

La 7 mai 1925, presa anunța sinuciderea lui Savinkov, precizând că acesta se aruncase de la o fereastră aflată la ultimul etaj al închisorii.

Potrivit lui Soljenițîn însă, ultima scrisoare a defunctului ar fi fost redactată de un alt terorist pocăit... Iakov Blumkin, însărcinat să împartă celula cu el și să exercite presiunile necesare pentru a-l înfrânge. În 1980, profesorul Varșavski, care a lucrat pentru poliția sovietică în anii 1920, mi-a dezvăluit că Dzerjinski, dorind să încheie acest caz cât mai repede, l-a doborât pe Savinkov cu un amestec de droguri și alcool savant dozat.

Prietenii lui Boris Savinkov din străinătate au fost profund șocați de neașteptata lui schimbare de direcție. Sidney Reilly a jurat să se răzbune, înmulțind acțiunile anti-bolșevice peste tot în lume: „Ei au folosit tehnicile întunericului, atunci și noi vom face la fel: scopul va scuza mijloacele!"

Și chiar nu s-a dat în lături de la niciun procedeu de dezinformare. De pildă, a fabricat o scrisoare sub semnătura președintelui Cominternului[41], prin care acesta ordona partidului comunist britanic să saboteze apărarea națională. Sperând să reaprindă opoziția sovietică, a încercat să dea de membrii misterioasei organizații Trust care, fără să stea pe gânduri, i-a întins aceeași capcană.

Conform presei, în noaptea de 28 spre 29 septembrie 1925, a fost capturat un grup de contrabandiști care încerca să treacă frontiera finlandeză. Agenții infiltrați ai poliției secrete au

propagat imediat informația în mediile emigrației ruse de la Paris, precizând că Reilly a fost ucis. În realitate, Sidney fusese capturat și se afla deja în temnițele de la Lubianka. I-a scris lui Dzerjinski că era gata să coopereze cu sovieticii.

În schimb, a primit același tratament ca și prietenul lui, Savinkov. Mai târziu, transfugii din OGPU au dezvăluit că, năucit complet de droguri, Reilly a furnizat informații prețioase care vor permite sovieticilor să recruteze agenți din rândul elitei politice britanice, cu precădere din rândul unui anumit cerc de studenți de la Cambridge.[42]

După ce a vorbit, a fost ucis cu sânge rece.

Dintre cei trei mari protagoniști ai complotului împotriva lui Lenin, doar Bruce Lockhart a murit de moarte bună în 1970, la Londra.

În timpul plimbărilor lui melancolice, se gândea adesea la foștii lui camarazi. Churchill, cu care se întâlnea frecvent în saloanele britanice din perioada interbelică, nu rata niciodată să îi spună:

— Ce păcat că nu ați reușit, ați fi putut schimba marea istorie împreună cu Mura, prietena dumneavoastră...

Dar fostul agent se va simți toată viața ofensat, constatând că Churchill l-a preferat întotdeauna pe Savinkov, „prietenul lui rus".

Să-l lăsăm încă o dată pe Winston Churchill să ne schițeze cel mai bun portret al acestui personaj care a vrut să îl doboare pe Lenin:

> „Toata viața lui Savinkov a fost o conspirație. Nu avea nicio religie, cel puțin nu în sensul pe care i-l conferă Biserica; nu avea nicio morală, în sensul omenesc al termenului; nu avea cămin, nu avea patrie, nu avea soție, copii, părinți sau prieteni. Era neînfricat; vânător, era vânat, implacabil, inaccesibil; era un singuratic. Și cu toate acestea, își găsise o

consolare. Şi-a organizat viaţa conform unui plan. Viaţa lui era consacrată unei cauze. Această cauză era eliberarea poporului rus. Pentru această cauză ar fi fost dispus să îndure orice, să îndrăznească orice. Şi nici măcar nu avea nevoie de stimulentul fanatismului. Era unul dintre acei teroriştiextraordinari care urmăresc scopuri moderate. Era partizanul unei politici raţionale şi luminate. Voia să impună în Rusia sistemul parlamentar britanic, repartizarea pământurilor ca în Franţa, cerea libertate pentru toţi, toleranţă şi bunăvoinţă faţă de toţi oamenii. Nu se dădea în lături să urmărească toate aceste binefaceri prin intermediul atentatelor cu dinamită, cu riscul vieţii lui şi a partizanilor săi."

În perioada interbelică, Bruce Lockhart a continuat să se întâlnească cu Mura la Paris şi la Londra, dar caracterul relaţiilor lor s-a schimbat. Cei doi au încheiat un acord tacit.

Prin acest compromis, cuplul a stabilit un contract ciudat, care lăsa fiecăruia dintre ei o deplină libertate senzuală, rămânând totodată uniţi printr-o complicitate perfectă. Fiecare trebuia să se facă util celuilalt.

Mura îl informa pe Robert ce se întâmpla în Rusia sovietică, unde ea avea toate intrările, graţie relaţiei pe care a avut-o cu cel mai ilustru dintre scriitorii regimului, Maxim Gorki.

La rândul lui, Bruce Lockhart a introdus-o în marile saloane ale înaltei societăţi londoneze.

După întoarcerea lui Gorki în URSS, la începutul anilor 1930, Mura s-a instalat definitiv la Londra, după cum am amintit deja, şi în scurt timp a devenit muza en titre (şi amanta) romancierului Herbert G. Wells. Acesta din urmă, deşi căsătorit, nu s-a sfiit să întreţină public legătura până la sfârşitul vieţii, oferindu-i muzei lui scena culturală londoneză; ea a devenit rapid o figură de neocolit, notorie pentru vorbele de duh şi pentru... pasiunea ei pentru gin.

La început, reputația baronesei Budberg nu era deloc măgulitoare: era considerată un agent triplu — chiar dacă acest lucru nu a fost niciodată dovedit în mod formal, iar serviciile britanice de informații estimau că ea era o sursă viabilă — care lucra când pentru sovietici, când pentru germani, iar uneori și pentru britanici.

E drept că avea numeroase contacte: prin Bruce Lockhart, avea acces la MI-5[43]; prin intermediul lui Gorki, avea ușa deschisă la cele mai strategice instanțe ale puterii sovietice; iar grație lui Wells, avea în mână mijloacele de influență (mai ales prin intermediul celebrului și atotputernicului PEN Club International[44]) asupra mișcării progresiste și prosovietice din tot Occidentul.

Mura întreținea cu bună știință îndoiala asupra identității adevăraților ei angajatori. Fără doar și poate, ea juca la două capete, între Est și Vest: în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost „ochiul Foreign Office" în *La France libre*, faimoasa revistă înființată la Londra în 1940 de către André Labarthe, omul Rezistenței și militant prosovietic, care se opunea lui de Gaulle cu sprijinul financiar al MI-6.

Cu Mura, toate lucrurile sunt extrem de complicate, căci toate se întretaie, se amestecă, se întrepătrund... și nu puține au fost firele care au trecut prin mâinile unei Mura manipulatoare de adevăruri și legende!

Nina Berberova, care a cunoscut-o bine pe extravaganta baroneasă, a lăsat să se înțeleagă că și ea a avut dificultăți în a realiza care este dimensiunea reală a lucrurilor:

> „Când am început să îi verific spusele, mi-am dat seama că toată viața a mințit cu privire la propria ei persoană. La vremea aceea, când eram împreună, nimeni nu se îndoia de

vorbele ei. Dar ne-a înşelat pe toţi... Minciunile ei erau bine cumpănite şi pline de miez, iar în înalta societate londoneză trecea drept cea mai inteligentă femeie a timpului..."

Cât despre relaţiile ei cu bărbaţii, Berberova a precizat:

„Iubea bărbaţii şi nu mă refer doar la cei trei amanţi, ci la bărbaţi în genere; nu ascundea acest lucru, dându-şi seama că acest adevăr şoca şi irita femeile, dar tulbura şi excita bărbaţii. Se folosea de sex, căuta noutatea şi ştia unde să o găsească; bărbaţii erau conştienţi de asta, o adulmecau prea bine, dar profitau de predispoziţia ei şi se îndrăgosteau cu patimă şi devotament..."

Biografa ne oferă o ultimă cheie, care ne dă acces la misterul baronesei Budberg:

„Dacă a existat ceva în viaţa ei care i-a fost cu adevărat indispensabil, aceasta a fost legenda pe care ea însăşi a creat-o, propriul ei mit pe care l-a cultivat, l-a înfrumuseţat şi l-a consolidat până în ultima clipă."

La Londra, Bruce Robert Lockhart a făcut totul pentru a estompa ostilitatea faţă de Mura. A sfătuit-o chiar să restituie sovieticilor arhivele secrete pe care i le încredinţase Gorki. (A avut dreptate să o sfătuiască în acest sens, ţinând seama de faptul că în acea vreme poliţia secretă nu ezita să elimine persoanele aflate în posesia unor documente supărătoare pentru Stalin, devenit dictatorul pe care cu toţii îl cunoaştem.)

Mura şi Robert s-au întâlnit cu regularitate până la sfârşitul vieţii prin toată Europa, unde, în fiecare capitală, aveau restaurantele lor ruseşti preferate, cu muzică ţigănească.

Parcurgând jurnalul intim al fostului diplomat, o regăsim pe Mura la fiecare pagină. Anii au trecut, evenimentele s-au

precipitat, dar calificativele care ilustrau această prietenie tandră au rămas aceleași, la fel și sentimentele lor, „excepționale, neasemuite", ca să-l citez pe autor.

Înainte de a muri, Bruce Lockhart i-a smuls „țarinei" lui jurământul că va scrie povestea lor. În acest scop, Mura a adunat o documentație stufoasă, pe care a pus-o la loc sigur în reședința ei din Italia, în apropiere de Florența, unde spera că își va redacta memoriile.

Din nefericire, nu a mai apucat.

În 1974, un banal scurtcircuit a provocat un incendiu care i-a făcut scrum toate amintirile și arhivele. Profund șocată, bătrâna doamnă s-a stins câteva săptămâni mai târziu, la patru ani după cel pe care l-a considerat bărbatul vieții ei.

Ultimul act al acestei drame s-a jucat în *The Times*, când celebrul cotidian londonez a anunțat moartea baroanei Budberg. În încheierea necrologului, ziarul a publicat câteva rânduri inedite scrise de Mura, în care ea se declara descendenta în linie directă a împărătesei Elisabeta Petrovna, fiica întemeietorului cetății Sankt Petersburg, țarul Petru cel Mare.[45] Nu putem, firește, să nu punem sub semnul întrebării această ultimă piruetă postumă a Murei...

Dar cine poate dovedi că este o fabulație?

Partea a II-a

TEHNICIENELE

Romanul negru al lui Troţki

La începutul anilor 1930, Stalin, triumfând asupra adversarilor politici, s-a impus ca personajul forte al Kremlinului, devenind adevăratul dumnezeu viu al templului comunismului.

Stăpânirea dictatorului asupra vieţii Rusiei era totală. Nici instituţiile legale, nici statutul de partide sau de mari organizaţii sociale nu aveau acum nicio importanţă reală. Singurul lor rol era să aprobe, să transmită şi să aplice deciziile „conducătorului suprem". Dar în subconştientul ţării, Troţki, rivalul şi principalul lui contracandidat, fondatorul Armatei Roşii, rămânea o figură majoră a bolşevismului militant. Stalin, care a reuşit să elimine aproape toţi „liderii istorici" ai Revoluţiei, a preferat să îl excludă din partid, pentru ca mai apoi să îl condamne la exil.

Cei doi lideri aveau concepţii diametral opuse, confruntându-se până şi în concepţia lor asupra comunismului: unul chema la revoluţia mondială, celălalt dorea construirea socialismului într-o singură ţară. Şi chiar dacă Stalin a câştigat, troţkismul şi stalinismul au dominat împreună, vreme de jumătate de veac, orice abordare doctrinară a socialismului. Dar îndepărtarea forţată a lui Troţki nu l-a redus la tăcere pe acesta: în străinătate fiind, nu a încetat să lupte împotriva politicii „ţarului roşu".

În consecință, Stalin a luat decizia de a se debarasa de acest activist dezlănțuit prin intermediul rețelei feminine a unuia dintre cei mai de seamă dintre spionii lui: Leonid Eitingon[46].

Acționând când în China, când în Statele Unite, adeseori în Europa, Eitingon era foarte apreciat de Beria, șeful poliției secrete a Kremlinului. Totuși, în ochii lui Stalin, el avea trei defecte: originile iudaice, părinții în străinătate și misiuni prea frecvente, îndeplinite în medii luxoase.

S-a distins în Spania, în 1936, în timpul războiului civil, sub numele de „tovarășul Pablo", cunoscut mai apoi ca „generalul Kotov"; a fost menționat de mai multe ori în relatările lui Hemingway despre conflict.

De statură mijlocie, bondoc, cu ochi mici, pătrunzători, și sprâncene dese, își lăsase barbă pentru a ascunde o cicatrice pe care o avea la bărbie.

Eitingon avea un ascendent incontestabil asupra femeilor, în plus, avea și o mulțime de bani. În afară de sutele de mii de dolari puse la dispoziție de Kremlin, averea familiei lui din străinătate era și ea considerabilă.

Apartamentul lui era un loc select de întâlnire a rușilor albi mondeni și rafinați, a agenților sovietici sub acoperire și a elitelor stângii europene. Aici, scriitorii citeau din creațiile lor, se vorbea despre literatură, despre ultimele pânze ale lui Kandisky, despre descoperirile psihanalizei și, firește, despre politică.

Leonid Eitingon a devenit marele artizan al rețelelor feminine ale poliției secrete a Kremlinului, împingând în luminile rampei, în 1939, o frumoasă aristocrată spaniolă de origine cubaneză: Maria Caridad del Rio Hernández.

O bandă neagră, groasă, îi încingea fruntea, punându-i în evidență pupilele întunecate; în ciuda corpului robust, avea o ținută elegantă.

Familia ei era cunoscută în Statele Unite şi în Mexic pentru angajarea activă în eliberarea Americii Latine. Străbunicul ei a fost viceguvernator al Cubei iar bunicul ei — ambasador în Rusia.

În 1919, tânăra a pus capăt unei uniuni tumultuoase de mai bine de nouă ani cu un mare burghez catalan, don Pablo Mercader Marina. Din această căsătorie au rezultat cinci copii, dar cei doi soţi nu se mai înţelegeau şi trăiau separaţi de multă vreme. El, la Barcelona, ea, în Franţa, cu copiii.

Separarea definitivă s-a întâmplat la Bordeaux; după aceea, Caridad a încercat de câteva ori să se sinucidă. Dar a reuşit în cele din urmă să se adune şi a hotărât să îşi schimbe viaţa. La sfârşitul aceluiaşi an, a intrat în contact cu celula locală a partidului comunist şi a devenit o militantă înflăcărată. Potrivit veteranilor partidului comunist spaniol stabiliţi la Moscova, ea ar fi fost înregistrată pentru prima oară de către sovietici în 1920.

O conivenţă specială o lega de cel de-al doilea fiu al ei, Ramón, care aspira să urmeze modelul mamei în ce priveşte angajarea politică. Tânărul a studiat într-o şcoală hotelieră la Lyon, iar în 1929 a fost angajat ca asistent al directorului de la Ritz, cel mai elegant hotel din Barcelona.

Maria Caridad şi copiii ei au participat activ la războiul civil spaniol, luptând de partea republicanilor. Foştii membri ai partidului comunist spaniol o descriau drept o femeie sclipitoare, seducătoare şi fanatică şi, pe deasupra, o trăgătoare de elită.

În 1936, Leonid Eitingon a avut dese contacte directe cu această activistă vulcanică. Relaţiile lor s-au transformat rapid într-o „prietenie tandră". „Mai întâi au fost amanţi", afirmă fără ocolişuri Christopher Andrew şi Oleg Gordievski în cartea lor.[47] Orice ar fi fost, Caridad şi Eitingon erau foarte apropiaţi. Pentru acesta din urmă, ea era indiscutabil „o femeie aparte".

Iar când NKVD-ul[48] a fost mandatat să recruteze un asasin capabil să îl elimine pe Troţki, spionul de elită s-a gândit imediat la Maria, care deja executase personal vreo douăzeci de troţkişti în Spania.

Cu toate că îşi pierduse fiul cel mare în timpul confruntărilor armate, nu a ezitat să îl antreneze pe Ramón în această operaţiune.

Iată cum îl descria Eitingon pe acest tânăr în faţa ofiţerului lui de legătură, un oarecare Pavel[49]: „un spaniol cu excepţionale calităţi de diversiune".

Agentul secret şi superiorul lui direct, Sudoplatov, s-au întâlnit cu mama şi fiul la Paris, înainte ca acesta din urmă să fie trimis la Coyoacán, în Mexic, unde se stabilise Troţki.

La ordinul lui Stalin, Beria însuşi a verificat planul de acţiune care a fost botezat „Raţa": Mercader trebuia să se prezinte drept om de afaceri de succes (într-o a doua fază, s-a decis că se va da drept jurnalist, sub numele de Jacques Mornard) şi să facă demersuri pe lângă asistenta lui Troţki, Silvia Agelov, pentru a se introduce în anturajul acestuia. Eitingon şi Maria Caridad îl vor însoţi pe Ramón în Mexic, pentru a supraveghea operaţiunea.

Încetul cu încetul, tânărul a devenit inseparabil de fostul lider bolşevic. Toţi apropiaţii lui Troţki ştiau că jurnalistul nu era numai un intim al familiei, ci şi amantul Silviei.

În ziua de marţi, 20 august 1940, la orele 17.20, gărzile de corp ale lui Troţki au văzut un Buick oprind în faţa vilei de la Coyoacán. Maşina le era familiară, îi aparţinea lui Mornard. Dar în ziua aceea oaspetele nu a parcat aşa cum o făcea de obicei, cu botul lipit de perete, ci a făcut o manevră şi a lăsat maşina cu bara de protecţie din spate lipită de zid. Îl urmau alte două vehicule, care aşteptau în afara proprietăţii. Unul era condus de Caridad, celălalt — de Eitingon.

Troţki şi soţia lui se aflau lângă o cabană micuţă, la care se duceau zilnic să îşi hrănească iepurii. Cei doi bărbaţi au schimbat câteva cuvinte apoi Troţki, remarcând starea febrilă a lui Ramón, alias Mornard, i-a spus:

— Păreţi bolnav, ar trebui să mergeţi să vă odihniţi.

Era evident că întemeietorul Armatei Roşii nu avea niciun chef să verifice ciorna articolului de presă pe care i-o adusese prietenul lui. Dar a ridicat din sprâncene şi, în cele din urmă, l-a condus pe tânăr spre casă.

S-a aşezat într-un fotoliu. Ramón a considerat că e preferabil să rămână în picioare, în cazul în care ar fi fost nevoit să îl împiedice pe Troţki să dea alarma. Şi-a pus impermeabilul pe masă şi, discret, a scos din buzunarul lui arma fatală.

Mai târziu, Mercader va povesti:

— Am închis ochii şi l-am lovit zdravăn cu pioletul în cap. A ţipat şi s-a prăbuşit. Nu voi uita niciodată acest strigăt...

Troţki va muri a doua zi, la spital.

Asasinul a fost arestat. Atunci, Beria i-a găsit cei mai buni avocaţi. În apărarea lui, Mercader a invocat răzbunarea personală, pretextând că victima s-a opus ca el să se însoare cu secretara lui. A fost condamnat la douăzeci de ani de închisoare.

Peste ani, Alain Delon va întruchipa personajul lui în filmul *Asasinarea lui Troţki*. Asemănarea lor este tulburătoare.

În ziua crimei, Caridad şi Eitingon au pornit spre Moscova pe drumuri diferite.

La iniţiativa lui Beria, lui Ramón Mercader i s-a decernat ordinul Lenin şi steaua de Erou al Uniunii Sovietice (în absenţa celui vizat, aceste distincţii au fost înmânate mamei).

Cu toate acestea, o mare dezamăgire o va aştepta în Rusia pe Maria Caridad. Cum îl considerase mereu pe Eitingon „un companion fermecător, un gurmand fin, care ştie să se

comporte cu un incomparabil farmec", sperase dintotdeauna să împartă viaţa cu el; dar va constata rapid că lui nici prin gând nu îi dădea să se însoare cu ea. Confiscat de îndatoririle de la NKVD şi de obligaţiile familiale, Leonid s-a îndepărtat de ea.

În timpul campaniei antisemite de la începutul anilor 1950, el a fost închis, apoi eliberat, pentru a fi aruncat din nou în temniţele sovietice, acuzat fiind de complicitate cu cel care devenise între timp „duşmanul poporului": Lavrenti Beria.

Maria Caridad îşi va căuta consolarea alături de refugiaţii spanioli stabiliţi la Moscova. În fierbinţeala unei nopţi de amor, ea va povesti cu mândrie cum fiul ei l-a asasinat pe Troţki. Nestatornicul său partener va părăsi în scurt timp Uniunea Sovietică şi va ajunge în Occident, unde va dezvălui adevărata identitate a lui Mornard.

Paradoxal, în urma acestei revelaţii, condiţiile de detenţie ale lui Mercader, aflat într-o închisoare mexicană, s-au ameliorat simţitor. În ciuda tuturor aşteptărilor, şi-a ispăşit pedeapsa şi a fost eliberat la 20 august 1960.

Când s-a întors la Moscova, responsabilul KGB[50] i-a înmânat decoraţiile. Mercader a lucrat câţiva ani la Institutul de marxism-leninism, în timp ce magistrul lui, Eitingon, era în continuare închis. A încercat zadarnic să intervină în favoarea lui pe lângă Politbiuro (Biroul politic), dar a fost rapid sfătuit să îşi vadă de treburile lui.

În 1975, Ramón a părăsit Rusia şi a plecat în Cuba. A devenit consilierul lui Fidel Castro; va muri trei ani mai târziu. Corpul lui a fost adus în URSS şi înmormântat cu mare pompă, cu onorurile rezervate eroilor Uniunii Sovietice. Înaintea orchestrei Armatei Roşii păşeau ofiţeri KGB în haine militare kaki; în spate veneau regimentele de elită, care au condus ceremonios rămăşiţele „tovarăşului Mercader" pe ultimul drum.

Cât despre Eitingon, care a fost eliberat în 1973, a încercat să se facă uitat. Dar nu şi-a pierdut umorul legendar, spunând oricui voia să îl asculte:

— Ca să trăiesc liniştit în Uniunea Sovietică, ar fi trebuit să nu mă nasc evreu şi să fiu general NKVD!

S-a stins în 1981. După prăbuşirea URSS, procurorii militari au recunoscut că acuzaţiile formulate împotriva lui au fost în întregime fabricate; prin urmare, a fost reabilitat postum.

Cât despre Beria, care a supervizat personal asasinarea lui Troţki, i-a mărturisit fiului său, după moartea rivalului Stalin:

— Ar fi fost mai util să-l lăsăm în viaţă, să-i supraveghem mişcările prin intermediul agenţilor infiltraţi, pentru a menţine funcţională excelenta reţea a lui Eitingon şi a Mariei Caridad, demascată după această afacere...

În concluzie, cazul Mariei Caridad a fost semnificativ pentru Kremlin. Puterea a înţeles că un cuplu de spioni putea fi de multe ori mai performant decât un agent izolat. Aşa că s-a străduit să pună la punct şi alte tandemuri pentru activităţi de acest gen.

Olga Cehova, spioana care voia să îl omoare pe Hitler

Dincolo de un materialism de fațadă reafirmat constant, dictatura stalinistă a fost, de fapt, intim legată de practica religioasă. Chiar dacă Stalin a părăsit seminarul în care a locuit patru ani fără a-și lua diploma, studiile pe care le-a făcut i-au marcat puternic mentalitatea: percepând lumea în alb și negru, „conducătorul suprem" reducea întreaga complexitate a universului la formule simplificate, adesea enunțate în termeni absoluți, declamatorii sau liturgici. Ducând lucrurile ceva mai departe, am putea spune chiar că importanța pe care o acorda simbolurilor, dorința lui de a vedea viitorul și de a introduce aceste imagini în milioane de creiere prin intermediul propagandei se înrudeau pe undeva cu practicile magiei.

Prin această manipulare a maselor, Stalin acționa asemenea lui Hitler, care se pricepea la fel de bine să galvanizeze poporul și să se facă adulat. E drept că führerul se credea medium, lucru pe care Stalin îl cunoștea, grație uneia dintre prețioasele lui agente, Olga Cehova.

Prima dată am auzit rostindu-se acest nume în anii 1970 când, diplomat la Paris fiind, m-am întâlnit cu Evreinova, văduva celebrului om de teatru, care a cunoscut-o bine pe

Cehova. În seara aceea, şi-a amintit de activităţile frumoasei Olga, care îl informa pe Stalin despre cele mai tainice aspecte ale personalităţii lui Hitler. Cum eu mi-am exprimat uimirea, Evreinova mi-a răspuns:

— Dar nimic nu-i mai simplu, să ştiţi! Olga Cehova era bună prietenă cu Eva Braun şi era pasionată de experienţele oculte ale celui de-al Treilea Reich.

La vremea aceea, am consemnat spusele ei în jurnalul meu.

Graţie Olgăi, Stalin ştia aşadar că Hitler recurgea „la vizualizarea viitorului şi la magia neagră". Prin intermediul tehnicilor ezoterice pe care le stăpânea, imaginea dorită putea deveni realitate. Toate metodele de propagandă a lui Stalin au fost în egală măsură orientate înspre „introducerea acestei imagini în milioane de minţi..."

Deşi, pe atunci, eram întrucâtva sceptic cu privire la aceste alegaţii, ulterior voi avea confirmarea rolului Olgăi în scrierea lui Sergo Beria, fiul lui Lavrenti Beria, care conducea la acea vreme serviciile secrete sovietice.

Conform spuselor lui, Olga Cehova i-ar fi informat tatăl despre obiceiurile lui Hitler. Sergo, în perioada aceea constructor de rachete, îndeplinind şi funcţia de agent de informaţii „tehnice", este categoric: Olga era în strânsă legătură cu Beria de ani buni.

> „Ştiu, scrie el, cine a făcut din ea un agent de informaţii al URSS, cum şi pe ce baze. Motivele acţiunilor ei nu au fost în niciun caz determinate de interese materiale. Contribuţia ei la succesul serviciilor noastre secrete a fost inestimabilă, ea a fost o adevărată mină de informaţii!"[51]

Să încercăm să îi reconstituim drumul.

Căsătorită pentru o perioadă cu Mihail Cehov, nepotul dramaturgului, Olga era o actriță care locuia la Berlin, unde trăia pe picior mare. Legată de Göring și de aristocrația germană, primea cei mai de vază naziști ai vremii la hotelul ei particular, unde se pare că l-a avut oaspete până și pe Hitler însuși.

Cine a putut să o încurajeze pe Olga Cehova să lucreze pentru Uniunea Sovietică?

În acea epocă, un geniu al informațiilor numit... Leonid Eitingon[52], coordonator al celor mai sclipitoare operațiuni secrete ale Kremlinului în Occident, vizita frecvent Berlinul.

Se spune că ar fi avut o rudă apropiată, Max Eitingon, care conducea o afacere de export cu blănuri de zibelină, monopol al statului sovietic. Serveau oare aceste fonduri cu precădere la finanțarea acțiunilor clandestine ale Moscovei? Există oameni, precum Aleksandr Etkind sau Nina Berberova, care afirmă clar acest lucru.[53] În afara activităților lucrative, Max a fost și unul dintre cei mai apreciați elevi ai lui Sigmund Freud, precum și unul dintre „cei șase apostoli" însărcinați cu răspândirea ideilor psihanalistului în întreaga lume. Astfel, el a preluat conducerea Institutului Psihanalitic de la Berlin, apoi a Asociației Internaționale de Psihanaliză.

După cum am amintit deja, la Leonid Eitingon se reunea o societate pe cât de colorată, pe atât de improbabilă de artiști, mondeni și intelectuali. Fără doar și poate, în această ambianță eclectică, Cehova a fost convinsă să devină agent al Kremlinului.

Dar să începem cu o latură esențială a acestei personalități: Olga Cehova nu era femeia unui singur bărbat, nici a doi sau trei... ea era femeia tuturor bărbaților!

Mai întâi, pentru că viața ei a fost o succesiune de aventuri și, apoi, pentru că s-a dedicat, încă din copilărie, adevăratei ei pasiuni: publicul...

S-a născut într-o familie în care teatrul era arta suverană iar Anton Cehov, cel mai mare dramaturg rus... Nu vom putea înțelege această existență atât de complexă, de bogată, de tumultuoasă și misterioasă dacă nu revenim la relația ei vitală cu scena. Mai târziu, Olga va fi captivată de cinematografie, în detrimentul carierei teatrale: în anii 1930, ea a devenit un star incontestabil al celei de-a șaptea arte.

Relațiile ei cu bărbații se întemeiau, în mod evident, pe seducție. E drept că, încă din copilărie, Olgăi i s-a spus constant că este sublimă... După ce a devenit conștientă de puterea acestei frumuseți, a știut să își extindă puterea de seducție și să o folosească drept instrument de cucerire și dominare. Acesta a fost unul dintre elementele cheie ale capacității și voinței ei de supraviețuire. Și-a construit cu abilitate legenda, inventându-și propria istorie, amestecând adevărul cu falsul. Iar fascinația pe care o exercita a fost cel mai redutabil artificiu al acestei abile mistificatoare.

Totul a început însă cu o exaltare amoroasă.

Într-o dimineață de septembrie, în anul 1914, cuprinsă de un impuls pasional, Olga și-a luat pașaportul, trusa de toaletă, și-a înghesuit o cămașă de noapte într-o valiză minusculă și a ieșit discret din apartamentul mătușii la care locuia, pentru a se duce la un actor faimos, Mihail Cehov.

Acesta a condus-o imediat la o modestă biserică ortodoxă de la periferia Moscovei unde cei doi iubiți s-au căsătorit, în ciuda împotrivirii rudelor lor apropiate. Familia domnișoarei, șocată și scandalizată, a privit această uniune drept o răzvrătire capricioasă: la urma urmelor, Olga avea șaptesprezece ani, iar soțul ei — nu mai mult de douăzeci și doi. După doi ani, s-a născut o fetiță, Ada, pe care tatăl ei a refuzat să o recunoască.

Cuplul a dat curând semne de oboseală, iar în 1917, în plină Revoluție, tânăra soție și-a părăsit soțul, cu tot cu excesele și frământările lui autodistructive, pe care le moștenise de la tatăl lui...

Acest „soț nefericit și tulburat" va deveni totuși, peste ani, unul dintre cei mai renumiți creatori scenici ai secolului al XX-lea. Discipol al lui Stanislavski[54], va întemeia în Anglia o școală de artă dramatică, unde își va pune în practică concepțiile novatoare asupra teatrului, pe care le va dezvolta și în Statele Unite, înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Mulți actori celebri de la Hollywood au fost formați la școala lui Mihail Cehov.

Trei ani după această căsătorie ratată, Olga va întâlni un căpitan austro-ungar de cavalerie, Ferenc Jaroszi, cu care se va căsători.

A crezut într-adevăr în această a doua uniune? În orice caz, nici aceasta nu a durat decât un an: Olga a plecat în Germania și, odată ajunsă la Berlin, și-a repudiat chipeșul militar.

De acum înainte, seria cuceririlor va continua, neîntreruptă. Tânăra femeie a devenit un fel de fugară supraviețuitoare din istoria Rusiei, din istoria Germaniei, poate chiar din istoria lumii și, în mod cert, din propria ei istorie: o femeie hotărâtă să nu piară și dispusă la orice compromis. S-a folosit de bărbați pentru cariera ei cinematografică, dar și pentru a-și proteja familia, apropiații, prietenii. Parcursul de spioană s-a înscris, și el, în acest demers de seducție, de la cuceririle ei germane, la cuceririle ruse, de la bărbații celui de-al Treilea Reich — până la Hitler — până la bărbații Uniunii Sovietice — până la Beria, puternicul șef al serviciilor secrete ale lui Stalin...

Printre numeroasele rânduri ale acestei traiectorii duble, se află un nou mariaj și întâlniri amoroase, precum povestea cu Jep, un comandant de escadrilă, căpitan în Luftwaffe, cu cincisprezece ani mai tânăr decât ea.[55]

Toate acestea până în ziua în care un alt bărbat cu temperament clocotitor a împins-o să facă primii paşi pe nisipurile mişcătoare ale spionajului. Este vorba despre Lev Knipper, fratele ei.

La căderea Imperiului Ţarist, când Primul Război Mondial era pe punctul de a se încheia, Knipper, ofiţer în Garda Albă, a luptat împotriva armatelor roşii ale bolşevicilor. Cum contrarevoluţionarii au fost înfrânţi, el a fugit în Iugoslavia (care tocmai se constituise ca monarhie, întemeiată de Petru I al Serbiei), unde s-a alăturat trupei de actori a mătuşii sale[56], urmându-i mai întâi la Praga, apoi în Germania.

În mai 1922, compania s-a întors la Moscova: Lev a fost atunci recrutat de serviciile secrete sovietice, devenind un agent foarte activ şi operaţional. Asemenea surorii lui, Olga, era şi el condamnat la o permanentă goană pentru supravieţuire; tocmai asupra acestei precarităţi extreme a propriei condiţii, precum şi a aceleia a familiei sale, au exercitat superiorii lui cele mai implacabile presiuni. Ce destin teribil a avut şi acest bărbat care s-a angajat iniţial, riscându-şi viaţa, într-o luptă înverşunată împotriva bolşevicilor şi pe care circumstanţele l-au transformat în spion în solda lui Stalin![57]

A regăsit-o pe Olga la Berlin unde, aşa cum am văzut, aceasta din urmă avea intrare liberă la cei mai înalţi demnitari ai Reichului.

În 1941, după ruperea pactului germano-sovietic, trupele germane au invadat Rusia. În scurt timp, părea că nimic nu îl mai putea opri pe führer să ocupe capitala încercuită. Atunci, Knipper a pus la cale planul de a-l asasina pe Hitler, căci lui Stalin îi intrase în cap că acesta din urmă dorea să defileze într-o Moscovă aflată la bunul plac al trupelor sale, aşa cum făcuse în Parisul ocupat. Ţarul roşu l-a însărcinat pe Beria cu detaliile

afacerii, iar acesta le-a încredințat executarea planului lui Lev Knipper și Olgăi.[58]

Se știe că germanii nu au intrat în oraș, iar Hitler, care nu a avut niciodată de gând să pătrundă acolo, nu a fost ucis de cuplul frate-soră. Stalin însuși a renunțat în cele din urmă la acest proiect, de teamă ca nu cumva aliații lui occidentali să se împace cu succesorul führerului.

În 1945, un avion special închiriat de guvernul rus a zburat în Germania, pentru a o aduce pe Olga Cehova la Moscova. Imediat ce a sosit acolo, a fost condusă la NKVD, unde a fost primită de Abakumov (pe atunci șef al SMERȘ, serviciul sovietic de contraspionaj). Aceste interogatorii aveau menirea de a completa informațiile rușilor despre apropiații lui Hitler. În luxosul ei apartament moscovit, Olga s-a prefăcut a ține un jurnal, pentru a răspândi date manipulate. Dacă unii agenți sovietici au fost păcăliți, nu a fost cazul lui Beria, care, perspicace, a strecurat:

— Olga e o actriță talentată, dar naivă nu este și nici nu poate fi...

A fost condusă înapoi în Germania fără alte procese și formalități, din nou cu un avion special, unde va locui până la sfârșitul zilelor, fără a mai fi deranjată.

În 1980, simțind că i se apropie sfârșitul, a chemat-o pe nepoata ei, Vera, rugând-o să îi aducă o cupă cu șampanie, așa cum făcuse și Anton Cehov, pe patul său de moarte.

— Viața e atât de frumoasă... au fost ultimele ei cuvinte.

Spioanele atomice

Poliția politică sovietică a adoptat un punct de vedere destul de caustic cu privire la tipul de recruți pe care îi prefera:

> „Un bun agent este un agent care corespunde următoarelor semnalmente: lucrează, de pildă, într-un departament militar, unde ocupă o poziție de rang mediu, dar esențial, care îi dă acces la informații; nu aspiră să ocupe funcții mai înalte; este un individ taciturn și se consideră un ratat (să spunem că o sănătate precară l-ar fi împiedicat să studieze la Școala superioară de război); bea (un obicei costisitor); are o slăbiciune pentru sexul frumos (nici acesta nu este un obicei ieftin); se manifestă critic față de propriul lui guvern și loial față de guvernul rezidentului."

Acest ansamblu de criterii formulate de un agent de rang înalt[59] va reprezenta un adevărat portret-robot pus la dispoziția recrutorilor.

O anumită femeie a răspuns cu brio acestor cerințe, sub mai multe aspecte.

Unicitatea acestei spioane foarte speciale a fost aceea că, spre deosebire de înaintașele ei, nu a fost animată de o logică a supraviețuirii.

Ea s-a pronunțat în deplină cunoștință de cauză în favoarea unei vieți secrete, hotărându-și destinul în conformitate cu

una dintre dogmele bine înrădăcinate în familia ei, angajându-se în spionaj ca şi cum ar fi oficiat un gest sacerdotal.

Această vocaţie imperioasă a modelat, printre altele, şi relaţiile ei cu bărbaţii, pe care le-a dorit întotdeauna guvernate de raţiune; nu s-a lăsat niciodată dominată de aceste raporturi, păstrând controlul evoluţiei şi consecinţelor lor...

Chiar dacă lucrurile nu au fost niciodată într-atât de tranşante, Elisabeta Zarubina, căci acesta era numele ei, nu era deloc genul marii îndrăgostite „mânate prin furtunile istoriei de pasiunile şi impulsurile inimii".

Totuşi, frumuseţea ei fizică era incontestabilă: pletele negre ca tăciunele şi ochii întunecaţi exercitau un farmec categoric, având chiar o anume putere de fascinaţie.

Dar tânăra femeie îşi concepea cu totul altfel misiunea în această viaţă dedicată fără rezerve muncii informative, din care erau excluse orice formă de sensibilitate şi, cu atât mai mult, sentimentele devastatoare.

Pavel Sudoplatov, înalt responsabil al serviciilor secrete, va sugera în memoriile lui modul de a opera al tinerei spioane:

> „Avea aerul unei europene ca la carte, aparţinând marii burghezii, dar stăpânea şi arta de a-şi schimba înfăţişarea ca un cameleon..."[60]

Abilitatea ei consta, aşadar, în aceea că, în funcţie de circumstanţe, devansa ce s-ar fi putut aştepta de la ea, luând forma mediului, în aşa fel încât personajul ei să fie deopotrivă proeminent, dar să şi lase impresia că a fost dintotdeauna ancorat în acel mediu anume. Se pare că această practică era a doua ei natură.

Tinereţea Elisabetei este destul de uşor de reconstituit. O urmăm pas cu pas şi o vedem făcând studii strălucite în ţara ei

natală, Basarabia[61], pe care le-a continuat la Universitatea din Paris, apoi la Viena, în Austria. Provenea dintr-o familie de revoluționari înrudiți cu Ana Pauker, una dintre întemeietoarele Partidului Comunist Român. Fratele ei mai mare a condus secția militară teroristă din cadrul acestuia.

Acesta a evadat de mai multe ori, sustrăgându-se astfel judecății în fața curții marțiale, dar a sfârșit prin a fi împușcat în 1922, într-un schimb de focuri.

La nouăsprezece ani, tânăra, pasionată admiratoare a acestui frate martir, s-a angajat în politică, devenind membru al Comsomolului[62]. Apoi a intrat în serviciile de informații ale Kremlinului ca ofițer subaltern de legătură la secretariatul lui Dzerjinski, redutabilul șef al poliției politice.

În 1924, a fost recrutată ca „traducătoare" la ambasada sovietică și la misiunea de comerț din Viena: nu avea decât douăzeci și patru de ani, dar viața ei era definitiv îndreptată înspre domeniul spionajului... În scurt timp, a devenit o adevărată femeie din umbră profesionistă, calculată și rece, animată de convingeri de nezdruncinat.[63]

În acea perioadă, în viața ei a apărut un bărbat important. O personalitate proeminentă a primilor ani ai Revoluției Ruse, un personaj viguros, dar destul de tulbure, misterios, ciudat, deopotrivă militant activ, criminal și, firește, spion...

În 1917, lovitura de stat bolșevică l-a propulsat pe poziții înalte în sânul poliției sovietice.

Apoi, în timpul Terorii Roșii, în septembrie-octombrie 1918, și-a manifestat înclinațiile spre brutalitate, asta ca să nu spunem spre barbarie.

Se numea... Iakov Blumkin.

Bărbatul devenise și terorist, asasinându-l pe Wilhelm von Mirbach, ambasadorul Germaniei în Rusia, cu intenția de a

provoca intrarea în război a URSS împotriva Germaniei.[64] Conspirația s-a soldat cu un eșec, dar Blumkin a fost în mod inexplicabil amnistiat și a continuat să lucreze pentru serviciile secrete, rămânând apropiat de Troțki.

Elisabeta s-a îndrăgostit repede de acest terorist cuminți. Cuplul s-a căsătorit și, în 1930, cei doi au fost trimiși clandestin de Kremlin în Turcia, unde aveau sarcina de a vinde manuscrise hasidice rare de la Biblioteca Centrală din Moscova. Banii adunați trebuiau să slujească la finanțarea operațiunilor de spionaj sovietic în Turcia și Orientul Mijlociu.

Dar Blumkin, din proprie inițiativă, a alocat o parte din fonduri prietenului Troțki, aflat în exil provizoriu tot în Turcia.

Într-un prim moment de indignare, frumoasa Elisabeta a luat legătura cu agenții de rang înalt ai lui Stalin, aflați în misiuni în zone apropiate[65], pentru a-și denunța soțul. În fața scrupulelor tinerei îngrozite, care au apărut imediat după pornirea inițială de mânie, responsabilii sovietici i-au explicat cu duritate că trebuie să renunțe la prejudecățile ei de mic-burgheză! Alăturându-se, prin forța lucrurilor, cauzei lor, Elisabeta și-a îndeplinit perfect misiunea: și-a păcălit soțul și i-a întins o capcană fatală.

Agenții lui Stalin au urmat întocmai dispozițiile primite, l-au sechestrat pe Blumkin, l-au îmbarcat la bordul unei nave sovietice, unde a fost arestat și trimis în fața plutonului de execuție.

Episodul nu a durat decât câteva luni. La sfârșitul aceluiași an, Elisabeta îl va întâlni pe cel care-i va da numele pe care-l va purta până la ultima ei suflare, fără îndoială adevăratul bărbat al vieții ei: Vasili Zarubin.

Acest agent de mare anvergură era, asemenea ei, animat de convingeri pro-staliniste de nezdruncinat.

Să fi fost o căsătorie aranjată de serviciile secrete pentru a pune pe picioare un cuplu de informatori, în buna tradiție a poliției politice sovietice?

Mărturiile sunt contradictorii. Se pare, totuși, că în toată această poveste au existat și anumite sentimente. Maestrul spion Pavel Sudoplatov a raportat întâlnirile amoroase ale celor doi îndrăgostiți la Paris, într-o cafenea din *place des Ternes* (tot la Paris, în 1932, s-a născut un băiețel din această uniune).

Pe întreaga durată a deceniului patru, Elisabeta și Vasili au făcut repetate călătorii în America, au bătut Europa în lung și-n lat. Vizitau adesea Parisul și Berlinul, sub acoperirea unui cuplu de naționalitate cehă, care dirija o societate de import în domeniul textilelor. Cunoscuți de șefii de sală ai celor mai mari restaurante din cele două capitale, se făceau remarcați prin eleganța lor vestimentară. Asortând savant culorile ținutelor lor, acești doi agenți rodați degajau un aer de distincție mai presus de orice îndoială. Au reușit astfel, printre alte performanțe remarcabile, să îl recruteze pe șeful adjunct al unei secțiuni a Gestapoului, Willy Lehmann (nume de cod „Breitenbach" și „Dike"), care va deveni una dintre cele mai prețioase surse ale lui Stalin în Germania nazistă.

În toamna anului 1941, Elisabeta, promovată la rang de căpitan, s-a îmbarcat împreună cu soțul ei pentru Statele Unite. Înainte de plecare, Stalin personal l-a primit pe Vasili pentru a-i aduce la cunoștință numirea lui ca „rezident", altfel spus, coordonator al tuturor rețelelor sovietice de informații de la Washington.

Cât despre spioana noastră, ea va deveni în scurt timp actrița principală a uneia dintre cele mai extraordinare afaceri de spionaj a secolului al XX-lea, poate cel mai mare mister care învăluie acest personaj: furtul planurilor primei bombe atomice...

În acea epocă, serviciile secrete sovietice aveau ambiția de a se apropia de cei mai eminenți oameni de știință însărcinați cu proiectul atomic american „Manhattan", printre care se numărau Oppenheimer și Fermi.[66]

Elisabeta va juca un rol esențial în contactele cu Oppenheimer, transformându-le în surse privilegiate de informații.

Seducătoarea spioană nu părea aproape deloc străină de noua ei țară de adopție. Era naturală și afabilă, înconjurată mereu de numeroși prieteni, mai ales din rândul intelectualilor. Subțire, cu ochii neguroși, părea a personifica frumusețea clasică semită a unei mari seducătoare. Dar sub această mască, rămânea una dintre cele mai eficiente agente, vorbind la perfecție engleza, germana, franceza, româna și ebraica.

Elisabeta și-a alcătuit o rețea clandestină de refugiați evrei polonezi și a recrutat una dintre secretarele apropiate de actorii proiectului „Manhattan", care îi transmitea prețioase informații de ordin tehnic.

De câteva luni, Zarubina se deplasa cu regularitate în California pentru a-și cultiva relațiile mondene cu Oppenheimer, grație invitațiilor obținute printr-un anume Heifetz, un abil vice-consul sovietic care avea relații privilegiate cu comunitatea evreiască americană.

Tot el a fost cel care a introdus-o tuturor membrilor familiei fizicianului, cunoscuți pentru atașamentul lor față de ideile de stânga. A prezentat-o pe frumoasa rusoaică soției savantului, Katherine, o simpatizantă a Uniunii Sovietice și a idealurilor comuniste. În consecință, Elisabeta, spioană versată, a început să elaboreze un sistem de întâlniri cu familia Oppenheimer.

În același timp, sovieticii au luat în vizor un alt om de știință respectat, pe care l-au bombardat alternativ fie cu amenințări personale, fie cu apeluri la sentimentele lui antifasciste. George

Gamow, fizician de origine rusă, fugise în Statele Unite în 1933, profitând de autorizația Moscovei de a părăsi teritoriile sovietice pentru a asista la un congres științific internațional la Bruxelles. Ajuns profesor la Universitatea George Washington, el era și organizatorul colocviului anual de fizică teoretică, eveniment care aduna în capitala federală cei mai buni specialiști, invitați să discute în comitete restrânse despre cele mai recente descoperiri ale lor. O adevărată mină de aur pentru Kremlin!

Elisabeta Zarubina s-a priceput să îl determine să colaboreze cu sovieticii. Înarmată cu o scrisoare a academicianului rus Abram Ioffe[67], a intrat în contact cu Gamow prin intermediul soției acestuia, și ea fiziciană. Cuplul era vulnerabil, căci își făcea griji pentru apropiații rămași în Rusia. Așa că spioana noastră a făcut presiuni asupra lor, formulând amenințarea implicită că aceștia din urmă vor fi trimiși în gulag.

În cele din urmă, s-a încheiat un târg cu eminentul profesor, prin care se garanta siguranța și chiar bunăstarea materială a familiei acestuia, rămasă în URSS. În schimb, Gamow se angaja să îi furnizeze lui Stalin numele savanților susceptibili de a fi recrutați și să livreze Kremlinului date confidențiale. Moscova și-a „recuperat" astfel fizicianul și a fost în măsură să exploateze rețeaua științifică a acestuia.

Uneori, Elisabeta îi arăta lui Gamow documente secrete, iar acesta le păstra preț de câteva zile, încălcând toate regulile promulgate de serviciile de securitate sovietice. Ulterior, cercetătorul făcea oral comentarii pe marginea lor, așa cum fusese convenit prin contract. În plus față de mersul programului nuclear sub aspect tehnic, el informa Kremlinul și despre disensiunile politice dintre oamenii de știință americani, despre conflictele dintre personalități și rivalitățile care îi divizau sau

chiar despre litigiile care îi contrapuneau administrației guvernamentale.

La inițiativa Elisabetei Zarubina, într-o farmacie din Santa Fe a fost instalată o antenă clandestină, încropindu-se astfel o ascunzătoare secretă.

Tânăra le-a dat interlocutorilor ei o parolă — la drept vorbind, o frază întreagă — care le permitea să intre în contact cu anturajul lui Oppenheimer și să își dea seama dacă aveau de-a face cu un prieten câștigat pentru cauza lor. Enunțul era următorul: „Am evadat din Germania în aceleași condiții ca Lise Meitner."[68]

Încă ceva: Oppenheimer a sugerat guvernului Roosevelt să invite eminenți savanți europeni pe teritoriu american. În 1943, la sugestia Elisabetei, el a propus ca o serie dintre acești oameni de știință străini să-i devină asociați în cercetările lui.

Aleksandr Feklisov, un agent de rang înalt al KGB-ului și ofițer de legătură al lui Klaus Fuchs (principalul furnizor al secretelor bombei A americane din 1947 până în 1950, despre care vom vorbi ceva mai târziu), notează în memoriile sale:

> „Spre sfârșitul lui 1943, Robert Oppenheimer conducea lucrările de producere a bombei atomice americane și avea o mare prețuire pentru munca teoretică a lui Fuchs. A cerut ca acesta să fie inclus în misiunea științifică britanică ce trebuia să se deplaseze în Statele Unite pentru a colabora la proiect (Fuchs fusese deja recrutat ca spion sovietic de către comunistul german Jürgen Kuczynski, care fugise în Anglia)."[69]

Cât despre Zarubina, aceasta a anunțat Kremlinul despre o recomandare a lui Oppenheimer, conform căreia scurgerile de informații trebuiau realizate astfel încât fizicienii care lucrau la Los Alamos — centrul confidențial de cercetare care se ocupa de

proiectul „Manhattan" — să nu suspecteze că ei înşişi au fost autorii lor.

Tânăra femeie nu a fost identificată de FBI drept agent al serviciilor secrete sovietice decât în 1946, dar la această dată ea se întorsese deja la Moscova.

În limbajul tradiţional al spionilor ruşi există o expresie aparte: *agenturnaia razvedka*. Ea se referă la informaţiile obţinute prin intermediul unei reţele de agenţi sau de funcţionari mărunţi, care operează sub acoperire. Se întâmplă, uneori, ca informaţii inestimabile să provină de la un contact care nu este agent în sensul propriu al termenului — adică angajat şi remunerat de Kremlin —, ci o personalitate considerată drept o sursă potenţială.

Spionajul atomic necesita recursul la metode noi de spionaj. Aşadar, Moscova a folosit toate stratagemele posibile pentru a aborda un sector de activitate unic în felul lui şi supravegheat cu stricteţe de serviciile secrete americane.

Adevărul este că structura realizată de Elisabeta funcţiona perfect, după cum va atesta ulterior maestrul spion Sudoplatov, conducătorul programului sovietic de colectare a secretelor bombei americane:

> „Am primit rapoarte despre mersul proiectului «Manhattan» chiar din gura lui Oppenheimer şi a prietenilor lui, sub pretextul unor comentarii şi indiscreţii, şi sub formă de documente care ne parveneau pe căi secrete; în realitate, el ştia perfect că grosul textelor ne va fi comunicat de către persoanele cărora li se confesaseră. Una peste alta, graţie lui Oppenheimer, Kremlinul a beneficiat de cinci rapoarte confidenţiale care descriau avansul lucrărilor referitoare la bomba atomică."

Zarubina îl descria pe Oppenheimer ca pe „un bărbat ale cărui preocupări se situau la scară planetară". Savantul presimţea deja că era nucleară va schimba destinul umanităţii,

cu consecințe în dublul domeniu al aplicațiilor ei pacifice și militare.

În orice caz, Moscova insista în continuare asupra necesității ca Zarubina să își pregătească minuțios contactele cu omul de știință, în principal din rațiuni de securitate: Kremlinul interzicea categoric „să fie utilizat [Oppenheimer] pentru a i se sustrage informații de o importanță limitată". Între Elisabeta și Oppenheimer nu au fost schimbate decât informații esențiale. Aceasta era conștientă că responsabilul proiectului „Manhattan" era o personalitate influentă în America de după război. Așadar, nu era cazul ca relațiile lor să se așeze sub semnul unei banale manipulări a unui agent aflat într-o deplină dependență de Kremlin.

Cei mai eminenți oameni de știință din domeniul nuclear, Oppenheimer, Bohr și Fermi, se opuneau cu tărie violenței și exploatării acestei tehnologii ca armă de război; doreau să favorizeze un echilibru al forțelor în plan internațional prin „împărtășirea secretelor atomice". Cei trei bărbați vedeau în acest demers un factor crucial pentru stabilirea unei noi ordini mondiale, iar spionajul sovietic a tras, cu neruşinare, toate foloasele posibile de pe urma atitudinii lor.

De altminteri, fizicienii ruși aveau o viziune asupra lumii uimitor de apropiată de aceea a omologilor lor occidentali. Ei au fost cât se poate de sinceri cu Stalin când i-au sugerat să ia legătura cu britanii și americanii și să încerce să îi convingă să își împărtășească cunoștințele din domeniul cercetării atomice, propunând să constituie împreună o echipă de savanți — sovietici pe de o parte, britanici și americani pe de cealaltă — pentru a pune la punct bomba.

În Vest, Niels Bohr, care a exercitat o mare influență asupra lui Oppenheimer prin expertiza tehnică și pozițiile în materie

de politică internațională, a fost primit de Churchill[70] pe Downing Street nr. 10 și s-a străduit să îl convingă pe politician să îi asocieze și pe sovietici la proiectul „Manhattan", pentru a accelera cercetările în domeniul nuclear. A fost însoțit de fiul lui, Aage, care a calificat întrevederea drept „groaznică". „Nici măcar nu vorbeam aceeași limbă", va declara ulterior Bohr. La rugămintea lui Oppenheimer, două luni mai târziu, a redactat o notă oficială către președintele Roosevelt, sperând ca măcar de astă dată să fie înțeles. Zadarnic.

Adevărul este că, dacă oamenii de știință ar fi fost decidenții în acest domeniu, altul ar fi fost cursul istoriei!

La Londra, în așteptarea audienței la premier, fizicianul a fost invitat la ambasada URSS, unde i s-a înmânat un plic confidențial de la prietenul lui personal, academicianul Piotr Kapița, care îl invita să vină în Uniunea Sovietică, unde „totul este pregătit pentru a vă acorda azil, dumneavoastră și familiei dumneavoastră, și unde vă vom pune la dispoziție toate mijloacele pentru a vă duce la bun sfârșit cercetările".

Din fericire, Bohr nu a dat curs acestui apel mascat al lui Stalin...

La 28 februarie 1945, Beria, șeful serviciilor secrete sovietice, i-a făcut dictatorului un raport de ansamblu asupra spionajului nuclear, bazându-se pe informații culese din cele mai selecte cercuri ale centrului de cercetare de la Los Alamos.

Kremlinul primise o dare de seamă asupra planurilor primei bombe atomice A încă din luna ianuarie. Luna următoare, cu toate că în document mai existau câteva incertitudini, Elisabeta Zarubina afirma că „fabricarea unei bombe de mărime adecvată va mai necesita cel puțin un an de muncă, cel mult cinci. În schimb, nu e nevoie decât de două sau trei luni pentru a detona una sau două bombe experimentale."

Cu şase luni înainte de primul experiment atomic, Kremlinul dispunea deja de principalele elemente pentru construirea dispozitivului. Datele comunicate la jumătatea lui februarie de către celebrul om de ştiinţă şi agent sovietic Klaus Fuchs au fost cireaşa de pe tort. Graţie acestor informaţii de prim rang, Stalin a aflat că arma nucleară americană era „cvasi-operaţională" şi va fi utilizată împotriva Japoniei, poate chiar împotriva Germaniei. Aşa se face că el a fost informat despre proiectul „Manhattan" înaintea vicepreşedintelui Truman, căruia nu i se va aduce la cunoştinţă acest plan decât în aprilie 1945, când îi va lua locul preşedintelui Roosevelt.

Rezultatele obţinute de Elisabeta Zarubina erau impresionante. Arta ei de seducţie calculată i-a permis să câştige încrederea lui Robert Oppenheimer. Plecând de la această relaţie privilegiată, ea a pus la punct, în jurul centrului de cercetare de la Los Alamos, un cerc de tineri fizicieni comunişti care gestionau scurgerile de informaţii în beneficiul Kremlinului. Şi, mai presus de toate, Elisabeta l-a convins pe Oppenheimer să îl recruteze în echipa lui pe savantul german Klaus Fuchs, membru al partidului comunist, fidel cauzei URSS, care i-a transmis lui Stalin cele mai confidenţiale documente...

Dar spioana nu s-a oprit aici: a reuşit să introducă un alt agent, o femeie[71], pe lângă... Albert Einstein. Autorul teoriei relativităţii nu a rezistat farmecului devastator al frumoasei blonde, corespondent activ al acestei reţele secrete ţesute cu multă abilitate.

În acest context, Kremlinul a jucat o comedie diplomatico-poliţistă, manifestând cu bună-ştiinţă un anumit scepticism, apoi lăsând să se înţeleagă că URSS va dispune de noua armă înaintea duşmanului expansionist. La 20 august 1945, la o zi după bombardamentele de la Hiroshima şi Nagasaki, Stalin

și-a recunoscut public „eroarea", s-a învinovățit că a „subestimat agresivitatea imperialiștilor" și a ordonat înființarea unui comitet de stat special dedicat energiei atomice, plasat sub autoritatea lui Beria.

Cât despre principalii protagoniști ai acestui *imbroglio* atomic — soții Zarubin —, au fost rechemați pe neașteptate la Moscova în 1944, în ciuda uimitoarelor lor performanțe. Și totuși, nu făcuseră nici măcar un pas greșit în misiunea lor!

Această directivă nu se datora nici cine știe cărui tur de forță al FBI-ului.

Iată cum au stat lucrurile în realitate: unul dintre subordonații lui Vasili Zarubin, care lucra pentru rezidență la ambasada sovietică de la Washington[72], i-a trimis lui Stalin personal o scrisoare de denunț, prin care îi acuza pe soții Zarubin că ar fi agenți dubli. Reușise chiar să-și fileze discret superiorul ierarhic în timpul unora dintre întrevederile secrete ale acestuia cu oficialii americani (ofițerul a specificat datele și orele acestor întâlniri, afirmând că familia Zarubin a intrat în legătură cu FBI-ul).

Ancheta coordonată de contraspionajul sovietic asupra lui Zarubin și a soției lui în urma acestei misive explozive a durat șase luni și a stabilit că toate contactele lor au fost folosite pentru serviciile secrete ale Kremlinului. Cei doi au fost exonerați de toate acuzațiile de complicitate cu FBI-ul formulate împotriva lor.

O lună mai târziu, Elisabeta Zarubina a primit cu mare pompă ordinul Steaua Roșie, una dintre cele mai înalte distincții militare din URSS.

Delatorul a fost rechemat de la Washington și arestat pentru calomnie, dar în cursul procesului s-a descoperit că era schizofrenic.

În 1946, Elisabeta a părăsit totuși definitiv serviciile secrete sovietice (pesemne va fi presimțit, cu legendara ei intuiție, campania antisemită care avea să lovească în scurtă vreme KGB-ul). După aceea, timp de patruzeci de ani, nimeni nu a mai auzit vorbindu-se despre această incredibilă femeie din umbră... până când, la 14 mai 1987, octogenara redevenită anonimă a murit într-un banal accident de circulație.

După plecarea Elisabetei Zarubina, informațiile relative la bomba atomică americană au fost transportate de diverși mesageri, printre care figura un alt agent feminin: Lona Cohen. Soțul ei, Morris Cohen, a fost recrutat de Kremlin în anii 1930, în timpul războiului din Spania, când servea ca voluntar în brigada americană Abraham Lincoln, sub numele de Israel Altman. În 1938, în timp ce se afla la Barcelona, recuperându-se în urma unei răni suferite la picior, a fost transferat într-o vilă din Madrid care adăpostea o adevărată școală de spionaj sovietic, unde a făcut dovada unor remarcabile aptitudini pentru munca clandestină.

După întoarcerea la New York, Cohen s-a căsătorit cu Lona, de care era îndrăgostit din adolescență, și a înrolat-o pentru a efectua „activități secrete" în beneficiul Sovietelor.

În dosarul lui Cohen de la KGB, este consemnată următoarea lui declarație: „Moscova a luat deja decizia de a ne încredința, mie și Lonei, misiuni pe care urmează să le îndeplinim împreună. Nimic nu se compară cu un cuplu solid, căsătorit, demn de toată încrederea!"

Prima reacție a tinerei, când soțul ei i-a vorbit despre viitoarele lor activități clandestine, a fost ambiguă: ea a obiectat că ar putea fi un act de trădare, dar Morris i-a replicat că el „lupta pentru a ajuta la triumful adevărului și justiției universale", iar acest lucru, prin definiție, „nu avea nimic de-a face cu trădarea".

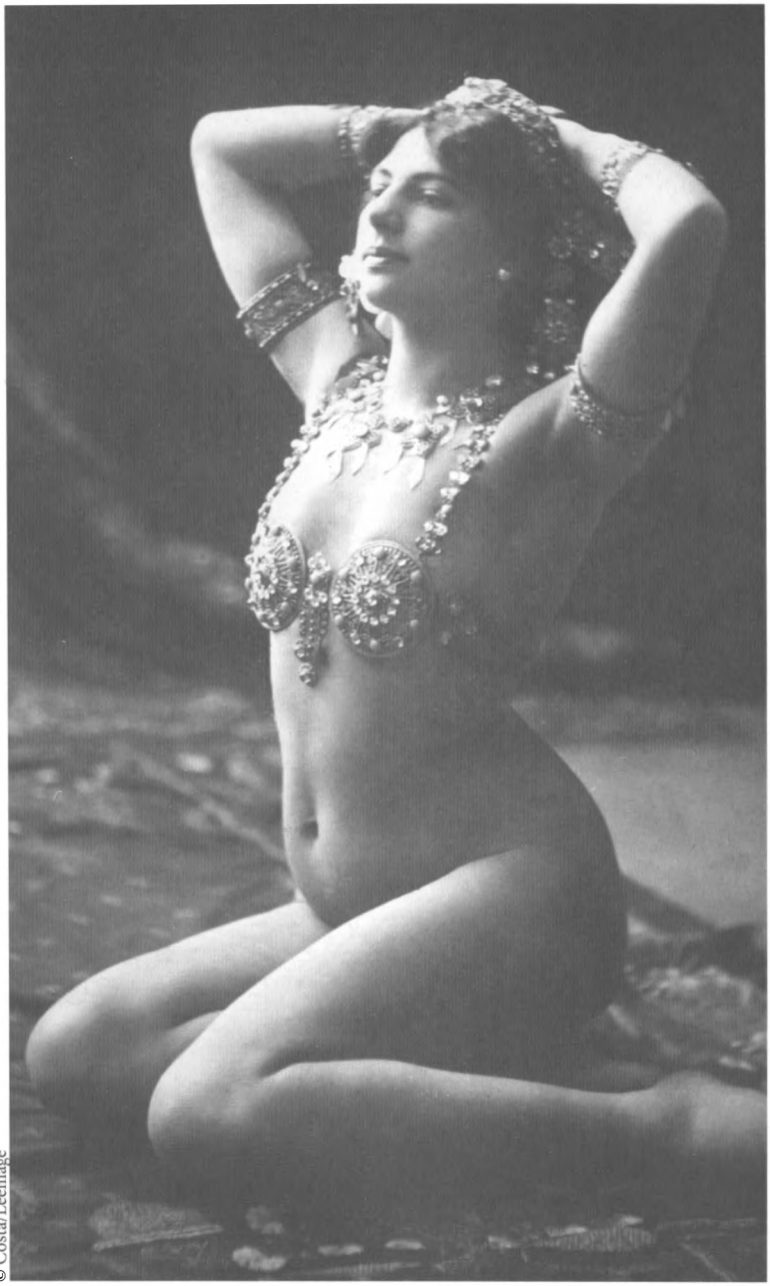

© Costa/Leemage

Mata Hari, care își instalează cartierul general în Orient Expres.

© Colecția autorului.

Vedeta cinematografului mut, Olga Cehova, apropiată a lui Adolf Hitler, îl informa pe Stalin despre secretele celui de-al Treilea Reich, după cum confirmă acest document al Kremlinului.

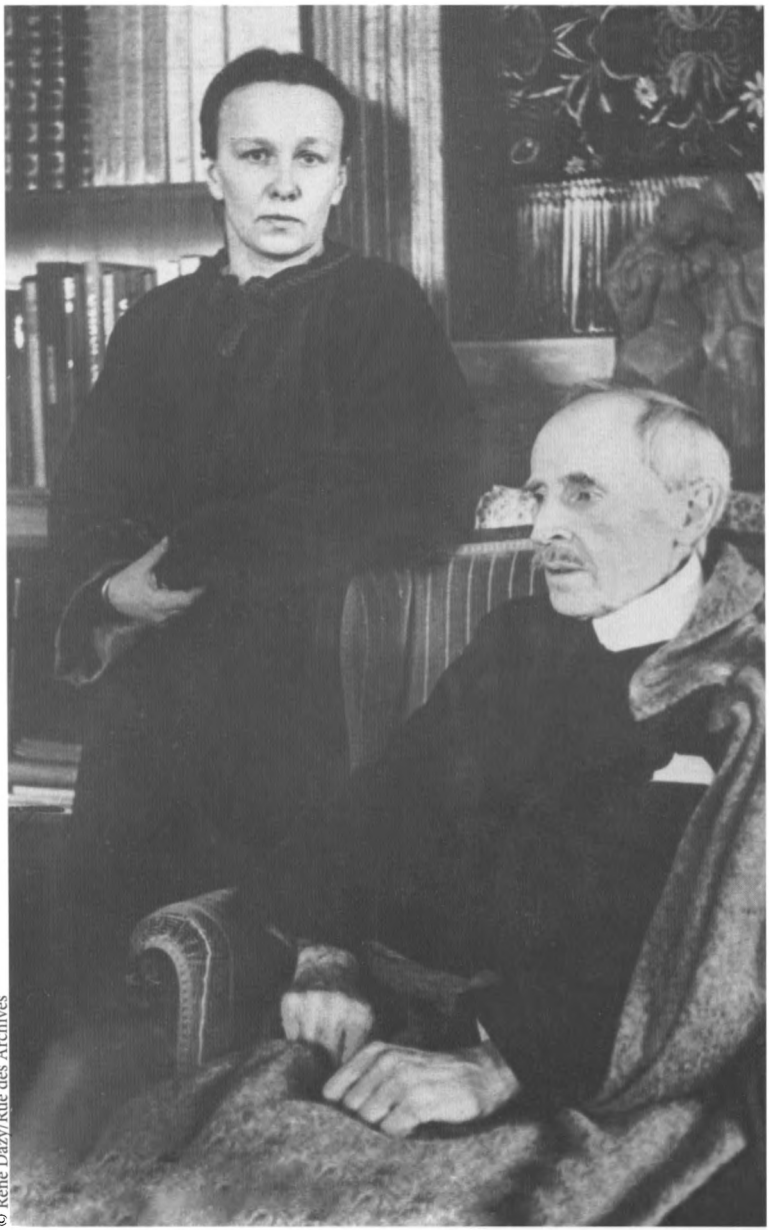

© René Dazy/Rue des Archives

Romain Rolland și a doua lui soție, Maria Kudaciova, în timpul unui sejur în Elveția, în 1936. Împreună cu Elsa Triolet, Maria a însuflețit o adevărată „orchestră roșie" a intelectualilor occidentali.

Aristocrată rusă, scriitoare și agentă dublă:
Mura Budberg, alături de Maxim Gorki, iubitul ei.

© Keystone-France

Cuplul de scriitori Louis Aragon și Elsa Triolet,
în casa lor din Villeneuve-lès-Avignon, în 1942.

© Keystone-France

Romanciera Elsa Triolet a venit la Paris să o aplaude pe Maia Plisețkaia, balerină la Teatrul Bolșoi, în 1961.

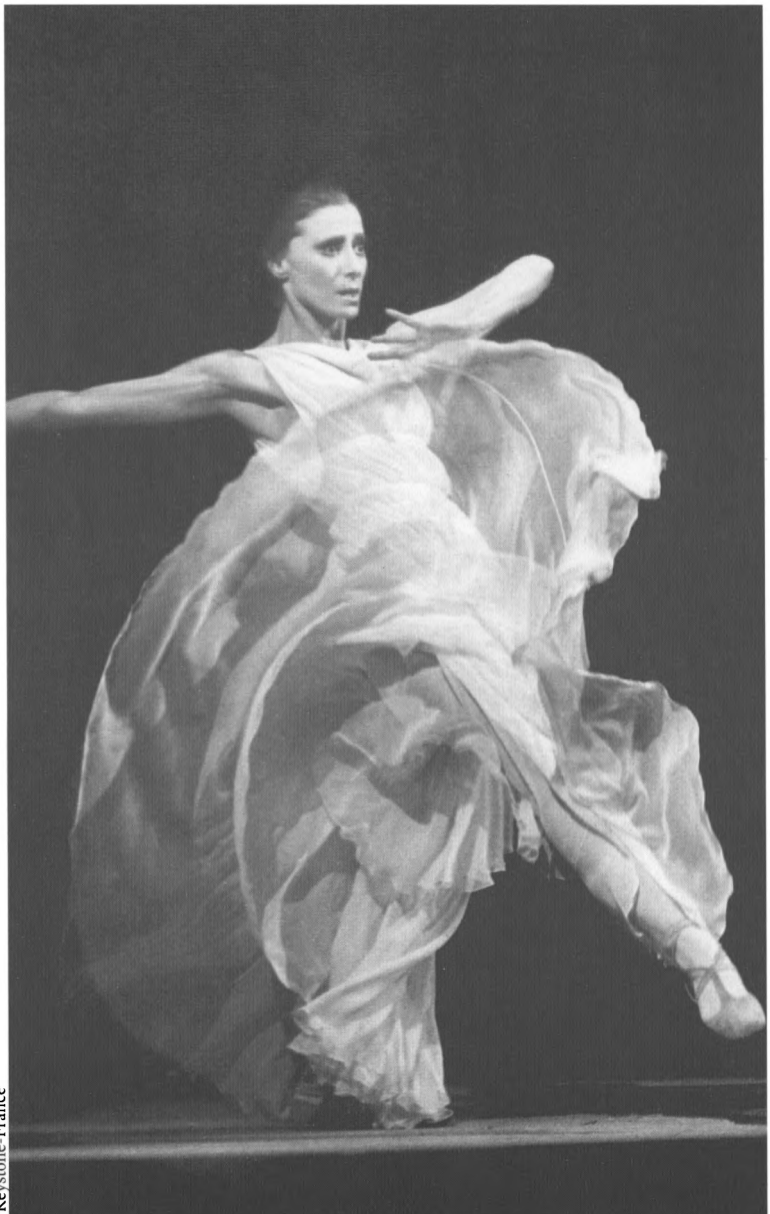

© Keystone-France

KGB-ul a pus la cale o adevărată rețea de „rândunele", folosind balerinele de la Bolșoi. Prim-balerinei Maia Plisețkaia i s-a cerut în repetate rânduri să se apropie de senatorul Robert Kennedy.

© AP/Sipa

Anna Chapman, spioana ilegală a Kremlinului arestată în Statele Unite și schimbată pe agenți secreți occidentali în vara anului 2010.

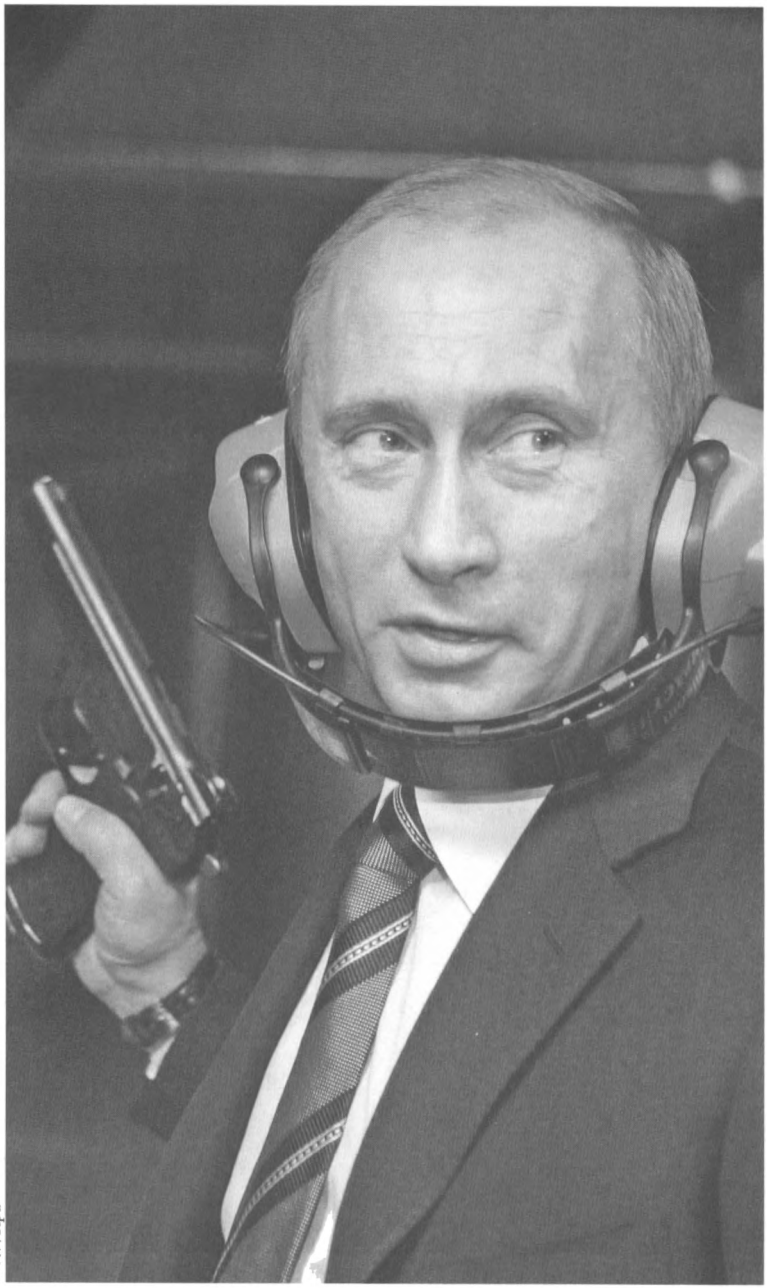

© AP/Sipa

Vladimir Putin, ofițer KGB, omul forte al Rusiei de astăzi.

Ofițerul de legătură[73] al acestor spioni atomici a folosit-o pe Lona drept curier, trimițând-o să aducă documente de la Los Alamos. Pentru a-și justifica drumurile în New Mexico, tânăra pretexta că avea nevoie de îngrijiri medicale la un sanatoriu local de renume, pentru a se vindeca de o tuberculoză.

În august 1945, în cursul uneia dintre misiunile ei, s-a deplasat la Albuquerque la scurt timp după lansarea primei bombe A asupra Hiroshimei. Acolo, a așteptat nerăbdătoare un contact care i-a predat „o legătură groasă" de pagini acoperite cu un scris mărunt, a căror valoare era „inestimabilă" pentru Moscova.

Părăsind acele locuri, care gemeau de agenți americani, ea a dat dovadă de un sânge rece extraordinar.

Tânăra s-a înființat la gară cu o valiză, o geantă de mână și o cutie cu șervețele, exact în clipa în care trenul se pregătea să plece din gară.

A avut un moment de îndoială: oare a fost urmărită?

Și-a lăsat bagajul jos și a început să caute agitată prin geantă pentru a găsi biletul, încredințând controlorului pachetul de șervețele, în timp ce ea își recupera biletul de călătorie. Vizibil ușurată, Lona a urcat în tren lăsându-i cutia controlorului.

„Ceva în sinea mea mi-a șoptit că îmi va aduce cutia; și chiar așa a fost, mi-a adus-o puțin mai târziu."

Când ofițerul de legătură a întâmpinat-o la New York, Lona i-a spus:

— Știi, Johnny, totul a mers bine, cu o singură excepție. Poliția a avut în mână aceste documente.

Cutia cu șervețele conținea planurile și descrierea detaliată a primei bombe atomice!

În 1950, când un alt cuplu a fost arestat pentru spionaj atomic[74], soții Cohen au fugit la Moscova. Li s-a fabricat o

identitate falsă şi li s-au făcut paşapoarte neozeelandeze pe numele Peter şi Helen Kroger.

Perechea de spioni s-a instalat la Londra, unde a început o afacere de comerţ cu cărţi vechi. De la reşedinţa lor din Ruislip, foarte aproape de capitala britanică, au furnizat un important suport tehnic celebrului agent KGB Konon Molody (alias Gordon Lonsdale), căruia îi asigurau legăturile radio. Au fost interceptaţi în 1961, în acelaşi timp cu Lonsdale, când reţeaua lor a fost descoperită şi au fost condamnaţi la douăzeci de ani de închisoare. După eliberare, s-au stabilit la Moscova.

În mod cert, majoritatea contactelor lor erau la curent cu destinaţia finală a informaţiilor lor, dar reţeaua naviga sub „pavilionul partidului comunist": informatorii aveau sentimentul că ajută celula americană să-i sprijine pe „tovarăşii sovietici".

După aceea, o altă spioană a făcut oficiul de curier. Absolventă a colegiului Vassar, Elisabeth Bentley (nume de cod „Mima", apoi, cu o urmă de condescendenţă, „Umniţa", care înseamnă „fată bună") a fost convinsă în 1938, la treizeci de ani, să rupă orice legătură cu partidul comunist american şi să lucreze pentru sovietici. O dată la cincisprezece zile, transporta în geanta cu lucrul ei de mână documente secrete microfilmate. Ea raporta unui alt agent ilegal sovietic al rezidenţei, Jacob Golos („Zvuk", care înseamnă „Zgomot"), pe care îl cunoştea sub pseudonimul „Tinimy".

Într-o seară cu viscol, la New York, tânărul a încălcat toate regulile stabilite de Kremlin, seducând-o pe tânăra femeie. Conform versiunii entuziaste pe care o va furniza ulterior spioana, ea s-a simţit atunci „copleşită de un extaz fără de început şi fără de sfârşit". Încurajată de această experienţă revelatoare, nu va trece mult şi Elisabeth Bentley va începe să amestece sentimentele cu spionajul într-o manieră care va îngrozi Moscova.

De fiecare Crăciun, de pildă, cu banii primiți de la Kremlin, cumpăra cadouri alese cu grijă — sticle de whisky, articole de lenjerie etc. — pe care le împărțea omologilor sovietici. Mai târziu, ea își va aminti de aceste „vremuri bune de odinioară, când lucram împreună, ca niște buni camarazi...".

Dar să ne întoarcem la povestea noastră.

Construirea bombei atomice americane a schimbat radical situația internațională.

Din 1947, învingătorii Germaniei hitleriste au rupt marea lor alianță. Lumea s-a împărțit în două blocuri antagoniste, care se înfruntau de o parte și de alta a cortinei de fier denunțate de Churchill. La nici doi ani de la căderea Reichului, comunismul a luat locul nazismului, ca principal inamic al lumii libere.

În aerul acelor vremuri plutea un nou conflict între cele două superputeri: Statele Unite și Uniunea Sovietică. Iar acesta avea să implice, în mod obligatoriu, recursul la arma nucleară, așa cum procedase deja președintele american Harry Truman în 1945, împotriva Japoniei...

Prin aceasta, nu confirmase el pe deplin străvechea regulă care spune că un stat nu va renunța niciodată să își exercite întreaga forță de care dispune? Dar Stalin estima că, în această luptă la scară planetară, URSS va dispune de un dublu avantaj: un arsenal atomic mai puternic și mai manevrabil decât cel al americanilor, precum și un efectiv militar clasic mai numeros și mai bine utilizat.

Din 1948, tensiunile au început să se cristalizeze în jurul statutului Berlinului.

În fața enormei sarcini de reconstrucție, Stalin se gândea mai mult ca niciodată că ar trebui să restaureze disciplina și autoritatea patriotică a regimului, insistând asupra caracterului unic al Uniunii Sovietice și asupra superiorității ei în raport cu Vestul.

Prin spionii lui versați, Stalin aflase, de altminteri, despre vorbele nepoliticoase spuse în privat de Churchill, care punea semnul egal între el și Hitler: „Am omorât porcul greșit!"

Profund jignit, țarul roșu nu-i va ierta niciodată aceste „excese de limbaj".

Statele Unite, pe-atunci singurele deținătoare ale bombei atomice, reușiseră să îl facă pe Stalin să bată în retragere în Europa Centrală.

Dar, la sfârșitul verii lui 1949[75], anunțul exploziei primei bombe atomice sovietice A în deșertul Kazahstanului a căzut ca un veritabil „Pearl Harbour tehnologic". Potrivit experților, rușii trebuiau să fie cu cel puțin douăzeci de ani în urmă față de americanii de la Los Alamos și iată că, din senin, la doar patru ani după Hiroshima, ei reușesc să prindă din urmă triumfătoarea Americă!

Pentru dictator însă, paritatea nu constituia un rezultat suficient: el dorea ca Kremlinul să fure întâietatea nucleară Washingtonului. La ordinele lui, Beria, omul forte al serviciilor secrete sovietice, a orientat imediat cercetarea și industria înspre un nou proiect, și mai ambițios: punerea la punct a bombei cu hidrogen, de zece până la douăzeci de ori mai puternică decât bomba nucleară propriu-zisă.

Cert este că americanii nu reușiseră încă să pună la punct această tehnologie, dar o echipă sovietică formată în 1946 a realizat, doi ani mai târziu, un salt promițător în acest domeniu, grație imaginației unui tânăr fizician rus, Andrei Saharov, viitor mare apărător al drepturilor omului.

Din vara lui 1949 până în iarna lui 1953, în cei trei ani și jumătate cât îi mai rămăseseră de trăit, Stalin a urmărit aproape zilnic evoluția informațiilor în domeniul nuclear. Se părea că Statele Unite au reușit să marcheze un punct decisiv când au

realizat explozia controlată a două dispozitive termonucleare. Dar acestea din urmă nu puteau fi transportate cu avionul sau cu racheta, ceea ce făcea ca valoarea lor operațională să fie nulă.

În sfârșit, în septembrie 1952, Beria i-a adus stăpânului vestea mult așteptată. „Superbomba" sovietică cu hidrogen, de douăzeci de ori mai puternică decât bomba A și perfect transportabilă, era gata! Prin urmare, Kremlinul putea fi sigur de o superioritate strategică absolută.

La al XIX-lea Congres al PCUS[76], în octombrie 1952, un Stalin îmbătrânit peste noapte, cu părul cărunt, a ținut un discurs aproape incoerent, dar deja triumfalist, despre „fulgerul orbitor" al „războiului nuclear". În cursul următoarelor săptămâni, a fost auzit frecvent vorbind despre „războiul iminent".

Pentru serviciile secrete americane, acest succes al Sovietelor în domeniul nuclear nu putea avea decât o singură explicație: Moscova trebuie să fi beneficiat de serviciile unor informatori care acționau chiar pe teritoriul Statelor Unite.

Bănuielile s-au îndreptat imediat înspre simpatizanții comuniști.

În ianuarie 1950, arestarea spionului german Klaus Fuchs, în contextul proiectului „Manhattan", nu a făcut decât să exacerbeze tensiunile. Sub presiunile senatorului McCarthy, s-a declanșat atunci o adevărată vânătoare de vrăjitoare. Loialitatea tuturor funcționarilor a fost pusă sub semnul întrebării. Înflăcăratul republican a denunțat influența comuniștilor asupra Departamentului de Stat și a redactat o listă neagră cu funcționari ai administrației federale. Nu au fost scutite nici armata și industria cinematografică.

Cum în ochii senatorului de Wisconsin, Hollywoodul era un adevărat cuib de spioni, au urmat filme cenzurate, actori rămași fără muncă, ba chiar condamnați la chinurile

închisorii. Somități din domeniul artelor și literelor, precum Arthur Miller, Bertolt Brecht, Burgess Meredith, Howard Fast, Charlie Chaplin, chiar și Orson Welles, au fost acuzați, rând pe rând, de activități subversive. În fața acestui val de anticomunism fără precedent, mulți au preferat exilul.

În acest context dramatic, a izbucnit afacerea Rosenberg, care a adus în prim plan un cuplu de evrei new-yorkezi la vreo treizeci de ani, cunoscuți pentru simpatia lor față de Uniunea Sovietică.

Inginer de formație, Julius a făcut parte din „Steinmetz Club", altfel spus, Liga tineretului comunist. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1943, a devenit chiar președinte al celulei 16B a secției industriale a partidului comunist american.

Și soția lui, Ethel, era o militantă activă. În anii 1930, ea a condus o grevă foarte dură în întreprinderea la care era angajată, o companie de navigație.

Totul va începe cu arestarea lui David Greenglass, un fost tehnician la uzinele Los Alamos. După ce a fost acuzat că a transmis secrete militare sovieticilor, Greenglass și-a denunțat cumnatul, Julius Rosenberg, susținând că acesta este creierul rețelei de spionaj; lui i s-ar fi ordonat să transmită planurile bombei atomice și informații confidențiale despre radare. Se pare că Rosenberg ar fi luat decizia pentru a salva viața soției, adevărata instigatoare a afacerii Los Alamos (în cadrul căreia, după cum am văzut, femeile au jucat un rol excepțional).

Reținuți pe 17 iulie, respectiv 11 august 1950, Julius și Ethel Rosenberg au apărut în fața judecătorilor în martie 1951. Ei prezentau a priori profilul perfect al viitorilor trădători, dar rechizitoriul se întemeia numai pe mărturia lui Greenglass.

Suspecții au fost imediat acuzați de conspirație la spionaj în favoarea Kremlinului. O parodie de proces, dominată de

zvonuri, teamă şi suspiciune a luat locul anchetei temeinice şi justiţiei. Maccarthismul era la apogeu, iar deznodământul afacerii părea gata stabilit.

Aşa şi era: cu câteva săptămâni înainte, judecătorul Kaufman stabilise, în consens cu FBI-ul, soarta soţilor Rosenberg: pedeapsa cu moartea. Înainte de orice, se punea problema de a descuraja orice altă tentativă de spionaj. Securitatea Statelor Unite trebuia asigurată cu orice preţ...

Din cei o sută optsprezece martori invitaţi să compară în faţa juraţilor, s-au prezentat doar douăzeci şi trei. Mai rău, Julius şi Ethel au fost în mod explicit acuzaţi de livrarea de secrete în proiectul „Manhattan" în baza depoziţiilor a doar trei dintre martori. În ciuda absenţei unor dovezi formale, procurorul general a combinat cu abilitate inculparea de conspiraţie pentru spionaj şi aceea, cât se poate de diferită, de trădare.

Fără îndoială, situaţia internaţională a fost determinantă pentru cursul procesului. Afacerea Rosenberg a izbucnit exact când războiul din Coreea era la apogeu. Nord-coreenii tocmai trecuseră peste paralela 38[77]; tensiunea dintre Est şi Vest era la cote maxime. Implicarea masivă a voluntarilor chinezi de partea nord-coreenilor a acutizat criza, iar generalul MacArthur, care comanda trupele Naţiunilor Unite în Coreea, a pledat pentru folosirea armei atomice împotriva Chinei maoiste (în replică, Truman s-a dezis de el, apoi l-a revocat din funcţie).

Victime ale isteriei anticomuniste propagate prin „vânătoarea de vrăjitoare", soţii Rosenberg şi-au negat până la sfârşit vinovăţia. Înainte de execuţia pe scaunul electric, Ethel a declarat:

„Soţul meu şi cu mine suntem nevinovaţi, nu ne putem trăda conştiinţa [li s-a propus viaţa în schimbul recunoaşterii]; nicio putere nu ne poate despărţi, nici în viaţă, nici în moarte..."

În contextul Războiului Rece, procesul a căpătat rapid o anvergură excepțională, fiind perceput, la scară planetară, ca un fel de nouă afacere Dreyfus. La presiunile comuniștilor, peste tot în lume s-au înființat comitete de apărare cu rolul de a denunța arbitrarul justiției americane, condamnând vehement, mult dincolo de sfera ideologică, regimul capitalist. În Franța, artiștii și intelectualii, de la Maurice Druon la Yves Montand, trecând prin Marcel Aymé, Jean Cocteau, François Mauriac sau Louis Aragon, și-au înmulțit intervențiile în favoarea tânărului cuplu, a cărei cauză devenise sacră. Jean-Paul Sartre a mers până într-acolo încât a vorbit despre „o ucidere ritualică", înainte de a publica celebrul articol „L'Amérique a la rage"[78].

Dar tot acest zgomot a fost zadarnic.

La 19 iunie 1953, Julius și Ethel Rosenberg au fost executați la închisoarea Sing Sing (din apropierea New York-ului) și îngropați în cimitirul Beth Moses, din Long Island.

Dar, în 1999 s-a produs o răsturnare neașteptată. Un agent experimentat al KGB-ului, care răspundea la numele de Aleksandr Feklisov (care a fost, după cum ne amintim, unul dintre ofițerii de legătură ai spionilor atomici), a dezvăluit în memoriile sale activitățile antiamericane ale lui Julius Rosenberg, care debutaseră, se pare, cu mult înainte de începutul Războiului Rece.[79]

La drept vorbind, Julius Rosenberg fusese deja demascat din cauza unui nefericit concurs de împrejurări.

În timpul războiului, americanii și aliații lor au consemnat sistematic comunicațiile cifrate ale sovieticilor. Aceste telegrame nu au zăcut multă vreme în arhive. După ce autoritățile au declasificat o mare parte dintre documentele referitoare la decriptarea codurilor secrete roșii, Gardner, un cercetător talentat, a

analizat în 1948 aceste câteva sute de mesaje (programul a primit numele de cod „Venona"). Munca lui de furnică a fost ușurată de rămășițele pe jumătate calcinate ale unei cărți sovietice de cifruri, pe care finlandezii puseseră mâna în iunie 1941.

În cazul în care cădeau prizonieri, criptologii Armatei Roșii aveau ca misiune de căpătâi să distrugă cărțile de coduri. Numai că unul dintre ei a fost arestat exact când era pe punctul de a-și arde manualul. Finlandezii au reușit să scoată din flăcări prețiosul carnet, care nu apucase să ardă complet. Se puteau citi câteva nume, cărora le corespundeau anumite cifre. Finlandezii au păstrat această „comoară" până în 1944, când au predat-o americanilor.

Un uriaș pas înainte a fost făcut când aceștia au realizat că ambasada sovietică de la Washington folosise în două rânduri, de-a lungul anului 1942, aceleași grile de referință pentru a-și cripta mesajele.

Astfel, au putut fi identificate fără urmă de ambiguitate numele de cod ale soților Rosenberg, stabilindu-se că într-adevăr și-au trădat țara.

În 1950, în momentul arestării celor doi, autoritățile americane știau foarte bine că, în cazul lor, era vorba despre o afacere de spionaj. Dar pentru a proteja munca agenților săi, FBI-ul a decis să nu facă publice aceste informații.

În consecință, justiția a condamnat adevărații vinovați, în urma unui simulacru de proces...

Partea a III-a

ESTETELE

Ruleta rusească

Mi s-a întâmplat adesea ca, împreună cu anumiţi martori ai epocii, să evoc acei ani de plumb care s-au dovedit a fi atât de cruzi cu Rusia veacului al XX-lea.

„Exilatul rus meditează adesea asupra destinului şi predestinării", îmi spunea în acest context Gala Dali. Cu eterna ei pălărie cu boruri largi şi mănuşi de piele, arbora un costum elegant din lână, cu o vestă lungă, strânsă cu o curea sub sâni.

Mai mult decât atât, literatura acestei ţări a făcut întotdeauna eroi din jucătorii disperaţi. Puşkin a descris unul în *Dama de pică*. A scris şi o nuvelă, intitulată *Împuşcătura*, în care vorbeşte despre destin şi despre şansă. Apoi există, firește, scrierile lui Mihail Lermontov, la fel de venerate în imperiul ţarilor precum acelea ale lui Puşkin.

Slavii cred în fatum, în soartă. Nu întâmplător, un joc de noroc care foloseşte o armă de foc, pentru care soarta decide dacă va fi sau nu încărcată, dacă împuşcătura va lovi din plin sau va produce doar un pocnet sec, poartă numele de „ruleta rusească". La începutul secolului al XX-lea, astfel de experienţe riscante erau foarte populare printre ofiţerii ruşi.

Am putea spune chiar că spionajul însuşi seamănă cu un joc de noroc, cu un fel de ruletă rusească.

În timpul acelor ani teribili, printre exilații care proveneau din Uniunea Sovietică s-au conturat două tipuri de atitudini.

În timp ce majoritatea lor au trăit într-o permanentă așteptare a iminentei întoarceri în țara natală, alții, mai lucizi dar și mult mai puțin numeroși, au încercat să-și croiască o soartă în Franța.

Doamna Romain Rolland

În timpul acelor „ani nebuni"[80], în cercul imigrației ruse, care era înțesată de agenți secreți, Maria Kudaciova era un personaj aparte.

Venită din Moscova împodobită cu un titlu de prințesă, ea s-a căsătorit în 1934, la vârsta de treizeci și nouă de ani, cu scriitorul francez Romain Rolland.

În anii 1970, am avut șansa de a o cunoaște bine pe doamna Romain Rolland, care mi-a povestit ea însăși cum a intrat într-o relație prin corespondență cu marele scriitor încă din 1923. Îl va întâlni față în față șase ani mai târziu, în Elveția.

La vremea aceea, avea tendința „să amestece realitatea și ficțiunea, sedusă de porunca de a transforma arta în viață".

Povestea ei a început în 1900. Odată cu ivirea zorilor noului veac, Rusia s-a metamorfozat, cuprinsă fiind de febra afacerilor care pusese deja stăpânire pe cele mai vestite capitale mondiale. Au început să apară, una după alta, clădiri tot mai înalte. Pe toate străzile se înălțau către cer construcții gigantice din cărămidă, care au crescut fără ca nimeni să-și fi dat seama. În același timp, Moscova a depășit Sankt Petersburgul și a pus bazele noii arte ruse, o artă tânără, contemporană, vie. Dar copila noastră nu trăia doar în această atmosferă tipic rusească.

Adeseori, Maria privea de la ferestrele duble ale dormitorului ei apele întunecate ale Moscovei, care curgea pe sub poduri; în undele ei se oglindeau şuvoaiele de lumini scânteietoare, albe, albastre şi roşii, ale lampadarelor stradale. Asemenea culorilor drapelului francez... sau ale stindardului rus. Această dublă referinţă dădea seama de originea ei, căci avea mamă franţuzoaică şi tată rus.

În faţă, pe o colină, se întindea oraşul, cu grădinile lui sumbre. Moscova îşi păstrase ceva din înfăţişarea de odinioară, de mic oraş de provincie, într-atât de pitoresc, încât părea feeric. Îţi amintea de poveştile populare şi de minunăţiile din *O mie şi una de nopţi*.

Maria citea Maupassant şi Flaubert ca şi cum i-ar fi fost contemporani şi avea o preferinţă pronunţată pentru Edmond Rostand. Trebuie să amintim că fusese deja la Paris; acolo, vizitând mormântul lui Napoleon, pe care-l idolatriza, ar fi exclamat:

— Recunosc! Nu aş fi îndrăznit niciodată să-l iubesc pe Bonaparte decât în ziua în care a căzut!

Moscova şi Parisul: cele două fire conductoare şi cele două chei pentru înţelegerea acestui personaj ieşit din comun.

Revoluţia bolşevică, spionajul, căsătoria cu Romain Rolland, moartea fiului ei pe front, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, vor puncta ulterior etapele unei drame interioare în care natura exaltată şi intransigentă a Mariei nu va înceta niciodată să se ciocnească de mediocrităţi şi de nedreptăţi, fie în Rusia, fie în Franţa.

În prima ei tinereţe, l-a cunoscut pe Maksimilian Voloşin, un om prodigios, un estet prin excelenţă, mare cunoscător al literaturii occidentale, pictor şi scriitor. Acest senior al ideilor şi al lumii artistice domnea ca un adevărat ţar asupra vieţii

intelectuale de la începutul secolului (vom vedea mai târziu rolul considerabil jucat de Sankt Petersburg, poarta reală şi simbolică dintre Occident şi Orient, pământ ales al străvechilor tradiţii aristocratice şi, în acelaşi timp, mediu efervescent al tuturor ideilor revoluţionare...).

Iată cum îl descria Marina Ţvetaeva, una dintre cele mai mari poete ale secolului al XX-lea:

> „Prin excesul lui de vitalitate, provoca dragostea femeilor şi prietenia bărbaţilor. Era deopotrivă creator de fiinţe, de întâlniri şi de destine. Dar, mai presus de toate, ceea ce-l făcea cu adevărat aparte era bucuria de a dărui. Viaţa lui era dominată de trei cuvinte: magie, mit, misticism."

Ca poet, avea accente de geniu; era, de asemenea, un filozof original şi un jurnalist de excepţie. Se pricepea la fel de bine să facă minunate portrete în peniţă. Era un educator înnăscut, un pedagog desăvârşit. Instrumentul lui era propria-i umanitate.

În 1917, anul Revoluţiei, Voloşin a părăsit capitala rusă[81] pentru a se stabili definitiv pe moşia lui, aflată undeva, în sudul Rusiei[82]. În timpul acelor ceasuri tulburi, acest loc a devenit deopotrivă un refugiu, cât şi o punte de legătură pentru scriitorii în pericol.[83]

Câte suflete, câte nume se vor regăsi pe malurile Mării Negre?

În faţa evenimentelor tragice ale epocii, Voloşin s-a dorit deasupra furtunilor. La conacul lui domnea o ambianţă aparte, erau acceptate toate prieteniile, toate excesele.

Înaintea Revoluţiei din Octombrie, Maria se va căsători cu cel care îi va da numele şi titlul, prinţul Serghei Kudaciov, ofiţer în Armata Albă.

În blândeţea acestui sfârşit de toamnă din 1922, petrecut la Voloşin, unde totul încă părea a promite numai fericire, în

această perioadă binecuvântată de octombrie, pe care ruşii o numesc „toamna de catifea", o veste dramatică a trăsnit-o ca un fulger pe mica prinţesă. Dorind să afle veşti despre soţul ei, care lupta eroic în rândurile contra-revoluţionarilor, s-a dus cu şareta la Feodosia, cartierul general din Crimeea al albilor, unde i s-a spus că acesta tocmai se stinsese de tifos.

Maria s-a întors copleşită, ducându-şi de dârlogi bătrânul cal, care, purtând o învelitoare cu însemne de doliu, înainta greoi, cu grumazul aplecat, târşâindu-şi picioarele prin colbul drumului. Luni de-a rândul ea a fost de neconsolat, jelind această pierdere tragică.

Voloşin, îngrijorat de melancolia profundă a tinerei, a invitat-o să rămână la Koktebel pentru a se reface, în vreme ce în jurul lor războiul devasta totul.

Veştile, şi bune, şi proaste, se succedau cu repeziciune în acest orăşel rămas în mâinile albilor, unde se refăcuse întrucâtva atmosfera de la Sankt Petersburg. Garda albă, spionii, străinii, artiştii, muzicienii, debutanţii, aventurierii, comuniştii clandestini, vânătorii de noroc, toţi erau acolo, alături de poeţii care îşi reconstituiseră cafenelele literare, la adăpostul cărora îşi declamau versurile, sorbind faimoasa cafea turcească, servită, în Crimeea, alături de boabe de hrişcă. Erau vremuri primejdioase, iar ţinutul era bătut în lung şi-n lat de bande de nelegiuiţi.

Oaspeţii lui Voloşin erau sfâşiaţi între îngrijorarea provocată de informaţiile contradictorii care le ajungeau la urechi şi dezbaterile pasionante din acest colţ luminos de rai despre necesitatea de a rămâne deasupra frământărilor gloatei şi de a prezerva cu orice preţ valoarea absolută a individului. În vârtejul Revoluţiei, prin „refuzul ei de a se supune oricărei reguli", Maria înfrunta pentru prima dată în viaţa ei mizeria. Mulţi

dintre prietenii lor plecaseră în străinătate, iar veştile venite de pe front erau tot mai alarmante.

În cele din urmă, tânăra s-a întors la Moscova. Pe străzile adormite ale noii capitale domnea tăcerea, puţinii pietoni treceau fără grabă, cu privirile rătăcite, cu feţele trase şi cu straiele jerpelite. Trăsurile dispăruseră şi nu circulau decât câteva tramvaie. Casele erau dărăpănate, iar la căderea nopţii vecinii aduceau uşi şi bucăţi de parchet pentru a le arde în sobe.

Maria, aflată în căutarea unui rost, a trecut atunci printr-o altă încercare, una absolut personală, care viza intrarea în contact cu un mare reprezentant al culturii franceze: Romain Rolland, autorul celebrului *Jean-Christophe*.

Care au fost adevăratele motivaţii care au generat această corespondenţă începută şi dorită de Maria Kudaciova, într-o Moscovă aflată la bunul plac al bolşevicilor?

Să fie vorba despre un gest îndrăzneţ, generat de înflăcărarea ei pentru acest scriitor? Sau despre un demers premeditat şi calculat, coordonat de Kremlin?

Fără a fi un sovietofil inveterat, Romain Rolland era deja considerat un lider şi un inspirator al mişcării internaţionale pacifiste prosovietice... Iar Maria, care avea dublă origine, rusă şi franceză (să ne amintim că mama ei era franţuzoaică), avea toate calităţile pentru a porni în cucerirea Occidentului în beneficiul sovieticilor.

În mod cert însă, tânăra rusoaică a avut un real sentiment de admiraţie, apoi de dragoste, pentru acest bărbat remarcabil. Totuşi, lucrurile nu au fost niciodată atât de simple, iar ambiguitatea şi incertitudinea au învăluit mereu această lungă relaţie.

Scriitorul a privit de la distanţă Revoluţia Rusă, cu sentimente de simpatie, de aprobare chiar. Mai mult, a refuzat să participe în vreun fel la afacerea Dreyfus şi, în timpul primei

conflagrații mondiale, nu a adoptat nicio poziție publică militantă, chiar dacă, într-un text scris în 1914, *Au-dessus de la mêlée* (*Deasupra învălmășelii*), s-a declarat a fi împotriva ororii sângeroase care sfâșia Europa și a chemat la reconcilierea spiritelor în fața barbariei.

A recidivat în același sens în 1919, cu un manifest numit *La Déclaration de l'indépendance de l'Esprit* (*Declarația independenței spiritului*), în care cerea o „unire fraternă a intelectualilor"...

Cum se face că acest mare gânditor, până atunci atât de timorat, de rezervat în a adopta poziții politice categorice și bine delimitate, a basculat într-un militantism pacifist, legat de ideile și de regimul totalitar al lui Stalin?

Răspunsul la această întrebare se numește Maria Kudaciova.

Să analizăm lucrurile prin prisma rezultatului: în 1932, după întâlnirea cu Maşa (acesta era numele de alint al prințesei), Romain Rolland a devenit membru de onoare al Academiei de științe de la Leningrad. În 1933, a luat parte la înființarea Comitetului Amsterdam-Pleyel[84]. Apoi, în 1935, a urmat faimoasa călătorie la Moscova, la invitația lui Maxim Gorki, în cursul căreia, pe data de 28 iunie, a fost primit de Stalin în biroul lui de la Kremlin.

Întreg parcursul intelectual și politic al lui Romain Rolland atestă influența tinerei rusoaice, de îndată ce aceasta a intrat în cercul lui de apropiați. Din acel moment, „s-a despărțit [în mod evident] de rollandism și s-a înrolat în armata Revoluției"...

Dar scriitorul nu a fost singurul bărbat care a însemnat ceva în viața Mariei. Doamna Romain Rolland însăși mi-a spus că, la vremea aceea, a avut „legături strânse" cu un personaj care a apărut pe drumul sinuos al vieții ei, un enigmatic bărbat din umbră, un manipulator redutabil, care va juca un rol primordial în înrolarea artiștilor și intelectualilor europeni sub stindardele

URSS şi se va consacra fără rezerve sprijinirii cauzei comuniste în Occident: Willi Münzenberg, militant convins şi ideolog nemilos. De origine germană, a refuzat să se înroleze în armata ţării lui în timpul Primului Război Mondial şi a fugit în Elveţia, unde l-a cunoscut pe Lenin, aflat el însuşi în exil.

În 1918, a fost unul dintre întemeietorii partidului comunist german. Trei ani mai târziu, la Moscova, Lenin i-a încredinţat organizarea propagandei şi îndoctrinării intelectualilor din ţările occidentale. Pentru a-şi duce misiunea la bun sfârşit, el a fost sprijinit de Comintern şi de serviciile secrete ale Kremlinului.

Metodele lui Willi Münzenberg se întemeiau pe două elemente esenţiale: pe de o parte, crea structuri asociative, organisme de faţadă, care operau ca reţele active, în general sub numele de „Fronturi", care erau adevărate motoare de mobilizare în jurul ideilor prosovietice. Conform acestui concept, orice acţiune favorabilă politicii URSS se baza, în mod necesar, pe idealul de pace şi sinceritate al binelui comun (!). A doua componentă era pusă în aplicare cu şi mai multă perfidie, dat fiind că era vorba de manipularea secretă a unor personalităţi cunoscute, pentru a face din ele „tovarăşi de drum" ai comunismului sau, pentru a-l cita pe Lenin, nişte „idioţi utili"...

Este adevărat că Willi Münzenberg avea darul de a mobiliza marii intelectuali pentru a-i sluji cauza: Malraux, Gide, Brecht, Hemingway, Aragon, Sinclair Lewis, Dashiell Hammett... asta pentru a nu aminti decât câteva nume celebre.

După Philippe Murray, el a fost „un manipulator neobosit al tuturor camarazilor de drum ai bolşevismului, şi tot el a fost arhitectul Soviethon-ului[85]. El, violonistul genial care a ştiut să facă să vibreze Stradivariusul virtuţii sovietice în întreaga Europă."

Cum drumul ei s-a încrucişat cu traiectoria ocultă a lui Willi Münzenberg, prinţesa Kudaciova a ajuns să interpreteze,

pe lângă Romain Rolland, partitura unei femei influente în culisele acestui vast plan de propagandă şi îndoctrinare care înflăcăra toate spiritele Occidentului.

Maria Kudaciova s-a acomodat foarte repede la Villeneuve, în Elveţia[86], la omul de litere, cu care în scurtă vreme va ajunge să aibă interese spirituale comune. Încetul cu încetul, i-a devenit indispensabilă. Lui îi făcea plăcere să o facă părtaşă ideilor şi planurilor lui, să primească zilnic bileţelele de la ea, să îi dicteze scrisori, să o vadă agitându-se în jurul mesei sau, înarmată cu o foarfecă, printre mormanele de flori.

În fiecare zi, Maria îi traducea ziarele sovietice şi din scrierile autorilor ruşi contemporani. Pe scurt, a făcut totul pentru ca Romain Rolland să descopere, să înţeleagă şi să iubească aşa-numita „noua Rusie".

Iată o mărturie relevantă în acest sens:

> „Putea asculta ceasuri întregi poveştile ei despre Uniunea Sovietică. Era impresionat că văduva unui prinţ — un ofiţer alb — poate fi atât de ataşată de noul regim."

Cu toate acestea, Romain Rolland se menţinea în continuare oarecum între două focuri, între două tabere. Nu alesese încă tabăra lui Stalin.

Şi totuşi, să nu uităm că în casa din Villeneuve existau două femei: rusoaica Maria şi Madeleine, sora scriitorului, care nu intenţiona deloc să cedeze alteia, pe deasupra şi străină, rolul de stăpână a casei. O putem înţelege.

Madeleine se obişnuise să aibă grijă de fratele ei, să-l asiste în toate demersurile lui, considerând că aceasta era unica ei raţiune de a fi. Romain Rolland îi aprecia ajutorul, îi menaja sentimentele şi îi recunoştea devotamentul, dar spera ca, odată

cu trecerea timpului, cele două femei să ajungă să se pună de acord.

Acesta a fost motivul pentru care nu s-a grăbit să își oficializeze legătura cu Maria, până în momentul în care a considerat că e oportun să spună prietenilor și criticilor literari în care avea încredere că s-a căsătorit într-un cadru restrâns, în aprilie 1934, la primăria din Villeneuve.

O iubea pe cea pe care, în scrisorile lui, o numea „buna mea companioană": „Știți cât e de activă și de lipsită de prefăcătorie", scria Rolland despre ea. Alături de ea a scris *Inima vrăjită*, care, de altminteri, îi este dedicată.

Referindu-se la acest ciclu romanesc, scriitorul îi spunea prietenului său, Stefan Zweig:

> „Nu-mi cereți să fac din el un al doilea *Jean-Christophe*, cu multă viață exterioară, multe personaje, un spectacol cu mii de decoruri al lumii contemporane. Intenția, voința mea sunt cu totul altele. Vreau să mă concentrez asupra universului interior al unei inimi vrăjite care ridică, una după alta, vălurile soției mele."

Dar, în ciuda prezenței Mariei, care, atât din convingere, cât și din interes, nu mai contenea cu elogiile la adresa Rusiei sovietice, Romain Rolland rămânea ezitant: „E o enigmă ce se întâmplă în Rusia. Am vorbit puțin despre Rusia, dar sunt profund neîncrezător cu privire la succesul final al experienței sale."

Acestea au fost cuvintele pe care i le-a adresat lui Gandhi, care a venit să-l viziteze și să-i cunoască soția. Conform practicilor sale personale, Mahatma a dorit ca prima zi a sejurului său să fie „o zi de tăcere". Ascultându-i în liniște pe Romain Rolland și pe Maria, a înregistrat întrebările care i-au fost adresate, a luat notițe, pentru a le răspunde a doua zi. Atunci le-a

confirmat marea lui idee, conform căreia non-violența era singura care putea salva Europa.

Un alt subiect de conversație i-a absorbit îndelung pe cei doi bărbați: Italia și fascismul. Rolland și-a avertizat oaspetele cu privire la planul lui de a călători la Roma, amintindu-i că, în urmă cu cinci ani, autoritățile italiene l-au indus în eroare pe compatriotul lui, Tagore.[87]

Cum de s-a putut arăta atât de prudent și de cumpănit în ce-l privea pe Gandhi, dar s-a dovedit atât de nesăbuit cu privire la propria lui persoană când a făcut acea vizită în Rusia, după care exploatarea spuselor lui i-a afectat atât de grav credibilitatea?

Dar omul de stat nu își schimbă planurile și, peste câteva zile, a plecat spre Roma.

Câteva zile mai târziu, Romain Rolland a primit o scrisoare de la Gandhi:

> „Mussolini este o enigmă pentru mine. Multe dintre reformele lui mă atrag. Pare a fi făcut multe pentru țărani. În realitate însă, pumnul de fier e acolo. Dar cum forța (violența) stă la baza societății Occidentului, reformele lui Mussolini merită studiate..."

Dar exact când dorea să răspundă acestei misive, a aflat că Gandhi, care se întorsese în India, tocmai fusese arestat; așa că i-a sărit în ajutor în revista *Europe*.

Literatura rusă a jucat un rol însemnat în adeziunea lui Romain Rolland la idealurile acestei „Rusii noi" pe care i-o lăuda Maria. Pentru scriitor, cele mai bune romane sovietice se revendicau de la marea tradiție realistă a epocii de aur a culturii ruse din veacul al XIX-lea. Uneori însă, mai avea și derapaje și ajungea până acolo încât să pretindă că o lucrare mai curând

secundară şi propagandistică de Solohov, *Pământ desţelenit*, s-ar situa în linia psihologică a lui Tolstoi, cu care întreţinuse, odinioară, o corespondenţă susţinută şi profundă, cu puţin înainte de moartea profetului de la Iasnaia Poliana. L-a copleşit dorinţa de a se cufunda din nou în *Război şi Pace*.

Această lectură analitică şi entuziastă a operelor ruseşti contemporane, alături de o femeie venită din ţinutul frigului au fost cele care i-au stimulat în cele din urmă dorinţa de a vedea realitatea ţării cu care făcuse un legământ.

La Kremlin, cu Stalin

La 17 iunie 1935, Romain Rolland a părăsit Villeneuve însoţit de soţia lui, îndreptându-se spre Moscova. Cuplul urma să ajungă în Rusia cu trenul. A fost o traversare lungă care a durat aproape şase zile, îmblânzită de nopţile de odihnă la Zurich, la Viena şi la Varşovia.

El va nota în jurnal:

> „Nu aş fi putut face această călătorie singur. Ştiu mult prea bine ce pot face cu sănătatea mea fragilă. Prea multă oboseală. Şi, la urma urmelor, în ciuda simpatiei categorice pe care o am pentru URSS, în ciuda credinţei mele în ţelurile sale, sunt prea puţin curios în ce priveşte oamenii şi lucrurile. Sunt prea bătrân şi, mai presus de orice, am nevoie să mă concentrez, să meditez înainte de plecare."

Demersul era cu adevărat riscant, dată fiind starea de sănătate a scriitorului.

A încuviinţat să facă această călătorie ca răspuns la invitaţia lui Gorki, căruia îi închinase lucrarea *Goethe şi Beethoven*, împreună cu următoarea dedicaţie, care se va dovedi a posteriori premonitorie: „Toţi ne înşelăm, dar fiecare se înşală altfel."

Romain Rolland nu era doar invitatul lui Maxim Gorki, ci şi oaspetele regimului sovietic, care îşi va exersa cu el arta

de a cultiva intelectualii occidentali liberi printr-un amestec de birocraţie de partid, de organizare şi improvizaţie, de spontaneitate şi calcul. Un cocteil savant, care va îmbăta multe spirite mari care se vor lăsa devorate de Rusia. Aşadar, Romain Rolland venise şi ca *gost strany*, adică „oaspete naţional".

S-a arătat sensibil la mulţimea de atenţii cu care a fost înconjurat. Lipsa de infatuare a celor mai înalte personalităţi ale regimului — în frunte cu Stalin — care au venit într-o seară, spre surpriza lui, să-l viziteze pe Gorki; emoţia pe care i-au provocat-o contactele special pregătite pentru el cu clasa muncitoare, mai ales cu tinerii. Atracţia pe care o exercita la vremea aceea, asupra scriitorilor străini, „mărunţelul tătuc al popoarelor" a atins cote maxime. Mulţi dintre ei au fost primiţi la Kremlin. Dacă Gide s-a întors dezamăgit, în 1936, din călătoria lui în URSS, Romain Rolland a văzut în Stalin „nu un conducător de tip carismatic, ci o figură a raţiunii". URSS i s-a părut „o ţară întinsă unde, sub îndrumarea unui conducător luminat, un regim a reaprins flacăra Revoluţiei Franceze: regenerarea omului"...

La Kremlin, dictatorul a bătut biroul în lung şi-n lat, cu pipa în mână, savurând mireasma dulceagă a tutunului preferat, apoi s-a îndreptat spre biblioteca personală, care cuprindea douăzeci de mii (!) de volume.

Tocmai această colecţie de cărţi a fost cea care l-a frapat pe Romain Rolland.

Stalin a început să o pună la punct în anii 1920. Se găseau, pe rafturile ei, operele lui Marx, ale lui Lenin, dar şi ale lui Wilde, Balzac, Hugo, Maupassant, Zola, scrieri ale utopiştilor francezi, ale lui Steinbeck şi Hemingway, ale lui Thackeray şi Goethe şi, mai ales, ale clasicilor ruşi, precum

Tolstoi, Cehov, Gogol sau Puşkin, ale lui Gorki şi, firește, Romain Rolland.

„Dacă vreți să cunoașteți oamenii pe care-i frecventați, interesați-vă ce citesc!", i-a spus Stalin cu un zâmbet larg oaspetelui lui.

Cititor împătimit, țarul roşu memora citate, lua notițe; a lăsat glose scrise de mâna lui în volume de Anatole France, de pildă, sau într-o istorie a Greciei antice.

De altfel, cărțile lui favorite au putut fi lesne găsite în bibliotecă după paginile adnotate şi adesea îndoite. Printre ele, un volum de istorie religioasă şi o viață a lui Iisus, ba chiar şi un manual de magie neagră. În spatele materialismului lui Stalin se ascundea, după cum vedem, tradiția irațională...

Dictatorului îi plăcea să citeze din Biblie, din Cehov, din Napoleon, din Bismarck sau Talleyrand. Aprecia mult şi muzica, cântecele caucaziene, pe Ceaikovski şi Mozart, mai ales concertele lor pentru pian.

Pasionat de a şaptea artă, avea şi o cinematecă impresionantă. Toate reşedințele lui erau prevăzute cu câte o sală de proiecție. Se dădea în vânt după westernuri şi filme polițiste americane, era un admirator necondiționat al lui Spencer Tracy şi Clark Gable.

Dar la mii de leghe distanță de toate aceste considerații exaltate, Stalin a analizat raporturile dintre Rusia şi intelectualii occidentali în termeni de spionaj. El vedea în personalitățile de tipul Romain Rolland „agenți de influență", adică figuri susceptibile să aducă un profit de pe urma poziției lor personale, a autorității pe care o exercitau, a încrederii pe care o inspirau, favorizând astfel URSS. De altminteri, el le şi numea „contactele mele confidențiale".

Organizarea metodică a acestor rețele de influență urca pe firul timpului — pentru a câta oară? — către începuturile

regimului sovietic şi întemeietorul acestuia, Lenin, care a evaluat cu precizie interesul reprezentat de cei pe care tot el îi calificase drept „idioţi utili".

Cum această înrâurire fermecătoare era împărtăşită de câteva nume mari ale literaturii ruse, Stalin a reuşit mai multe operaţiuni apreciabile de manipulare ideologică, mistificând şi forţând colaborarea unor scriitori şi artişti de prim rang. Printre ei, şi Romain Rolland, graţie ascendentului incontestabil al soţiei sale, Maria...

O femeie influentă la Paris

Cu toate că numele lui Aragon şi al Elsei Triolet sunt legate pe veci, scriitorul nu a fost nici primul, nici singurul bărbat din viaţa acestei femei, nici pe departe!... La fel ca în cazul „surorilor" ei, şi despre Elsa se poate spune că relaţia cu bărbaţii a fost motorul esenţial care i-a guvernat alegerile şi a determinat-o să îşi asume parcursul de propagandistă în slujba URSS.

Primul bărbat care a intrat în viaţa Elsei, şi poate singura ei dragoste adevărată, a fost marele poet rus Vladimir Maiakovski. L-a cunoscut foarte timpuriu, descoperind în el idealul de bărbat care corespundea tuturor viselor ei de tânără burgheză, modelată de numeroase lecturi romaneşti şi poetice. Dar Maiakovski nu s-a îndrăgostit de ea, ci de sora ei, Lili... iar şi iar Lili, această soră mai mare care triumfa peste tot şi al cărei farmec irezistibil nu lăsa decât firimituri de recunoştinţă micuţei Elsa.

Lovitura a fost dură, cu atât mai dură cu cât a venit imediat după dispariţia prematură a unui tată mult iubit şi admirat. Putem, aşadar, înţelege de ce această inimă brutalizată a fost copleşită de o teribilă dorinţă de manipulare şi de dominare asupra bărbaţilor. Dar relaţia Elsei cu Maiakovski va cunoaşte şi alte episoade, chiar şi după căsătoria acestuia... El o va regăsi câţiva ani mai târziu la

Paris... apoi în URSS — poetul fiind în legătură cu serviciile de informaţii ale regimului stalinist — unde ea va apela la el.

În 1917, în plin vârtej revoluţionar, Elsa îl va cunoaşte la Moscova pe André Triolet, moştenitorul unei familii bogate din Limoges, şi care, la acel moment, lucra în cadrul misiunii militare franceze în Rusia. În 1918, au părăsit capitala Rusiei şi au plecat spre Paris, unde s-au căsătorit, voiajând, apoi, prin întreaga lume: Berlin, New York şi, în cele din urmă, Tahiti, unde s-a încheiat şi mariajul lor, în 1921. Elsa şi-a părăsit soţul, dar i-a păstrat numele, la care nu va renunţa până la moarte, înscriindu-l în memoria umanităţii... În Polinezia au apărut primele ei încercări romaneşti.[88] Scrierile din această epocă reiau la nesfârşit tema rătăcirii, care, de altfel, a şi fost condiţia vieţii ei din 1921 până în 1928; pe atunci, Elsa era o femeie solitară, deşi era înconjurată permanent de o mulţime de oameni. În realitate, ea nu reuşea să se desprindă de dubla dramă din tinereţe: dispariţia tatălui şi preferinţa manifestă a lui Maiakovski pentru sora ei.

După Tahiti şi despărţirea de soţ, a trăit la Londra şi la Berlin, apoi, în 1924, s-a instalat în Franţa, într-un mic hotel din Montparnasse, pe care i l-a găsit pictorul Fernand Léger, îndrăgostit o scurtă perioadă de ea. Frecventa scriitori suprarealişti şi artişti, ducea viaţa unei femei libere şi răzvrătite în faţa tuturor convenţiilor sociale!

Pe 6 noiembrie 1928, la braseria La Coupole, Elsa a făcut cunoştinţă cu un bărbat legat de Comintern, care va deveni simbolul afinităţii ei cu Uniunea Sovietică. Această primă întâlnire cu Aragon va fi preambulul multor altora, care vor urma.

Dacă pentru Aragon, Elsa Triolet întruchipa Rusia eternă, tânăra femeie a ştiut să îl facă să înţeleagă cât de mult putea contribui angajamentul lui la formarea propriei personalităţi

literare. Pentru a ține în frâu caracterul schimbător și temperamentul neliniștit ale poetului, Elsa a luat hotărârea să îl ancoreze politic.

Pentru Edmonde Charles-Roux:

„În Elsa, el vedea Rusia...

Rusia, a cărei limbă a învățat-o din gelozie, pentru a înțelege ce discutau alții cu Elsa. A învățat rusește în mai puțin de două luni pentru că nu suporta ideea că cineva putea vorbi cu această femeie într-o limbă pe care el nu o înțelegea. Asta ca să înțelegeți cât de mult se confundau în mintea lui Elsa și Rusia.

Dar nu era doar atât. Mai era și Maiakovski. Mai era și Pușkin, care la vremea aceea era zeul lui! Putea vorbi ceasuri întregi despre imposibilitatea de a-l traduce pe Pușkin. Iată așadar cum stau lucrurile. O extraordinară înrâurire a gândirii, astfel încât a ajuns să trăiască prin intermediul unei femei.

Sau invers. URSS prin intermediul unei femei și această femeie prin intermediul URSS. Mai putem discuta. Dar așa a fost..."

Este de adăugat întrebarea femeii și răzvrătirea legitimă a scriitorului:

„Ce i se putea reproșa Elsei?

Faptul de a fi fost iubită de un bărbat frumos nu i se poate ierta unei femei. Faptul că acest bărbat i-a fost credincios și i-a închinat un cult este deja ceva intolerabil pentru mulți oameni."

E drept că Elsa se afla tot mai des în preajma poetului ei. De două ori pe lună, suprarealiștii se întâlneau în berăriile din Montparnasse.

„Treimea suprarealistă" era alcătuită la acea dată din André Breton, Paul Eluard și Louis Aragon. Magistrul — André Breton — pendula cu abilitate între cei doi locotenenți, făcând oficiul de arbitru. Dar Elsa suporta greu supunerea lui Aragon. De altfel,

nu s-a sfiit să îi împărtășească lui Thirion acest gând incisiv: „Mi se pare teribil de plictisitor acest Breton al vostru!"

Apoi, dându-și seama că nu are decât dușmani în acest grup de bărbați, a încercat să îl smulgă pe Aragon din mijlocul lor.

Dispariția tragică a lui Maiakovski l-a determinat pe Aragon să plece în Rusia, în aprilie 1930. Dacă Elsa a fost prietena defunctului, să ne amintim că sora ei, Lili Brik, i-a fost iubită. Așadar, Aragon a făcut această călătorie pentru a fi alături de „cumnata" lui.

Când, în Franța, este amintit numele Elsei Triolet, gândul zboară mai întâi la iubita lui Aragon, și abia apoi la femeia de litere. Încercarea de a scoate la lumină aspectul manipulator al acestui personaj tulbure până la duplicitate echivalează cu dărâmarea unui tabu sau măcar cu un atentat la venerația datorată uneia dintre marile preotese ale lumii artelor și literelor din veacul al XX-lea.

Trebuie să examinăm, fără a ne lăsa fermecați, acest chip pe care vibrau efectele unei lupte indecise între blândețe și duritate, între fragilitate și fermitate, între vulnerabilitate și ferocitate... Și, mai ales, trebuie să ne cufundăm în această privire, care ne poartă către izvorul tainei ei: o voință înverșunată de a exista, de a fi unul dintre acele valuri succesive de flux din istorie, de a-și inventa propriile povești, propria legendă... Această privire pe care ne-o restituie astăzi imaginile de film, fotografiile... Acești ochi în fața cărora bărbații se fâstâcesc și se rătăcesc, și în care Aragon însuși s-a pierdut:

> „Ochii tăi sunt atât de adânci, că aplecându-mă să-ți beau privirea
> Am văzut venind să se uite acolo toți sorii
> Să sară mortal în adânc toți deznădăjduiții
> Ochii tăi sunt așa de adânci că-mi pierd în ei amintirea."[89]

Aragon şi Elsa s-au căsătorit mult mai târziu, când Franţa a intrat în război, la 28 februarie 1939. Şi, în scurtă vreme, Elsa a îndreptat spre Aragon nu doar privirea ei redutabilă, ci şi o mână de fier şi o influenţă impenetrabilă. Intelectuali care trăiesc şi astăzi şi care au frecventat cuplul spre sfârşitul vieţii Elsei povestesc că, pentru a ajunge la marele om, trebuiau să treacă prin biroul celei care veghea asupra lui, evocând impresiile glaciale pe care le resimt şi în prezent, când îşi amintesc teribila ei privire.

Ziua cea mare a fost în 1930, cu ocazia celei de-a doua plenare internaţionale a scriitorilor revoluţionari, care avea loc la Harkov, în Ucraina. Aragon a plecat într-acolo de la Moscova, însoţit de Elsa Triolet şi Jacques Sadoul. În timpul acestei călătorii, Elsa i-a smuls semnătura pe faimosul document prin care scriitorul îşi renega trecutul, prietenii, poziţiile şi concepţiile, acceptând fără rest pactul de supunere faţă de ideologia URSS[90]...

Ce consecinţe şi ce efect de domino va avea această tăgăduire a lui Aragon asupra inteligheţiei europene a epocii!

De atunci şi mai ales din 1934, Aragon şi Elsa Triolet vor călători frecvent în Rusia, chiar dacă, în aceeaşi perioadă, gulagul stalinist nimicea mii şi mii de ruşi...

Scriitorul, tovarăş comunist foarte apropiat pe atunci de Aragon, va scrie mai târziu despre toate acestea:

> „Louis ştia tot ce se întâmpla acolo... Louis ştia mai multe despre adevăr, despre adevărul de acolo, decât oricine altcineva din Franţa. Mai multe chiar decât Thorez (secretarul general al PCF[91] de atunci)..."

Cu toate acestea, la 21 iunie 1935, în timpul faimosului Congres internaţional al scriitorilor pentru apărarea culturii,

care a reunit la Paris, într-o sală a Mutualităţii plină ochi, un grup impresionant, format din cele mai mari spirite ale Occidentului angajate în pacifism, după moda sovietică[92], Aragon a rostit următoarele cuvinte, pe care astăzi nu le-am putea asculta fără stupefacţie:

„Ne aflăm într-un moment din istoria umanităţii care seamănă întrucâtva cu perioada de trecere de la maimuţă la om. Ne aflăm într-un moment în care o clasă nouă, proletariatul, este pe punctul de a îndeplini această sarcină istorică de o măreţie fără precedent: reeducarea omului de către om."

...În spatele acestui discurs se întrevede umbra Elsei Triolet, care a avut un rol considerabil în propaganda adresată mediilor intelectuale.

Cu toate că manifestaţia a fost prezentată drept o iniţiativă spontană, telegramele de la Moscova — ca răspuns la rapoartele telegrafice codificate, trimise zilnic la Kremlin de ambasada sovietică, care furniza informaţii despre starea de spirit din sală — indicau în surdină ce decizii trebuia să adopte congresul...

În iulie 1936 a izbucnit războiul civil spaniol; Aragon şi-a dedicat timpul şi energia organizării ajutorului pentru Spania republicană. Anul următor, a devenit directorul cotidianului *Le Soir*. Această activitate asiduă îi lăsa prea puţin răgaz pentru a se ocupa de scris. În schimb, a găsit timp să lucreze, alături de Elsa, la traducerea unui text din Maiakovski. În 1937, aceasta i-a scris câteva rânduri surorii ei, Lili: „Traducerea mea este extrem de precisă, pusă la punct cu ajutorul lui Aragon, care înţelege destul de bine rusa. Imaginează-ţi că acum vorbeşte chiar binişor rusa! E teribil de amuzant."

În 1938, descurajată de dificultăţile pe care le întâmpina în încercarea ei de a-şi publica scrierile în URSS, Elsa Triolet s-a

hotărât să scrie în franceză: așa s-a născut *Bonsoir Thérèse*, care a fost scrisă mai întâi în rusă, apoi în franceză. Întâmplările vieții au făcut ca ruptura scriitoarei de limba rusă să dureze aproape zece ani. În prima scrisoare pe care Elsa i-a putut-o trimite surorii ei, în 1945, ea mărturisea: „M-am dezobișnuit să scriu și să vorbesc rușește, iartă-mă, se pare că în nouă ani îți poți uita până și limba maternă!"

Dar în anii ce vor urma, pentru Aragon și Elsa cea mai vie amintire va fi cea a zilei de iunie 1941, când a început marele război al Uniunii Sovietice împotriva naziștilor. Ei își aminteau că, pentru prima și ultima dată, Stalin s-a adresat rușilor cu o voce spartă, descumpănită, numindu-i „frați și surori"... Câți soldați, dotați cu echipamente derizorii și arme de strânsură, nu au pornit în asaltul Stalingradului la apelul „Pentru Stalin! Pentru patrie!". Cei doi aveau încă vie în minte amintirea celor nouă sute de zile de asediu al Leningradului și sutele de mii de locuitori morți de foame, proclamațiile lui Hitler, hotărât să îi îngenuncheze pe slavi, acești „suboameni", cele douăzeci și cinci de milioane de morți... Apoi fulgerătoarea contraofensivă, drapelul înfipt pe Reichstag și, în sfârșit, defilarea victorioasă din Piața Roșie, miile de stindarde cu zvastică aruncate la picioarele lui Stalin, în fața mausoleului lui Lenin...

Într-un fel de elan disperat și pentru a se justifica, Elsa a lăsat să-i scape aceste vorbe sfâșietoare în *Le Cheval roux*, scris la scurt timp după război:

> „Jur în fața lumii pustiite, în fața întregii omeniri, jur că am avut și eu o inimă. Poți distruge o inimă așa cum distrugi o lume."

În 1957, în cartea *Le Monument*, ea s-a arătat critică la adresa stalinismului şi, începând din 1963, a pledat pentru răspândirea scrierilor lui Aleksandr Soljeniţîn.

Dar, până la sfârşitul vieţii lor, Elsa şi Aragon nu şi-au renegat niciodată angajamentul faţă de URSS, chiar dacă evenimentele de la Praga şi intervenţia sovietică în Cehoslovacia în 1968 i-au determinat să ia o anumită distanţă faţă de Kremlin.

În mod paradoxal, nici persecuţia prietenului lor Pasternak, urmărit pentru publicarea în străinătate a celebrului *Doctor Jivago*, nici dezvăluirile lui Soljeniţîn nu au antrenat nicio evoluţie în poziţiile acestui cuplu.

Teatrul Bolşoi sub control

Aşa cum am mai spus-o, începând cu 1928, puterea lui Stalin nu a mai cunoscut limite în Rusia sovietică. Îşi putea alege oamenii în orice domeniu, îndepărtându-i pe cei al căror bun renume îi putea umbri faima, putea multiplica ministerele şi lua orice decizii, fără niciun control. Metodele lui de guvernare se întemeiau pe izolare, neîncredere, dispreţ faţă de orice formă de legalitate. Arătându-se rar în public, trăind retras la *dacea*[93] de la Kuntsevo, nu ieşea din izolare decât pentru numeroasele sale escapade la Bolşoi, care redevenise, ca în vremea ţarilor, un teatru „imperial", simbol al puterii şefului suprem de la Kremlin.

Celebra cântăreaţă Galina Vişnevskaia, soţia violoncelistului Mstislav Rostropovici, îşi amintea ce panică provocau vizitele dictatorului în rândul artiştilor. Sigur că acestuia îi plăceau baletele, dar cel mai mult era atras de ambianţa de la Bolşoi, cu aurăriile şi decorurile lui somptuoase. Ca un adevărat împărat, se dorea prietenul şi protectorul artelor. Miza pe faptul că va intra în istoria teatrului cu titlul de mecena.

Tot Galina Vişnevskaia a schiţat următorul portret al lui Stalin la Bolşoi: „Vorbea lent, puţin, cu o voce slabă. Fiecare

cuvânt, fiecare gest al lui avea o semnificaţie aparte, un sens ascuns, misterios."

În realitate, el se exprima astfel pentru că, georgian fiind, pur şi simplu nu stăpânea bine rusa! Dar în acelaşi timp, ştia să calculeze efectele scenice ale acestui handicap, lăsând să planeze îndoieli asupra dublului sens al discursului lui.

Prim-balerina Ulanova mi-a povestit că s-a întâmplat să dea ordine cel puţin surprinzătoare. Astfel, odată i-a cerut dirijorului de la Bolşoi „să cânte o operă fără bemoli". Cel mai caraghios este că membrii anturajului lui au înghiţit această pilulă suprarealistă fără să clipească, iar maestrul Golovanov i-a mulţumit „conducătorului preaiubit" pentru perspicacitatea instrucţiunilor lui!

Evident, Stalin a avut şi dansatoarea, şi diva lui.[94]

Procedura de seducere a dictatorului era simplă şi rapidă, după cum îmi va confirma mai târziu cel care i-a fost şef de cabinet, Pomazniev. În general, totul se întâmpla în timpul numeroaselor recepţii date de Kremlin, la care vedetele de la Bolşoi erau adesea invitate. Una dintre gărzile de corp devotate o aborda pe nefericita aleasă şi îi explica ce trebuia să facă.

Era dificil pentru artiste — chestiune de supravieţuire! — să refuze, indiferent ce li s-ar fi cerut, şi nu numai de către Stalin, ci şi de către membrii anturajului său, care, încetul cu încetul, au transformat teatrul Bolşoi în harem! Dar asta nu l-a împiedicat pe ţarul roşu ca, la nevoie, să îşi acuze cei mai buni prieteni de decădere morală, aşa cum s-a întâmplat în anii 1930 cu neclintitul secretar al Sovietului Suprem, Enukidze. Mai multe balerine, de toate vârstele, au fost obligate să depună mărturie împotriva lui, acuzându-l că le-a forţat să întreţină raporturi sexuale cu el.

La vremea aceea domnea teroarea, oamenii erau arestaţi şi omorâţi fără discriminare, violându-se fără ruşine noua

constituție, care proclama totuși „drepturile omului". Cuprins de o nebunie distructivă, Stalin a pregătit, în 1938, marele proces al „blocului deviaționiștilor de dreapta și al trotkiștilor". Artistele de la Bolșoi au fost poftite să asiste la numeroase proceduri declanșate împotriva „dușmanilor poporului", care se desfășurau în capitală. Trebuia să ai nervi de oțel pentru a asculta impasibil atâtea acuzații de crime recunoscute public. Inculpații își făceau autocritica cu o slugărnicie jalnică. Bărbați îngenunchiați de fatalitatea istorică, oameni care nu mai știau unde era adevărul și unde era minciuna, care era binele și care era răul. Oameni resemnați, care nu mai aveau nici voință, nici libertate de judecată. Iraționalitatea ucigașă a atins atunci un punct de la care nu mai exista cale de întoarcere, iar ei se așteptau ca, de la o zi la alta, să fie zdrobiți de această mașinărie infernală.

În această ambianță demnă de curtea lui Ivan cel Groaznic, a fost respinsă orice diversitate de formă și de stil artistic; orice inițiativă individuală avea să fie abolită pe veci.

Dezgheţul

În 1953, Nikita Hruşciov a ieşit triumfător din încercarea dură prin care a trebuit să treacă pentru a-i succeda lui Stalin. Trei ani mai târziu, noul conducător de la Kremlin îl denunţa public pe cel care oprimase ţara vreme de treizeci de ani.

Numai că demersul lui va fi marcat de profunde contradicţii. Căci, dacă, pe de o parte, la 25 februarie 1956, în timpul unei şedinţe cu uşile închise a celui de-al XX-lea Congres al PCUS, a scos la lumină crimele dictatorului, pe de altă parte, a încercat să păstreze moştenirea esenţială a acestuia din urmă, menţinând dominaţia partidului şi a KGB-ului, cu metodele lui oculte cu tot.

Dar ce altceva putea face acest om, care fusese, încă din 1934, secretar al Comitetului Central şi prim secretar de partid la Moscova, un slujitor zelos al lui Stalin, un om care, asemenea tuturor conducătorilor din acea vreme, a trimis în gulag numeroase personalităţi?

De asemenea, Hruşciov a întărit şi cheia de boltă a sistemului, nomenclatura şi privilegiaţii ei, această corporaţie închisă de înalţi diriguitori şi responsabili ai poliţiei politice. Trebuie să recunoaştem că un grup de artişti care colaborau cu regimul făcea şi el parte din această fraternitate selectivă, din ce în ce

mai sclerozată. La fel ca în vremea lui Stalin, Hruşciov se sprijinea pe un departament al Comitetului Central care purta anodinul titlu de Administraţia afacerilor, care, în realitate, se ocupa de gestionarea fondurilor secrete şi punea la dispoziţia privilegiaţilor numeroase vile de lux, apartamente, case de odihnă speciale etc. Membrii acestei corporaţii profitau, pe deasupra, de numeroasele avantaje aduse de funcţiile lor: „cantine" luxoase, locuinţe de serviciu, servitori, limuzine. Cât despre artişti, aceştia puteau chiar să îşi cumpere, cu titlu excepţional, maşini fabricate în străinătate.

Acest sistem va dura până la Gorbaciov, şi nici măcar *perestroika* lui nu a îndrăznit să se atingă de el.

Hruşciov avea şi el artiştii lui preferaţi, iar cei care aparţineau lumii baletului erau consideraţi un fel de vitrină a regimului. URSS, până atunci izolată după Cortina de Fier, a început să se deschidă către restul lumii, dezvoltând schimburi culturale cu ţările din Vest. Iar baletul Bolşoi a avut un succes răsunător încă de la primul turneu pe care l-a efectuat în străinătate, în 1956, în Marea Britanie.

Chiar în acea perioadă, artiştii străini s-au produs pentru prima oară în Uniunea sovietică. Această posibilitate de a cunoaşte arta marilor dansatori şi coregrafi internaţionali era cu atât mai oportună, cu cât în ţară se înfiripa o autentică reînnoire culturală. Inteligenţia numeşte această perioadă „dezgheţul"[95].

După numeroşii ani de dictatură stalinistă, era în sfârşit cu putinţă să vorbeşti despre o anumită diversitate de curente estetice. Totuşi, viaţa artistică nu s-a debarasat încă de influenţa ideologică: al cincilea departament al KGB-ului, însărcinat cu lupta împotriva diversiunii ideologice, controla cu strictеţe diversele aspecte ale vieţii artistice şi folosea adesea balerinele ca spioane.

Dansatoarea, Kennedy şi KGB-ul

Evoluţia celei mai mari balerine a epocii, Maia Pliseţkaia, ne arată întreaga ambiguitate a destinului artiştilor renumiţi din URSS.

Primul ei moment de glorie datează din 1945; avea nouăsprezece ani. Tânăra dansatoare a fost remarcată de public în timpul unei reprezentaţii cu spectacolul *Cendrillon*, graţie săriturilor prodigioase şi prezenţei scenice extrem de expresive. A avut acelaşi succes în rolurile din repertoriul clasic, pe care le-a interpretat în intervalul 1950-1960, în *Don Quijote* şi *Raymonda* de pildă, dar mai ales în *Moartea Lebedei*, pe care o dansa deja din 1942, în cea mai pură tradiţie a şcolii romantice ruse. Acest ultim rol a devenit un simbol al artei sale, reprezentând, fără doar şi poate, şi o privire fugară asupra destinului artiştilor sovietici. Totuşi, cel mai bun personaj creat de Maia Pliseţkaia la Bolşoi a fost Carmen.

După retragerea Ulanovei[96], Pliseţkaia a preluat titlul de prim-balerină. Ea a reuşit un sclipitor exerciţiu de echilibristică între conformism şi inovaţie. Chiar dacă nu toate ideile noi au fost încununate cu succes, merită toate laudele pentru alegerea unei abordări independente. Repertoriul acestei mari balerine includea şi roluri pe care le interpreta

în cadrul mai multor companii străine, mai ales aceea a lui Maurice Béjart[97].

Extraordinara ei notorietate nu a împiedicat, totuşi, serviciile secrete, să încerce să o manipuleze.

Tentativa aceasta a început în anii 1965-1966, când senatorul american Robert Kennedy a devenit un admirator fervent al stelei de la Bolşoi, aflată în turneu în Statele Unite.

Mult mai târziu, Maia Plisețkaia a povestit ce metodă a folosit KGB-ul.

Se apropia 20 noiembrie, ziua aniversării ei. Era şi aniversarea senatorului. Nu şi-a dat seama imediat de ce directorul de la Bolşoi manifesta dintr-odată un interes patern faţă de ea:

— Ce intenţionaţi să-i oferiţi lui Robert Kennedy de ziua lui?

A intervenit un alt funcţionar, care a continuat pe un ton mieros:

— Ştiţi, că tot veni vorba, noi am adus un samovar ornamentat pentru unul dintre tovarăşii noştri, pentru ziua lui, dar ne-am gândit că ar fi mai bine să vi-l dăm dumneavoastră...

— Pentru Robert Kennedy.

— O să găsim altceva pentru tovarăşul nostru. Scrieţi o felicitare prietenoasă pentru „geamănul" dumneavoastră Robert, în ruseşte. Noi o s-o traducem şi o să i-o înmânăm exact pe data de 20. Va fi foarte fericit. Îi va plăcea. E un samovar de colecţie.

— Este foarte mare? a întrebat tânăra.

— Nu e mic, nu e mic deloc, nu-i un flecuşteţ oarecare, este o adevărată bijuterie, măiestrit ornamentată.

Dar, va povesti balerina, „samovarul era uriaş, de mărimea unui copil"!

Dând ascultare intuiţiei, Maia a refuzat această ofertă, ştiind prea bine că serviciile secrete, a căror specialitate era să plaseze

microfoane pretutindeni, nu vor fi ezitat să introducă vreo câteva în robinetele vasului.

Regretând că darul lor nu a fost acceptat, „admiratorii baletului sovietic" din KGB şi-au luat, totuşi, sarcina de a-i transmite lui Robert Kennedy un mesaj de prietenie din partea dansatoarei.

După întoarcerea trupei la Moscova, serviciile secrete au continuat să monitorizeze îndeaproape semnele de simpatie dintre dansatoare şi candidatul favorit la preşedinţia Statelor Unite.

Câteva luni mai târziu, înainte de a pleca din nou spre New York, Plisețkaia a fost convocată de directorul turneului.

— Vi-l prezint pe Mihail Vladimirovici, care va fi unul dintre adjuncţii mei în acest turneu, i-a spus el.

Evident, Mihail Vladimirovici avea şi un nume de familie, dar el acţiona din umbră. Îl vom numi aşadar pe numele mic, cu tot respectul cuvenit unui reprezentant al KGB-ului.

Artiştii sfârşeau prin a încurca aceşti ofiţeri cvasi anonimi, într-atât erau de mulţi în culisele teatrului Bolşoi; iar numărul lor creştea când se aflau în turnee în străinătate.

După o tăcere îndelungată, „ofiţerul de legătură" a catadicsit să deschidă gura:

— V-am văzut ieri în *Frumoasa din pădurea adormită*. Ce artistă minunată sunteţi!

Achitându-se de partea cu complimentele, a trecut direct la subiect. Expresia de pe chipul lui îi trăda deja intenţiile.

— Am frunzărit *Enciclopedia* şi am dat peste o coincidenţă extraordinară. Senatorul Kennedy este născut în aceeaşi zi cu dumneavoastră: două personalităţi atât de marcante...

Apoi, s-a declarat gata să „contribuie la prietenia" dintre acesta din urmă şi Maia Plisețkaia.

KGB-ul a delegat la Bolşoi tot felul de oameni. Unii, eficienţi şi inteligenţi, au fost acceptaţi de trupă. În general, ei o

terminau prost: fie erau eliminați de șefi din motive de „moliciune", fie din cauza aventurilor cu balerinele.

Veteranii KGB se laudă adeseori că au asigurat o infiltrare abilă a mediilor artistice. De pildă, generalul Sudoplatov povestește în memoriile lui că în anii 1930, soția lui, ofițer de legătură pentru numeroși artiști, asigura colaborarea acestora cu serviciile secrete sovietice. „Mai presus de orice, ei nu trebuie să se considere agenți", repeta acest maestru titrat al spionajului și asasinatului politic.

În realitate, agenții KGB nu erau chiar atât de abili, după cum o demonstrează următoarea scenă tipică, de care orice diplomat a avut parte în cariera lui.

Maia Plisețkaia se afla la o recepție la ambasada sovietică din Statele Unite.

Imediat ce a intrat, Bob Kennedy[98] s-a dus direct la ea, s-au îmbrățișat și au început să sporovăiască.

Lângă ei, un kaghebist, înfipt ca o statuie, încerca să asculte conversația.

Kennedy l-a măsurat din cap până-n picioare:

— Ce-i cu individul acesta? E mut?

Serios, KGB-ul exagera! Asta înțelegeau ei prin „a contribui la prietenie"?

Bob i-a propus ca, după recepție, să meargă până la guvernatorul Clinton, ca „să-i arate New Yorkul".

Apoi a ținut un toast:

— Pentru artă. Pentru Maia Plisețkaia, o mare balerină, care face mai mult decât toți diplomații.

Și au ciocnit cupele.

Încercând să nu piardă nicio frântură de conversație, kaghebistul a făcut un gest neîndemânatic și a vărsat șampania

pe rochia dansatoarei, care a fost nevoită să se ducă să se schimbe şi a întârziat la întâlnire.

Bărbatul a fost nevoit să se aplece până la mijloc pe fereastra hotelului, pentru a-l vedea pe senator cum îşi întâmpină invitata cu un buchet de lalele. Apoi şi-a unit forţele cu un coleg şi au bătut în lung şi-n lat aleea din faţa uşilor vitrate ale hotelului: „se pare că lucrurile merg bine", părea a spune privirea lui, care trăda satisfacţie.

Dansatoarea şi senatorul s-au plimbat singuri prin New York, fiind recunoscuţi de trecători. După această întâlnire, s-au revăzut de mai multe ori, până ce moartea senatorului a pus capăt acestei prietenii.

Ulterior, balerina va afirma că permanenta supraveghere a KGB-ului a blocat evoluţia relaţiei lor: zelul oamenilor din umbră „ar fi pus pe fugă nu doar un senator al New Yorkului, ci şi ultimul portar de hotel...".

Aşadar, al cincilea departament al KGB supraveghea îndeaproape marile companii teatrale, precum Bolşoi sau Kirov (mai bine de două sute cincizeci de artişti), pe atunci subvenţionate în întregime de stat şi obligate să monteze balete care necesitau cheltuieli exorbitante şi numeroase repetiţii. Şi totuşi, această practică era de departe mai „subversivă" decât amorurile balerinelor, căci ea împiedica reînnoirea frecventă a repertoriului. Dansatorii erau obligaţi să aştepte vreme îndelungată roluri noi şi să urmeze stilul unui singur maestru, ceea ce genera printre aceşti oameni, a căror carieră este în general scurtă, un sentiment de frustrare.

În 1961, după o dispută provocată de administraţia teatrului, Rudolf Nureev a decis să rămână la Paris. Exemplul lui a fost urmat de Natalia Makarova, Mihail Barîşnikov, Aleksandr Godunov şi de mulţi alţi dansatori. O astfel de decizie era

considerată pe atunci un act de trădare, cu toate consecințele care decurgeau din aceasta: ruptura totală cu familia și retragerea cetățeniei sovietice, cu interdicția de a se întoarce în țară.

Cât despre Maia Plisețkaia, ea a ales o altă cale. A rămas în URSS și nu a îmbrățișat o carieră de coregraf în străinătate decât odată cu *perestroika*, montând balete care au ilustrat pe deplin geniul tragic al capodoperelor lui Tolstoi și Cehov.

Partea a IV-a

AGENŢII FARMECULUI

Kremlin, sex şi spionaj

La vremea aceea, Kremlinul a întreprins una dintre cele mai importante operaţiuni, în speranţa că va reuşi să introducă un agent sovietic de influenţă în cele mai înalte sfere ale guvernului francez. Spera să plaseze în preajma generalului de Gaulle un personaj susceptibil să îl influenţeze în detrimentul blocului occidental. Acest proiect monumental viza să atragă un ambasador în plasa înaltei poliţii a Kremlinului. Funcţionarul francez cu pricina era Maurice Dejean, odinioară membru influent al guvernului Franţei libere, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Cu girul personal al lui Hruşciov, mai bine de o sută de agenţi KGB, intelectuali eminenţi şi prostituate elegante au participat la această regie care a provocat un adevărat asediu al ambasadei Franţei la Moscova şi a dus la moartea unui francez onorabil.

Decorul şi detaliile acestei opere bufe au fost orchestrate în 1958, de Hruşciov în persoană. Astfel, Kremlinul şi-a luat sarcina de a găsi femei frumoase — mai ales actriţe celebre — susceptibile să corupă străinii; ele erau ademenite cu bani, toalete costisitoare şi, mai important chiar, un strop de libertate şi distracţie, adică toate acele lucruri în mod normal absente din viaţa sovietică. Recrutele au fost poreclite „rândunele", în

virtutea modului lor de acțiune. Asemenea acestor păsări care-și fac cuiburile unul lângă altul, ele foloseau două studiouri adiacente. Într-unul, doamna seducea străinul pe care trebuia să îl compromită; în celălalt, agenții KGB filmau și înregistrau totul.

În rezidența ambasadorului au fost ascunse microfoane care captau toate conversațiile. Șoferul rus și personalul domestic care i-au fost alocați de Ministerul Afacerilor Externe erau, firește, membri ai KGB.

În centrul acestei misiuni se afla un anume Orlov, mare seducător, cântăreț celebru, idol al tineretului moscovit. Cu statura lui impunătoare și tenul măsliniu, nu întâmpina nicio dificultate în a întinde capcane străinelor.

După ce tot acest spectacol a fost pus în scenă, poliția secretă a planificat, pentru ambasadoare, o excursie în cel mai pur stil al fantasmelor sovietice. Vinurile alese pe sprânceană, brânzeturile, fructele și produsele de patiserie au fost aduse pe o corabie din magazinele speciale ale KGB-ului. După o traversare îmbătătoare, ambarcațiunea s-a oprit la pontonul unei insule pustii de pe râul Moscova. Agenții și oaspeții lor s-au plimbat, au înotat și s-au desfătat cu mâncărurile luxuriante. Cu ajutorul vinului și coniacului, drumul de întoarcere a fost presărat de râsete și cântece. Entuziasmată, doamna Dejean și-a invitat noii prieteni la sărbătoarea de 14 iulie.

Așadar, mai mulți „artiști" au pășit pe poarta grea din lemn a ambasadei, un panou monumental cu decor sculptat; clădirea era un hotel magnific din secolul al XVII-lea. Intrarea li s-a părut intenționat joasă și puțin sumbră, poate tocmai pentru ca cercevelele din ceramică multicoloră care înconjurau porțile din față și din partea dreaptă să pară cu atât mai strălucitoare. Reflexele aplicelor luminoase dansau pe batantele ușilor acoperite de motive complexe, din cupru forjat. Pășind pe dalele

colorate, care formau un decor geometric, oaspeții au fost poftiți să urce treptele din marmură neagră cu vinișoare albe ale scării cu vitralii colorate, ale căror bolți aurii erau compartimentate printr-un fileu de romburi: aici nu erau reproduceri ale unor scene sau momente istorice, doar motive decorative. Fascinați, artiștii au ajuns în cele din urmă în salonul cel mare, unde au putut admira două tapiserii enorme din secolul al XVII-lea, din seria „Mois Lucas"[99], reprezentând două dintre cele douăsprezece semne zodiacale, Peștii și Racul.

Cu toate că ambasadorul nu era nici înalt, nici frumos, privirea ageră, aspectul îngrijit și părul grizonant îi confereau înfățișarea unei persoane cumsecade, ponderate. Dejean și Hrușciov, invitat de onoare la sărbătoare, au băut șampanie și au făcut schimb de amabilități, punctate ici-colo de hohote de râs. Seara a fost un succes, iar doamna Dejean a acceptat invitația „artiștilor ruși" la un picnic, săptămâna următoare.

Atunci, KGB-ul a primit dispoziție să treacă la următoarea etapă a complotului, care avea ca scop introducerea în anturajul ambasadorului Franței a bărbatului responsabil de întreaga operațiune: locotenent-generalul Oleg Gribanov, redutabilul șef al celei de-a doua direcții principale din KGB.[100]

Îndesat, cu un început de calviție, mereu cu aceiași pantaloni tip burlan și lornion, acest ofițer părea întruchiparea birocratului sovietic. A inventat o întreagă stratagemă pentru a-l cunoaște pe Dejean prin intermediul soției acestuia, pentru ca totul să pară cât mai natural. Doi eminenți „angajați" ai KGB-ului au fost aleși pentru a servi drept intermediari: un renumit scriitor, autor al imnului național sovietic, și soția lui, francofonă desăvârșită, ea însăși îndrăgită autoare de povești pentru copii.

În cursul unei recepții diplomatice, o doamnă seducătoare a fost prezentată drept „doamna Gorbunov, traducătoare la

Ministerul Culturii şi soţia unui membru al Consiliului de Miniştri". Într-o franceză perfectă, ea nu a precupeţit laudele la adresa „soţului", prezentându-l drept confident al responsabililor sovietici. Exact genul de personaj pe care un ambasador ar dori să îl cunoască! Aşa că soţii Dejean au acceptat plini de încântare o invitaţie la aceşti „înalţi demnitari". Pentru a-l impresiona pe ambasador, KGB-ul a rechiziţionat şi mobilat un apartament spaţios, care urma să fie prezentat drept domiciliul moscovit al cuplului de spioni. Mai mult chiar, însuşi şeful KGB-ului le-a pus la dispoziţie casa lui de vacanţă, situată la vreo douăzeci de kilometri distanţă de capitală: o clădire interesantă, în stil rusesc, făcută din buşteni, împodobită cu porticuri multicolore şi cercevele la ferestre. Această cabană a devenit cadrul unor petreceri încântătoare, la care soţii Dejean au cunoscut un cerc extrem de agreabil de scriitori, artişti, actori, actriţe şi „oficiali". Toţi erau, firește, agenţi KGB şi „rândunele".

Acţionând după toate regulile meseriei şi pentru a fi credibili, interlocutorii ambasadorului îi furnizau câteodată informaţii adevărate în timpul deselor excursii pe care le organizau pentru ca ambasadorul şi soţia lui „să vadă ţara".

Cu toate acestea, la începutul anului 1959, la vreo optsprezece luni de la începutul întregii afaceri, planul elaborat de KGB nu dăduse rezultatele scontate. Prin urmare, Kremlinul a decis să forţeze lucrurile şi să introducă un nou personaj în anturajul ambasadorului. La sfârşitul primăverii, operaţiunea căpătase o nouă semnificaţie. De Gaulle era din nou la putere, iar Dejean, considerat în continuare un apropiat al generalului, era capabil să îl influenţeze...

Aşa se face că la petrecerile organizate în cinstea ambasadorului a apărut Lora, una dintre cele mai experimentate „rândunele". Conform legendei fabricate, această tânără actriţă era

măritată cu un geolog, plecat mare parte din an în explorări prin Siberia. Poliția politică a sugerat ca Lora să își descrie soțul drept un bărbat crud, de o gelozie patologică. De astă dată, Dejean a legat relații mai strânse decât cele pe care le întreținuse cu precedentele „traducătoare". Când soția acestuia a plecat în vacanță în Europa, Kremlinul a dat ordin să se accelereze operațiunea începută deja de doi ani. Au fost organizate ronduri speciale de supraveghere pentru ca tehnicienii serviciilor secrete să poată instala transmițătoare radio în apartamentul de lângă cel care avea să servească drept „cuib al rândunelei". Apoi, KGB-ul și-a adunat echipa într-un apartament al hotelului Metropol și i-a dat ultimele instrucțiuni. A doua zi dimineața, Dejean și Lora au plecat la țară, la un picnic. Cele două mașini, strict supravegheate, au oprit la liziera unei păduri, pe o colină la poalele căreia curgea un pârâu. În acest timp, la kilometri distanță, în apartamentul de lângă „cuibul rândunelei", un venerabil general KGB primea rapoarte de la agenții pitiți în pădure. Spre prânz, cuplul s-a întors la Moscova. Cum au intrat în apartament, Lora i-a spus ambasadorului:

— Am primit o telegramă de la soțul meu, se întoarce mâine.

Ascultând zgomotele din apartamentul vecin, agenții așteptau nerăbdători semnalul. Nici nu a apucat „rândunica" să rostească bine aceste cuvinte, că ușa s-a deschis violent. „Soțul" Lorei și un „prieten", amândoi travestiți în exploratori, cu bocanci cu ținte și rucsacuri, s-au aruncat asupra ambasadorului și au început să-l lovească violent. Tânăra femeie, și ea pălmuită, plângea și striga:

— Opriți-vă! O să-l omorâți! E ambasadorul Franței!

La rândul lui, „soțul" urla că vrea să facă plângere...

Tot acest spectacol bulevardier, regizat de înalta poliție secretă, nu și-a atins scopul, pentru că ambasadorul nu voia în

ruptul capului să trădeze Franța și a fost rechemat la Paris înainte ca șantajul KGB să înceapă cu adevărat. Câteva luni mai târziu, un transfug a dezvăluit detaliile acestui plan rocambolesc care viza compromiterea diplomatului.

La întoarcere, de Gaulle l-a întâmpinat pe ambasador cu o replică mustrătoare, devenită celebră:

— Așa carevasăzică, Dejean, ne culcăm, da?

Se înțelege de la sine că Ambasada Franței la Moscova a rămas în continuare una din țintele majore ale sovieticilor. Astfel, la începutul anilor 1960, un atașat din aviație, colonelul Louis Guibaud, s-a lăsat sedus de „rândunelele" KGB în urma unor manevre savante. În 1962 însă, odată supus obișnuitului șantaj, folosindu-se fotografii și înregistrări, ofițerul s-a sinucis cu arma din dotare.

Totul era grotesc și caricatural în aceste scene de spionaj de operetă: țarul roșu scria scenariile, maeștrii într-ale spionajului își pierdeau vremea instruind „rândunelele"... Și tot acest eșafodaj nu a avut alt efect decât mica vorbă de duh a lui de Gaulle!

Hruşciov, care, ca un adevărat voaior refulat ce era, se dădea în vânt după povești scabroase, era adesea informat despre aceste „dovezi materiale" ale divertismentelor sexuale. Dar aceste mici plăceri nu înveseleau atmosfera din ce în ce mai apăsătoare care domnea la Kremlin. Liderul sovietic trebuia să facă față unei duble chestionări a legitimității sale. Influența sa asupra partidului și asupra KGB-ului era slabă, iar nomenclatura nu era mulțumită de conducerea lui; pe de altă parte, criza din Cuba a arătat clar nu doar aventurismul lui politic, ci și limitele sale intelectuale.

Domnia lui Hruşciov nu va mai dura decât șase ani, până în 1964, și se va încheia printr-o lovitură de stat.

Când a plecat în vacanță la malul Mării Negre, zâmbitori, colegii au venit să-i spună la revedere. Când s-a întors pe

13 octombrie, dând curs unei convocări a prezidiului, pe aeroport nu a dat decât peste șeful KGB-ului și un ofițer superior al securității.

— Toți sunt la Kremlin, vă așteaptă, i-a spus șeful poliției politice.

Hrușciov s-a predat fără să se împotrivească și a acceptat să demisioneze „din motive de vârstă și sănătate". Aruncat la lada de gunoi a politicii, nu a mai fost amintit în presa sovietică până în 1971, când un anunț din *Pravda* îi anunța decesul. Cu toate acestea, Hrușciov a marcat în felul său Kremlinul.

Operațiunile „Compromat"

Una dintre specialitățile KGB-ului era compromiterea diplomaților străini și a oamenilor politici occidentali aflați în vizită la Moscova, prin folosirea momelilor feminine și masculine pentru a-i seduce; momentele de desfătare erau fotografiate și folosite pentru a-i obliga să „cânte", obținându-le astfel „cooperarea". Rușii au botezat aceste practici operațiunile „Compromat"; ele au fost aduse în mod sistematic spre perfecțiune în anii 1960.

În acea perioadă, Vassall, un angajat homosexual al biroului ataşatului naval britanic la Ambasada Marii Britanii, a fost atras la o recepție organizată de KGB. Puțin după aceea, i s-a arătat un teanc de fotografii făcute în acea seară... Trei poze au fost suficiente.

Britanicul era înnebunit. Obiectivul l-a surprins în plină acțiune, profitând din plin de toate divertismentele sexuale, întreținând relații anale sau complicate altfel, cu mai mulți bărbați în același timp.

În următorii șapte ani, interval în care a lucrat la ambasada de la Moscova, apoi la Amiralitate, la Londra, Vassall a livrat sovieticilor mii de documente ultrasecrete despre evoluția înarmării Angliei și NATO, și despre politica lor navală.

O altă operațiune va intra în anale sub un nume de cod deosebit de elegant: operațiunea „W.C."!

Frecventarea asiduă a toaletelor publice a fost cea care a permis, la urma urmelor, recrutarea influentului deputat britanic Driberg[101].

În loc să se lase antrenat într-o capcană elaborată de KGB, Driberg și-a băgat singur capul în laț. În timpul ședерii la Moscova a descoperit, spre marea lui încântare, „o imensă vespasiană" subterană, chiar în spatele celebrului hotel Metropol, deschisă toată noaptea, frecventată de câteva sute bune de homosexuali slavi în căutare de aventuri — toți în picioare, formând șiruri de exhibiționiști neclintiți, aruncând doar câte o privire neliniștită și ispititoare peste umăr — păziți de o femeie bătrână, aparent oarbă la ceea ce se petrecea acolo.

Deși îngrijitoarea de la toalete nu l-a remarcat pe eminentul oaspete britanic, fiți siguri că printre partenerii moscoviți ai lui Driberg din acea seară a figurat un agent KGB. A doua zi, i s-au prezentat deputatului „documente compromițătoare" cu aceste întâlniri, iar el a fost recrutat pe loc ca agent sovietic, sub numele de cod „Lepage".

Post factum, cel vizat își va explica angajamentul printr-o „afinitate ideologică" ce și-ar fi avut originile în apartenența lui la partidul comunist în perioada adolescenței. Acest aspect, deși real, a jucat totuși un rol secundar în recrutarea lui, căci esențial a fost recursul la șantaj.

În următorii doisprezece ani, Driberg a servit drept sursă de informații confidențiale despre Biroul național al Partidului Laburist Britanic. De altminteri, KGB-ul a avut mereu tendința să exagereze importanța rolului lui Driberg în cadrul

Partidului Laburist, mai ales când acesta a devenit președintele organizației politice, în 1957.

„Încă dinainte ca el să ocupe acest post, a cărui natură induce adesea observatorii străini în eroare — scrie comentatorul politic Alan Watkins — mai mulți oameni politici ruși erau convinși că Driberg conducea efectiv Partidul Laburist. Asta se datora, pe de o parte, manierelor sale princiare și, pe de alta, capacității sale de a se înțelege bine cu rușii."

Acest înalt personaj original era cât se poate de bine plasat pentru a-i informa pe sovietici atât despre evoluția politicilor laburiste, cât și despre rivalitățile din interiorul conducerii. Amestecul de informații și de bârfe politice era într-atât de apreciat de KGB, încât acesta le retransmitea liderului de la Kremlin.

Prima operațiune îndeplinită de către Driberg a fost publicarea, în 1956, a unui studiu mincinos despre un agent infiltrat, aflat în serviciul sovieticilor, Guy Burgess, care aparținea celebrei rețele „cei cinci de la Cambridge", studiu care ajungea la concluzia că acesta nu ar fi lucrat niciodată pentru Moscova. La acea vreme, Driberg își pierduse provizoriu fotoliul de deputat, lucra ca jurnalist independent și se confrunta cu grave dificultăți financiare, fiind hărțuit de bănci. Ancheta despre Burgess i-a adus mai mulți bani decât scrierile precedente. Importantul jurnal britanic *Daily Mail* i-a oferit 5 000 de lire sterline, o sumă considerabilă în acei ani, pentru a o publica în foileton.

După prima întâlnire cu Burgess la Moscova, Driberg s-a întors la Londra și, într-o singură lună, a scris o scurtă biografie intitulată *Guy Burgess: A Portrait with Background*. Apoi s-a întors la Moscova pentru a corecta manuscrisul. „Fără

îndoială, va scrie el mai târziu, Guy a supus aprobării colegilor sau superiorilor toate capitolele." Cu alte cuvinte, toate variantele cărții au fost revăzute cu grijă de KGB.

De pildă, Driberg va povesti că în cursul serilor petrecute împreună la Moscova l-a văzut pe Burgess „îmbătându-se cu votcă". Dar KGB-ul nu tolera nicio aluzie la alcoolismul agentului său. Așa că biografia lui Driberg va pretinde că Burgess i-ar fi mărturisit că da, a fost un mare băutor cât a locuit în Vest, dar de când se afla la Moscova a renunțat la votcă, pe care nu o consuma decât ocazional, pentru că „era un excelent remediu pentru durerile de stomac"!

— Știi, Tom, i-ar fi explicat el, viața într-o țară socialistă are cu adevărat efecte terapeutice!

Iar Driberg a ridicat în slăvi „sinceritatea înflăcărată" a convingerilor lui Burgess și „curajul" cu care acesta „făcea ceea ce considera că este just" pentru a favoriza „buna înțelegere dintre Uniunea Sovietică"... și Occident.

Un alt episod bazat pe șantaj sexual a vizat o figură importantă a Partidului Conservator Britanic.

La începutul anilor 1960, asupra Marii Britanii și a conservatorilor din guvernul MacMillan s-a abătut o adevărată furtună mediatică. John Profumo, steaua în ascensiune a partidului, pe atunci, secretar de stat la Ministerul de Război, s-a trezit implicat într-o afacere tenebroasă de adulter cu o tânără bănuită că împarte patul și cu un diplomat sovietic.

Născut în 1915, John Dennis Profumo, fiul unei familii aristocrate de origine sardă, a făcut studii sclipitoare la Oxford și s-a înrolat în armată chiar la începutul celui de-al Doilea Război Mondial.

În același timp, Profumo s-a căsătorit cu celebra actriță Valerie Hobson și s-a lansat în viața politică. Ales în Parlament în

1940, a devenit, la nici douăzeci şi cinci de ani, cel mai tânăr deputat din istoria Marii Britanii.

Reuşita lui a fost, într-adevăr, extraordinară. Zece ani mai târziu, a fost reales ca deputat de Stratford-upon-Avon, oraşul lui Shakespeare, iar doi ani mai târziu şi-a făcut intrarea în guvern. Numit iniţial secretar de stat la Transporturi, John Profumo a vrut să ajungă mai sus şi a început să dea târcoale Ministerului de Externe. Din nefericire, scandalul care avea să izbucnească în curând va pune capăt acestei cariere fulgurante.

În 1960, în plin Război Rece, John Profumo a intrat în prestigiosul şi mult râvnitul secretariat de stat al Ministerului de Război. În plus, era unul dintre cei mai influenţi consilieri ai prim-ministrului şi un apropiat al familiei regale. Dar, aşa cum se întâmplă adesea, a primit, pe neaşteptate, o lovitură dură...

În 1961, în timpul unei petreceri la ţară dată de un prieten, Profumo a cunoscut-o pe Christine Keller, o renumită escortă, pentru care a făcut imediat o pasiune. Idila a durat cinci luni, răstimp în care cei doi amanţi au reuşit să se întâlnească fără să stârnească bănuielile serviciilor secrete şi ale presei.

Dar în 1962, când afacerea rachetelor sovietice din Cuba ţinea prima pagină, un alt eveniment, în aparenţă minor, a atras atenţia Scotland Yard-ului.

Recent, fuseseră trase câteva focuri de armă asupra casei unei anume ... Christine Keller. Ancheta a ajuns rapid la John Profumo. Iniţial, informaţia nu i-a speriat pe poliţişti, cărora nu li se părea deloc înduioşător faptul că un ministru al regatului a recurs la serviciile unei escorte celebre; numai că au aflat că ea avea şi o „relaţie constantă" cu Evgheni Ivanov, un agent sovietic sub acoperire, care lucra ca diplomat la Londra.

Presa a adulmecat rapid afacerea, iar declaraţiile făcute de Profumo în faţa Parlamentului, în martie 1963, nu au schimbat

cu nimic lucrurile. Ministrul a pretins că relaţia lui cu domnişoara Keller era platonică şi că nu i-a dezvăluit niciun secret militar. Dar dacă Downing Street s-a mulţumit cu aceste declaraţii, presa şi opinia publică s-au declarat stupefiate. Christine Keller, interogată la rândul ei, a pus gaz pe foc, afirmând că un medic numit Steven Ward, care a introdus-o celor doi bărbaţi, i-a cerut şi să îl înregistreze pe Profumo...

Atunci, scandalul a căpătat o anvergură internaţională. Aliaţii Marii Britanii au cerut explicaţii şi, când cazul Profumo a fost din nou adus în atenţia parlamentului, eroul nostru s-a pus singur în dificultate, modificând propria versiune a faptelor.

A fost constrâns să îşi depună demisia la 4 iunie 1963. Dar retragerea lui din viaţa politică nu a fost suficientă pentru a potoli opinia publică, iar conservatorii au fost înfrânţi de laburişti în următoarele alegeri legislative la un scor ruşinos.

Operaţiunile „Romeo"[102]

Prin „Romeo" KGB înţelege un agent ales special pentru alura fizică sau farmecul lui, care primeşte misiunea de a seduce femeile pentru a le smulge informaţii.

Cea mai clasică ţintă a acestor seducători care acţionează la ordin este adeseori secretara care are acces la anturajul unui important responsabil politic, militar sau industrial şi care se îndrăgosteşte de un frumos necunoscut. „Romeo" va strânge progresiv laţul în jurul victimei, mizând pe sentimentele ei şi compromiţând-o iremediabil.

Astfel, pas cu pas, aceştia vor obţine mai întâi nişte simple indiscreţii, apoi îşi vor asigura comunicarea unor documente confidenţiale şi, în final, subtilizarea sau fotocopierea unor documente secrete. Prinse cu abilitate în mreje prin şantaj, aceste femei seduse vor deveni adevărate „transfuge ţintuite locului".

Cel mai cunoscut „Romeo" din istorie este, firește, Casanova. Dar, după cum am văzut în capitolele precedente, nu puţini au fost imitatorii lui din veacul al XX-lea.

Procedeul a fost folosit sistematic de Markus Wolf (nume de cod „Mişa"), celebrul şef al serviciilor secrete din Germania de Est[103] şi creatorul acestui sistem. Mai multe secretare ale

oamenilor politici vest-germani au fost efectiv „prinse în capcană" de acest tip de agenți.

Markus Wolf s-a născut în 1923. Familia lui de evrei spanioli era instalată în Germania de mai bine de patru secole. Tatăl lui, Friedrich, era doctor și autor ocazional de piese de teatru. Era adeptul ideilor de extremă stângă și, fiind un bărbat căruia îi plăcea viața, a avut multe amante și copii nelegitimi. (Psihanaliștii KGB vor afirma ulterior că viața sentimentală agitată a tatălui și a fiului va contribui la punerea la cale a mai multor operațiuni de tip „Romeo".)

La venirea lui Hitler la putere, în 1933, familia Wolf s-a refugiat în Elveția, apoi în Uniunea Sovietică. Friedrich, comunist convins, va deveni în scurt timp o figură marcantă a imigrației germane moscovite. Tânărul Markus, acum „Mișa", a avut parte de o educație privilegiată, beneficiind de o pregătire școlară sovietică completă.

În 1942, a aderat la partidul comunist german în exil. De meserie inginer aeronautic, a intrat în academia cadrelor Cominternului — unde a fost supus unei instrucții militare riguroase, a învățat intens leninismul și a avut parte de o inițiere susținută în tehnicile de agitație, infiltrare și conspirație.

În 1944, a devenit crainic de limbă germană la Radio Moscova, însărcinat cu propaganda adresată germanilor, apoi redactor-șef la Radio Berlin, în 1945. Viitorul conducător emblematic al KGB, Andropov, remarca deja, încă din această perioadă, inteligența și convingerile comuniste ale tânărului.

După crearea Republicii Democrate Germane (RDG) în 1949, calitățile lui i-au adus numirea de prim consilier al ambasadei noului stat la Moscova. Când s-a întors în Berlinul de Est, în 1954, a fost numit responsabil de Departamentul IX al

Ministerului Securității Statului, Stasi, însărcinat cu spionajul în Germania de Vest.

Doi ani mai târziu, la treizeci și trei de ani, a fost numit în fruntea serviciilor secrete ale Germaniei de Est. A rămas aici mai bine de treizeci de ani, asigurând coordonarea a aproximativ cinci mii de agenți. Folosea în mod sistematic două procedee de infiltrare:

— penetrarea prin substituire de identitate, care consta în uzurparea stării civile a germanilor din Vest plecați în străinătate, în beneficiul agenților est-germani cu un profil similar;
— seducerea secretarelor diverselor departamente ale administrației de către agenți frumușei, faimoșii „Romeo", care o făceau pe refugiații din Est și frecventau locurile de distracție.

Printre operațiunile reușite ale lui Markus Wolf, cea mai răsunătoare a fost afacerea Guillaume, din 1974, care a ruinat cariera politică a cancelarului Willy Brandt (au mai existat și altele, la NATO, de pildă, și chiar un spion, James Hall, în sânul celebrei agenții de securitate americane, NSA).

Operațiunile serviciilor secrete din Germania Federală care au avut cea mai mare influență asupra metodelor KGB-ului au fost, probabil, cele ale acestor „spioni Romeo" (o expresie inventată de media occidentală, pe care Wolf și-a însușit-o ulterior).

După cum am văzut, KGB s-a specializat, încă din 1930, în șantajarea la nivel de moravuri a diplomaților și oaspeților occidentali în Uniunea Sovietică. După un model bine stabilit, o „rândunea", bărbat sau femeie, seducea ținta, desfătările lor sexuale erau fotografiate clandestin (uneori chiar întrerupte cu brutalitate, cum s-a întâmplat în cazul ambasadorului francez

Dejean[104], de către „un partener" sau „o rudă" care juca rolul ofensatului), pentru a exercita presiuni asupra victimei.

Dar Wolf a pus la punct o tactică deopotrivă mai subtilă şi mai eficientă.

Iubirea, reală sau mimată, permitea obţinerea mai multor informaţii şi pentru o perioadă mai lungă de timp decât o legătură scurtă şi ocazională.

„Spionii Romeo" ai lui Wolf vizau cu precădere femeile singure de treizeci sau patruzeci de ani, care lucrau ca secretare în ministerele sau serviciile de informaţii vest-germane.

La sfârşitul anilor 1950, KGB-ul a început să imite „operaţiunile cu secretare" ale HVA. Un anumit număr de „secretare spioane", considerate, aşadar, agente est-germane, acţionau în realitate pentru Kremlin.

Pentru început, Wolf a luat în vizor o angajată de la Afacerile Externe vest-germane, selecţionată de un agent KGB care lucra la serviciul de personal al ministerului. Se numea Gisela Herzog (nume de cod „Marlene"); recrutată în 1954, ea se va căsători patru ani mai târziu cu un funcţionar din ministerul francez al Apărării şi se va muta la Paris.

Prima ţintă a acestei manevre a fost o prietenă personală a lui Herzog, Leonore Heinz („Lola"), secretara unui şef de departament dintr-un minister din RFG[105], care a fost sedusă de Heinz Sütterlin („Walter"), un german din Vest, din Freiburg, recrutat în 1957 de KGB.

În 1958, când Herzog a aflat că prietena ei Leonore, pe atunci în vârstă de treizeci de ani, a cedat avansurilor unui „Romeo", copleşită de scrupule, a scris superiorilor ei din serviciile secrete sovietice: „Permiteţi-mi să vă spun că nu ar fi

trebuit să o angajați pe Lola să coopereze cu noi prin intermediul lui Walter. Riscă să fie foarte dezamăgită."

„Vă cer cu insistență, va repeta ea cu altă ocazie, să binevoiți să o lăsați în pace pe Lola."

KGB-ul i-a ignorat, firește, doleanțele. Heinz Sütterlin și Leonore Heinz s-au căsătorit în decembrie 1960. În cursul anului următor, tânărul soț va discuta în repetate rânduri cu soția lui despre pericolul de a vedea Războiul Rece degenerând în conflict deschis. De vreme ce conducătorii vest-germani își construiau adăposturi antiatomice, ei trebuiau să se gândească la propria lor securitate, sublinia el. Și așa, Leonore a acceptat să îi împărtășească tot ceea ce știa despre relațiile Est-Vest și, în 1961, fără a-și da seama, a fost inclusă în rețeaua KGB. După doi ani, Sütterlin a informat serviciile secrete sovietice că i-a spus soției că transmite informațiile furnizate de ea unei organizații care încerca să prevină un război nuclear:

> „I-am spus Lolei că există o vastă organizație mondială care are drept scop menținerea păcii. Această organizație îi cere o mare favoare. Ea trebuie să continue munca la minister [cel de Afaceri Externe] și să îmi raporteze tot ce poate afla acolo. Organizația este foarte mulțumită de munca ei. [...] Ea acceptă să coopereze în toate modurile posibile și consideră că orice om cinstit are datoria să încerce să contracareze tendințele belicoase. Refuză să primească bani pentru ajutorul ei. Cred că avem în Lola un auxiliar pe care ne putem baza în întregime."

Chiar dacă soția lui a refuzat orice remunerație, Sütterlin primea pentru serviciile acesteia 1 000 mărci pe lună.

Începând din 1964, Sütterlin preda microfilmele documentelor pe care „Lola" le scotea clandestin din minister unui celebru ilegal est-german, Eugen Runge („Maks"), care lucra

pentru KGB. Acesta din urmă depunea filmele într-o căsuță poștală nefolosită, de unde erau ridicate de rezidența serviciilor secrete sovietice de la Bonn.

Când Leonore și-a dat în sfârșit seama că lucra pentru blocul sovietic, Runge a luat hotărârea de a se întâlni personal cu ea. Va constata că femeia nu era deloc tulburată de această descoperire. I-a spus că are deplină încredere în soțul ei și că munca lor pentru cauza păcii era o sarcină necesară. Runge a mai adăugat că femeia era motivată și de „ura față de casta funcționarilor disprețuitori din Ministerul Afacerilor Externe" și că era „mulțumită să le poată provoca cât mai multe pagube cu putință".

Această precizare completează în mod util explicațiile tradiționale ale succesului „operațiunilor cu secretare" lansate de serviciile secrete est-germane și KGB. Chiar dacă cele mai multe secretare au început să facă spionaj din dragoste, aroganța multora dintre superiorii lor masculini, mult mai titrați și mai bine plătiți, le-a încurajat probabil, măcar parțial, să-și continue activitățile clandestine.

În 1967, Runge a defectat, predându-i pe soții Sütterlin la CIA.

„Primeam documente [diplomatice vest-germane], a explicat el în timpul interogatoriului, înainte ca acestea să fie transmise de biroul lui Leonore către serviciul de cifrare și citeam rapoartele primite din străinătate prin curieri diplomatici, de cele mai multe ori înainte ca [Gerhard] Schröder[106], ministrul vest-german de Externe, să aibă cunoștință de ele."

După cum se temuse prietena ei, Gisela Herzog, cu nouă ani în urmă, Leonore a fost distrusă când a aflat că a fost ținta unui „spion Romeo". În timpul interogatoriului de la poliție,

i s-a dat să citească o declarație prin care soțul ei recunoștea că s-a căsătorit la ordinul KGB-ului, nicidecum din iubire.

Povestea a luat o întorsătură shakespeariană, căci la puțin timp după aceea, Leonore s-a spânzurat în celula ei...

Alte două demersuri spectaculoase de seducere din cadrul „operațiunilor cu secretare" (a lui „Doris" și a lui „Rosie") au fost dirijate sub pavilion fals, cu participarea ilegalilor est-germani. Cu o singură diferență: spre deosebire de „Lola", „Doris" și „Rosie" credeau că acționează pentru un grup secret neonazist, nu pentru o mișcare pacifistă clandestină!

Secretară în cadrul președinției federale, Margret Höke, alias „Doris", a lucrat, pe rând, la departamentele de mobilizare și de securitate. „Romeo"-ul său, ilegalul est-german Hansjurgen Henze („Hagen"), a uzurpat identitatea lui Franz Becker, un german din Vest stabilit în Republica Democrată Germană. Acesta a descoperit-o absolut întâmplător pe tânăra femeie, care avea pe atunci treizeci și trei de ani.

În 1968, cum se uita pe fereastra apartamentului său din Bonn, a observat o femeie plimbându-se singură și și-a spus în sinea lui că trebuie să fie o funcționară federală. A pândit-o, s-a postat lângă o cabină telefonică, iar când ea a trecut pe lângă el, a întrebat-o dacă nu are ceva mărunțiș ca să dea un telefon. Au intrat în vorbă și, după ce a aflat unde lucrează, a reușit să obțină o întâlnire. Încetul cu încetul, ea s-a îndrăgostit nebunește și s-a atașat puternic de acest „admirator". Bărbatul i-a explicat că pregătea o teză despre funcționarea președinției și avea nevoie de informații suplimentare pentru a-și încheia lucrarea. Astfel, femeia i-a furnizat documente pe care le-a adunat din birou, și care — era sigură

de acest lucru! — îl vor ajuta să-şi completeze cercetările închipuite.

Ca să fim oneşti, trebuie să spunem că şi Henze se îndrăgostise de ea şi că vreme de ani buni „i-a fost foarte greu să treacă la lucruri serioase".

În cele din urmă, în 1971, sperând să profite de pe urma opiniilor de extrema dreaptă ale iubitei sale, i-a mărturisit că aparţinea unei organizaţii de „patrioţi germani" cu sediul în Brazilia.

Tânăra secretară i-a răspuns că bănuia ceva de acest gen şi a acceptat să lucreze în slujba cauzei. Atunci, Henze a convins-o să semneze un contract întocmit, chipurile, de „patronul" lui, conform căruia ea va comunica informaţii despre preşedinţie în schimbul rambursării cheltuielilor ei şi a sumei de 500 mărci pe lună. Printre informaţiile pe care ea le va aduna vor figura planurile de mobilizare a cancelariei şi a principalelor ministere vest-germane; detalii despre buncărul în care se vor retrage membrii guvernului în caz de război (care i-au fost transmise direct liderului de la Kremlin, Brejnev); mai multe depeşe ale ambasadorilor vest-germani către Moscova, Washington, peste tot în lume; rapoarte săptămânale secrete ale Ministerului Afacerilor Externe către preşedinte; un dosar întocmit cu ocazia vizitei oficiale a lui Brejnev în RFG şi note asupra discuţiilor dintre preşedinte şi diplomaţii străini.

Frumoasa spioană a ajuns să depindă tot mai mult de cele 500 de mărci pe care le primea lunar. Pentru a evita orice urmă în conturile ei bancare, şi-a rugat mama să depună banii pentru ea, pretextând că singură nu prea reuşea să facă economii. Graţie acestor sume gestionate de mamă, Höke a putut să îşi cumpere un apartament.

După ce a semnat „contractul", tânăra nu a mai riscat să aducă clandestin acasă la ea documentele secrete. „Romeo" a

învățat-o să le fotografieze direct în biroul președintelui cu ajutorul unui aparat în miniatură ascuns într-un ruj de buze. Odată, șeful a intrat peste ea exact când se pregătea să se folosească de instrument, dar, spre marea ei ușurare, acesta nu și-a dat seama de nimic. În general, ea ducea peliculele la Köln sau la Zürich. La Köln, întâlnirea secretă avea loc la orele 20.30, în prima marți a fiecărei luni, la cincizeci de metri de coloana Bismarck, în fața unei cabine telefonice aflate lângă un chioșc publicitar. Dacă totul era în regulă, tânăra ținea în mână un exemplar din *Der Spiegel*; dacă se temea de vreun pericol, în locul ziarului avea o sacoșă din plastic. La Zürich, întâlnirile se desfășurau sâmbătă după-amiaza, la orele 17.00, în fața vitrinei unui magazin de porțelanuri...

Trasă pe linie moartă de KGB în 1979 (din cauza unei anchete deschise asupra altei secretare bănuite de spionaj în favoarea Estului), Höke a fost reactivată anul următor cu un alt nume de cod: „Vera". În 1980, documentele trimise de ea către Kremlin umpleau zece cutii! Printre informațiile pe care le-a furnizat la începutul anilor 1980 figurau dările de seamă asupra întâlnirilor din octombrie 1982 dintre ministrul federal al Afacerilor Externe, Hans-Dietrich Genscher, și secretarul de stat american, George Schultz, în care s-a discutat instalarea rachetelor Pershing 2 în RFG. Ea a participat și la două mari manevre „Wintex"[107] ale NATO, ceea ce i-a permis să culeagă informații despre comandament și sistemul de control federal pe timp de război. Kremlinul era foarte interesat și de experiența ei în munca din interiorul buncărului secret construit de guvern în caz de război, undeva în munții Eifel, nu departe de Bonn.

Arestată în 1985, Höke a recunoscut rapid totul. În 1987, a fost condamnată la opt ani de închisoare și la o amendă de

33 000 de mărci, totalul (în mod cert subestimat) sumelor primite de ea de la KGB. Judecătorul i-a explicat că această sentință relativ blândă ținea seama de faptul că „s-a îndrăgostit nebunește" de cel care a recrutat-o.

În afară de Höke, cea mai profitabilă recrutare pentru KGB realizată de un „spion Romeo" est-german în timpul anilor 1970 a fost, fără îndoială, aceea a lui Elke Falk („Lena").

Ilegalul Kurt Simon („Georg") a răspuns unui anunț dat de Falk la rubrica „Întâlniri" dintr-un ziar local și s-a prezentat sub un nume de împrumut.

Simon a recrutat-o pe Falk sub steag străin. În orice caz, la sugestia acestuia, ea și-a găsit un serviciu de secretară în subordinea cancelarului și, în scurt timp, a început să se ducă la muncă dotată cu un aparat foto în miniatură ascuns într-o brichetă și o falsă sticluță cu lac de unghii, în care ținea peliculele. Tânăra a avut acces la informații ultra-confidențiale și a participat la celula de criză din timpul manevrelor „Wintex". În 1977, ea a trecut de la cancelarie, la Ministerul Transporturilor și, doi ani mai târziu, la Ministerul de Ajutor Economic.

În cele din urmă, Falk a fost arestată și condamnată la șase ani de închisoare, dar a fost grațiată destul de repede pentru că a colaborat cu serviciile vest-germane în contextul prăbușirii RDG.

Este adevărat că în acea perioadă guvernul RDG semăna cu un vapor în derivă... iar spioanele sale își legaseră soarta de un stat în ruină.

În 1989, autoritățile intenționau să câștige timp, să continue negocierile, să autorizeze, poate, câteva traversări ale zidului Berlinului și, la nevoie, să accepte o deschidere a frontierei către Germania de Vest. Pe scurt, o relaxare parțială.

Dar pe 6 noiembrie 1989, Günter Schabowski, purtătorul de cuvânt al guvernului est-german, a aruncat în aer toate aceste

frumoase directive. Însărcinat să răspundă întrebărilor presei despre autorizațiile de trecere în Vest, a fost prins pe nepregătite. A căutat în documentele pe care le avea la dispoziție data intrării în vigoare a acestei măsuri, dar nu a reușit să o găsească. Negocierile nu se încheiaseră și nu se luase încă nicio decizie finală.

Când jurnaliștii au insistat să afle data intrării în vigoare, el a răspuns cu toată nevinovăția:

— Începând de acum!

Această frază istorică, deși fortuită, a provocat o undă de șoc și „zidul rușinii" a căzut. Înnebunit, ambasadorul sovietic a telefonat în repetate rânduri la Moscova, de unde i s-a dat același răspuns laconic: să nu facă nicio mișcare. Din precauție, diplomatul a cerut o confirmare scrisă a poziției Kremlinului. În cele din urmă, a venit și telegrama de la Ministerul de Afaceri Externe, în care se stipula: „Problema nu ține de resortul nostru. Este vorba despre relațiile intergermane."

În ziua următoare, diplomatul a primit sarcina să îl felicite pe noul lider al RDG „pentru decizia [lui] curajoasă".

În 1990, după căderea zidului Berlinului, maestrul spion Wolf, „omul providențial al KGB-ului", a fugit la Moscova. După prăbușirea URSS a devenit incomod, așa că a fost expulzat în Germania. Aici, a fost pus sub acuzare pentru „trădare, spionaj și corupție", dar, curios lucru, nu pentru crimă și nici pentru încălcări ale drepturilor omului. Condamnat la șase ani de închisoare pentru înaltă trădare, pedeapsa lui a fost suspendată în apel...

Am analizat aici relația cu bărbații a fiecăreia dintre spioanele noastre tocmai pentru că aceasta nu ține de anecdotică; ea nu se reduce la un simplu principiu romanesc, ci este una dintre cheile majore ale înțelegerii acestor destine, în acest secol al marilor răsturnări... Ea ne permite să ne dăm seama de ce regimul sovietic, de altminteri atât de categoric masculin, a

apelat adeseori la femei pentru misiuni de spionaj, de propagandă sau de informare extrem de importante. S-a întâmplat astfel pentru că bărbații din KGB au intuit foarte bine superioritatea manifestată de colegele lor în arta manipulării amoroase, știind la fel de bine ce rol capital poate juca în evenimentele istoriei controlarea sentimentului și a pasiunii!

Epilog

Mata Hari a vremurilor moderne: de unde spioane în epoca supraexpunerii mediatice?

Operațiunea botezată de anchetatori „Programul ilegalilor" a fost concepută de serviciile secrete sovietice încă din perioada Războiului Rece. Reluată de organul care a urmat KGB-ului în sfera acțiunilor externe, SVR-ul[108], ea viza să câștige încrederea personalităților care gravitau în cercurile puterii. Agenții aflați în misiune încercau să adune și date despre programele nucleare.

În cursul verii 2010, arestarea, în Statele Unite și în Cipru, a unsprezece persoane bănuite de spionaj în favoarea Rusiei, a propulsat din nou serviciile de informații în centrul actualității, dezvăluind, în același timp, o serie de detalii amuzante. Dar în era internetului și a globalizării, acest scurt-metraj în alb-negru avea să capete o turnură oarecum anacronică.

Această serie de interpelări nu i-a uimit decât parțial pe cei care urmăreau evoluția serviciilor de informații. La urma urmelor, infiltrarea de ilegali a caracterizat dintotdeauna metodele de supraveghere ale Kremlinului, care avea ambiția să țească o pânză pe cât de mare, pe atât de invizibilă. O serie de precizări ale anchetatorilor aminteau, de altminteri, de romanele de spionaj din

epoca Războiului Rece, cum ar fi, de pildă, această secvență în care unul dintre suspecți a lăsat pe o bancă dintr-un parc din Arlington un plic cu 5 000 dolari, recuperat ulterior de FBI. În timpul filajelor răbdătoare, anchetatorii au mai descoperit și că ilegalii foloseau tehnici precise de codificare a datelor transmise pe site-uri anodine de internet sau prin intermediul radiourilor cu unde scurte. Cel mai adesea, agenții se duceau în scuarurile din Manhattan, unde își transmiteau unul altuia informații și bani prin atingeri chipurile întâmplătoare.

În primăvara lui 2009, încercând să afle pozițiile lui Obama înainte de Summitul G8, Moscova le-a alocat lichidități importante. Misiunea viza în principal divulgarea pozițiilor americane în materie de dezarmare și în problema nucleară iraniană.

„Încercați să construiți relații pas cu pas", dădea indicații unul dintre interlocutorii lor, în timpul unei conversații înregistrate de FBI. Microfoanele, ascunse de-a lungul anilor de agenția federală americană, au atestat existența „comunicațiilor și transmisiunilor radio cu Moscova".

Dar ofensiva a fost grăbită de Anna Chapman, o roșcată focoasă cu aere de femeie fatală, o imperioasă Mata Hari a timpurilor moderne.

Anna Chapman, născută Ana Kușcenko, a văzut lumina zilei la Volgograd, fostul Stalingrad, oraș cu o faimă tristă, care a fost teatrul unei bătălii tragice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Tatăl ei, cadru KGB, a fost agent secret sub acoperire diplomatică la ambasada Rusiei din Nairobi, Kenya.

Totul a început în prima parte a anilor 1990. La vremea aceea, un grup de tineri economiști, apropiați de președintele rus Boris Elțîn, preconiza privatizarea tuturor întreprinderilor din țară. Motivele care vor împinge guvernul să se angajeze într-un proces atât de radical au fost determinate de tentativa

de lovitură de stat din august 1991, care a demonstrat limpede că o parte a clasei politice refuza reformele.

Numeroşi consilieri străini, mai ales americani, recomandau privatizarea totală a economiei. Pentru reformatori, scopul vizat era acela de a declanşa o serie de schimbări suficient de profunde pentru ca orice „întoarcere în urmă" (prin aceasta se subînţelegea sistemul comunist) să fie, tehnic şi politic, imposibilă. Din acest punct de vedere, privatizările din anii 1992-1994 au fost o reuşită. Dar în practică, procesul s-a desfăşurat într-o opacitate totală.

„M-au făcut miliardar." Această butadă a omului de pe stradă explică perfect cum a fost organizat marele jaf al bunurilor naţionale ale Rusiei. De pe azi pe mâine, nomenclaturiştii, foşti miniştri şi înalţi responsabili de partid, s-au convertit în bancheri sau oameni de afaceri, devenind proprietari ai unor sectoare întregi din economie. Toate acestea s-au întâmplat cu binecuvântarea KGB-ului, care i-a calificat drept „miliardari autorizaţi", care au început să facă averi în timpul *perestroikăi*.

Acesta era genul de personaje pe care le va frecventa Anna Chapman când, la vârsta de nouăsprezece ani, în 2000-2001, s-a instalat la Londra, unde a încheiat câteva mici contracte pentru NetJets la Barclays Bank şi alte câteva societăţi.

În 2001, în timpul unei petreceri intense, l-a cunoscut pe Alex Chapman, fiul unui om de afaceri britanic. Cei doi iubiţi s-au căsătorit la scurt timp după aceea, la Moscova. De acum înainte, tânăra va avea dublă naţionalitate, astfel încât şi-a păstrat paşaportul rus, dar a dobândit şi un paşaport britanic. Dar cuplul s-a destrămat repede.

După Alex Chapman, spre 2003-2004, Anna a devenit „distantă" şi a început să frecventeze un grup de ruşi fabulos de bogaţi, cu care ieşea fără el, căci aceştia nu vorbeau engleza. În

această perioadă, ea rula sume mari de bani și vorbea despre întâlniri cu persoane influente.

Alex și Anna au divorțat în 2005. În anul următor, tânăra s-a întors în Rusia, deși, potrivit fostului ei soț, rămăseseră în relații prietenești. După aceea, ea a început să frecventeze un american înstărit, iar în 2007, s-a mutat la New York.[109]

FBI-ul a calificat-o pe Anna Chapman drept un „agent foarte bine pregătit". Mai mult, ea ar fi fost „licențiată în economie la Universitatea Rusă a Prieteniei între Popoare", o facultate care, în mod normal, se absolvă în cinci ani.

Dar când ar fi putut ea să urmeze, efectiv, aceste studii? Dacă e să judecăm după parcursul ei, singura perioadă posibilă ar fi fost între 2006 și 2007.

Un interval prea scurt pentru o educație clasică. În Rusia, însă, există școli speciale, plasate sub tutela serviciilor secrete, unde se predau discipline uimitoare, precum sângele rece, arta disimulării și a înscenării, fără a uita de dublul, poate chiar triplul limbaj. Această educație aparte are în vedere, firește, și tehnici mai sofisticate de interogatoriu, presiunea psihologică, buna mânuire a armelor (arme albe și arme de foc) și a diverselor otrăvuri, a substanțelor chimice, bacteriologice și gazoase. Ca să nu mai punem la socoteală, printre alte specializări, știința explozibililor. Cursanții sunt învățați și să provoace accidente sau să simuleze o sinucidere, mimând astfel un fapt divers sau o moarte naturală.

În astfel de locuri, oamenii din serviciile secrete își transmit ideologia, logica, propria lor viziune asupra lumii.

Recrutarea și formarea operațională a viitorilor ilegali se face după un protocol special, particularitatea lor cea mai de

seamă fiind caracterul lor strict individual (practic, ilegalii nu sunt niciodată antrenați în grup).

Așadar, în 2007, Anna Chapman s-a instalat în Statele Unite. Divorțată, de-abia aterizată de la Moscova, această mare adeptă a facebook-ului a început să fie considerată în scurt timp o mare specialistă în demaraj.

Pe atunci locuia în Exchange Place, numărul 20, în apropiere de Wall Street, în Financial District, Manhattan. Conform fostului soț, Alex Chapman, afacerea ei a întâmpinat dificultăți în primii doi ani, apoi, dintr-odată, în 2009, a recrutat cincizeci de angajați...

Profilul Annei Chapman de pe rețeaua socială LinkedIn o prezenta drept CEO (director executiv) la Property Finder LLC, un site web internațional de imobiliare, care prezenta oferte în Moscova, Spania, Turcia, Bulgaria și alte câteva țări. Focoasa roșcată a scris, printre altele, pe pagina ei de facebook: *Dacă ai un vis, el se poate realiza...*

Dar romantica tânără se deda și la activități ceva mai discrete. În fiecare miercuri, se ducea la o librărie din West Village, unde coresponda, printr-un server interpus, cu un contact legat de serviciile secrete ruse, postat în proximitate, într-o furgonetă.

Era evident că „pasărea", în termenii agenților americani, se pregătea să părăsească teritoriul. Atunci FBI a luat decizia de a trece la acțiune.

Natura muncii Annei Chapman în cadrul serviciilor agenților ilegali ruși nu a fost divulgată niciodată. De ce?

La drept vorbind, Chapman este mai curând un fenomen mediatic, decât un agent de rang înalt. Rolul ei a fost în mod cert exagerat atât de ruși, cât și de americani. Fiecare a avut interesul său: Washingtonul nu putea recunoaște că a făcut atâta vâlvă pentru o simplă ucenică într-ale spionajului, iar

Rusia a hotărât să facă din ea o figură emblematică pentru sistemul lui Putin.

Procesul s-a realizat, totuşi, în etape. La început a fost înscenarea eliberării tinerei femei.

Jenate, Moscova şi Washingtonul au vegheat ca acest incident să nu aducă atingere apropierii dintre cele două naţiuni, care a fost iniţiată odată cu venirea la putere a lui Barack Obama. La drept vorbind, aceste interpelări în serie s-au dovedit a fi spinoase sub mai multe aspecte, atât pentru Obama, cât şi pentru preşedintele rus, lăsând fiecăruia dintre ei un gust amar. Unul a dat impresia că ar fi naiv, iar celălalt a trecut drept ipocrit, căci evenimentele s-au produs exact la cinci zile după ce a fost făcută publică înţelegerea lor, prin care se pecetluia „relansarea" dialogului ruso-american.

Dacă pe preşedintele Obama l-au deranjat circumstanţele intervenţiei, anchetatorii FBI s-au temut ca nu cumva anumite ţinte să se facă nevăzute... Această vastă lovitură a reţelei anti-spionaj, rodul unui deceniu (!) de investigaţii, a pus într-o lumină crudă şi neaşteptată zonele de umbră ale relaţiilor dintre cele două ţări.

Cinci din zece persoane arestate au compărut imediat în faţa unui judecător federal din New York. Urmăriţi pentru „conspiraţie în vederea acţiunii ca agenţi străini de informaţii", precum şi pentru spălare de bani, suspecţii, majoritatea de origine rusă, riscau până la douăzeci şi cinci de ani de închisoare. Au fost acuzaţi de falsificare de identitate şi tentativă de extorcare de informaţii şi de secrete de stat sub acoperirea unei infiltrări complete a societăţii americane.

Totuşi, faptul că nu au fost puşi sub acuzare pentru spionaj, arată că nicio informaţie importantă nu a apucat să fie comunicată ruşilor. Aceşti indivizi nu aveau nimic de-a face cu

spioanele versate despre care am vorbit în paginile precedente, cu acele femei adesea excepționale care au furnizat Kremlinului documente ultrasecrete.

O săptămână mai târziu, Moscova și Washingtonul au decis să termine cât mai repede cu acest scandal care afecta relațiile bilaterale.

Rușii au acceptat să elibereze patru prizonieri care fuseseră condamnați la ani grei de închisoare pentru spionaj în beneficiul Occidentului. În schimb, americanii au transferat în Rusia cei zece agenți reținuți pe pământ american cu câteva zile în urmă.

La patruzeci și opt de ore de la deznodământ, Washingtonul jubila. „Ne-am recuperat patru spioni ruși excepționali!", se felicita vicepreședintele american Joe Biden, regretând, pe un ton glumeț, că au lăsat-o pe Anna Chapman să plece, căci mutrișoara ei drăgălașă pusese pe jar toată administrația Obama.

Pe 8 iulie 2010, la aeroportul din Viena a aterizat un Boeing care venea de la New York. S-a îndreptat spre extremitatea pistei și s-a poziționat în fața unui aparat rusesc. La bord se aflau cei zece agenți secreți ruși, stabiliți de zece ani în Statele Unite. Cu câteva minute înainte, a aterizat un Yak-42 care venea de la Moscova și care transporta cei patru ruși livrați de Federația Rusă. Printre ei, doi foști colonei ai serviciilor secrete sovietice, recrutați de CIA. În grupul spionilor ruși schimbați, se afla și o frumoasă roșcată de douăzeci și opt de ani, care câștigase deja atenția presei după publicarea unor fotografii apetisante.

Dar pasagerii avionului care venea de la Moscova nu au avut plăcerea de a o zări. „Mergeți tot înainte și nu întoarceți capul", le-a ordonat un general. Cei patru expulzați au intrat într-un autobuz cu ferestre întunecate și au fost transportați la Boeing.

În față, ceilalți zece se îmbarcau la bordul avionului rusesc. Cele două aparate au decolat fără a mai întârzia prea mult.

La Moscova, cel mai puternic om al zilei, Vladimir Putin, i-a primit personal pe „ilegali" cu mare fast, la Kremlin. Și-a petrecut seara în compania lor și i-a prezis Annei Chapman — cea mai tânără dintre agenți — un „viitor strălucit"...

Așa s-a și întâmplat, căci figura emblematică și superb „echipată" a acestei afaceri de peste Atlantic a devenit rapid favorita presei de scandal.

Stilul ei de viață *new-yorkez*, ipostazele dezgolite în care apărea în mai multe fotografii făcute în hoteluri de lux, precum și detalii ale vieții ei sexuale au atras curiozitatea tuturor. Figură rebelă, coapse sculpturale, zâmbet fermecător, coamă de foc și privire de felină, într-adevăr, spioana venită din ținutul frigului putea înfierbânta orice inimă... Trupul incendiar și ochii tăioși ai acestei „frumuseți cu plete de foc" au atras rapid atenția unui producător de filme pornografice cu sediul la Los Angeles. „Era cât se poate de limpede că Anna era cea mai sexy spioană pe care am văzut-o de ani buni încoace și, în plus, era și favorita mass-media," va declara într-un comunicat îndrăznețul Steven Hirsch, fondator și co-președinte al Vivid Entertainment. „Deși nu a avut prea mult succes ca spioană, credem că ar fi o actriță formidabilă într-unul din viitoarele noastre proiecte și am dori să-l trimitem în Est pe unul dintre cei mai buni realizatorii de-ai noștri, B. Skow, pentru a lucra cu ea," a adăugat el.

Dar Anna avea alte planuri. Cu ocazia sărbătoririi a optzeci și cinci de ani de funcționare a serviciului de informații științifice și tehnice, președintele rus a înmânat ilegalilor cele mai înalte distincții naționale.

Cu „coperta" personală brăzdată de decorații, fosta agentă a hotărât să pozeze în ținute incitante pentru coperta revistei

Maxim. Profitând de notorietatea datorată rolului pe care l-a jucat în această poveste și fotografiilor de profil de pe facebook, care au fermecat presa din întreaga lume, Anna Chapman a făcut-o pe vampa într-o duzină de fotografii care au fost publicate în ediția rusă a acestei publicații pentru bărbați, de mare tiraj. A pozat în sutien și alte dezabieuri roșii sau negre, dar, de fiecare dată, cu jartiere și înarmată până-n dinți.

În același timp, a avut câteva apariții remarcabile în diverse showuri televizate. Apoi s-a dus să salute cosmonauții, la Baikonur, iar în cele din urmă a fost recrutată pe post de consilieră personală a președintelui unei bănci din capitală.

Mișcarea tineretului putinist a transformat-o într-un soi de „muză", prezentând-o drept o „eroină a vremurilor noastre", care joacă rolul de consilieră în cadrul „Gărzii tinere", ale cărei principii și le-a însușit. „Să începem transformarea țării prin a ne transforma pe noi înșine", a declarat ea de la tribuna acestei organizații a Rusiei Unite, partidul lui Vladimir Putin, drapată într-o magnifică rochie-furou în roșu și negru, care-i punea în valoare rotunjimile demne de o Mata Hari a mileniului trei. „Dacă fiecare dintre noi zâmbește vieții, vom putea face ceva nou și util. Fiți fericiți!"

Așa a devenit Anna Chapman un star în Rusia. Totuși, la Kremlin, faptul că americanii au putut demasca „ilegalii" a fost primit ca un adevărat afront.

„Trădătorii sfârșesc întotdeauna prost," ar fi declarat Putin pe un ton amenințător, însărcinând serviciile „să-l găsească pe cel care a sabotat această rețea". În cele din urmă, Moscova a identificat relativ repede un anume colonel Șerbakov, fost șef al secției americane a serviciilor ruse, bănuit că ar fi „vândut" „ilegalii" la Washington, și care se afla deja în Statele Unite. Conform cotidianului moscovit *Kommersant*, un „ucigaș

tocmit, un Mercader[110] se afla deja pe urmele lui". Așa ceva nu se poate, „lupta continuă!", ar fi exclamat Putin sus și tare.

În orice caz, aceste circumstanțe au confirmat că SVR continuau să folosească spioni „ilegali", dar absența protecției oficiale, mai ales diplomatice, făcea din ei ținte ușor de reperat, de îndată ce încercau să se apropie de surse sensibile.

***

Așadar, secolul al XX-lea a fost veacul spioanelor. Dacă au influențat cursul unor evenimente capitale precum Revoluția Rusă, al Doilea Război Mondial sau căderea zidului Berlinului, niciodată, nici înainte, nici după aceea, nu au mai jucat un rol într-atât de decisiv în istorie.

În planul vieții personale, bilanțul pare mult mai nuanțat... Dar cum ar fi putut fi altfel pentru aceste existențe pentru care legea cotidiană, legea imediată și banală, era supraviețuirea într-o confruntare continuă cu valul nimicitor al unei istorii care le dăduse întreg universul peste cap?

Toate, fiecare în felul ei, au cunoscut mulți bărbați, toate au cunoscut iubirea sinceră și pasiunea absolută, unele și-au dat bucuroase viața sau au fost în mod excepțional înconjurate de prieteni, de camarazi fideli, de adulatori și de admiratori... și totuși, nimic nu a rezistat, totul s-a frânt și s-a năruit în ruine și au fost nevoite să se predea în fața singurătății. La capăt de drum, iată care este ultimul lor cuvânt, adevăratul cuvânt care le definește pe toate: în spatele aparenței constituite de relații și numeroasele prietenii, dincolo de prefăcătoriile mistificării, atributul lor comun a fost acela de a fi fost în mod profund *singure*.

Evident, ultimele afaceri ne îndepărtează de dramele secolului al XX-lea, iar cu Anna Chapman frizăm chiar impostura și burlescul. Dar cercul s-a închis: am început cu Mata Hari,

adevărata falsă spioană, și ne-am încheiat parcursul cu o agentă de operetă, un fel de Mata Hari a timpurilor moderne.

După ce am refăcut traseul acestor femei din umbră, trebuie să încercăm acum să facem bilanțul acestor existențe excepționale.

Ca femei cu influență, importanța rolului lor în manipularea informației și în strategia propagandei este indiscutabilă: impunându-se în fața marilor lideri de opinie — care au fost bărbații pe care i-au sedus — baroneasa Budberg, prințesa Kudaciova și Elsa Triolet au exercitat o influență determinantă asupra inteligheției europene, favorizând regimul sovietic și permițând întărirea poziției URSS. Aceasta a fost prezentată drept presupusă patrie a democrației și libertății popoarelor, de la Revoluția din Octombrie 1917 până la intrarea în Războiul Rece sau chiar până la căderea zidului Berlinului, adică de-a lungul întregii istorii a secolului al XX-lea.

În planul mai operațional al informațiilor și al acțiunilor secrete, Olga Cehova, Elisabeta Zarubina și, din nou, Mura Budberg, au făcut cele mai prețioase servicii Kremlinului, uneori în contexte de o asemenea complexitate, încât putem bănui că ele au fost nevoite să joace rol de agent dublu.

În sfârșit, misiunea îndeplinită de Elisabeta Zarubina a dus la una dintre cele mai determinante înfăptuiri din istoria universală: furtul planurilor bombei A americane a favorizat dotarea URSS cu această armă fatală, devenită unul dintre motoarele majore ale declanșării Războiului Rece.

La sfârșitul întrevederilor noastre, lady G. a făcut o constatare tristă și lucidă:

„Toate aceste femei din umbră au fost convinse, în timpul acelor ani teribili, că trebuiau să aleagă între Hitler și Stalin. Și

l-au ales pe Stalin! Dar eu rămân convinsă că exista şi altă opţiune. În cazul meu, aceasta a căpătat numele neuitatului meu prieten, Winston Churchill..."

În amintirea conversaţiilor mele cu această femeie excepţională, am luat hotărârea de a scrie această carte.

Şi o dedic memoriei ei.

ANEXE

Departamentul agenților ilegali

Departamentul agenților ilegali ai serviciului de informații externe al Federației Ruse, fosta primă direcție principală a KGB, reunește:

• elementele operaționale ale „rezervei speciale" și agenți care exercită, în mod secret, în străinătate, activități de spionaj sub acoperire neoficială, așa-numitele antene „ilegale";

• linia „N" a antenelor SVR (fostul KGB) în străinătate, numite „legale";

• aparatul central (fosta direcție „S" a primei direcții principale a KGB de pe vremea URSS), însărcinat cu obținerea de informații așa-zis „ilegale", cu logistica, recrutarea și formarea „ilegalilor" în interiorul administrației centrale a SVR din Rusia.

Termenul profesional de „rezervă specială" desemnează ansamblul ofițerilor de carieră ilegali, adică elementele operaționale ale SVR, aflate în activitate sub acoperiri profunde.

Ilegalii ruși corespund, mai mult sau mai puțin, așa-numiților NO din clasificarea americană (*non official cover operatives*). Cu toate acestea, termenul american are o accepțiune

mai largă decât cel rusesc, căci el include şi agenţii sub acoperire care lucrează pentru alte servicii speciale, chiar şi poliţia, inclusiv sub acoperiri americane, dar neoficiale. Potrivit terminologiei sovietice, un ilegal nu se afla niciodată pe teren în posesia unor documente referitoare la URSS.

Termenul rus de „agent ilegal" se referă strict la cetăţenii străini care nu fac parte din personalul de carieră din cadrul serviciilor speciale (non profesionişti) şi care exercită una sau mai multe meserii sub false identităţi străine, fiind coordonaţi, în activităţile lor de spionaj, de ofiţeri de carieră legali sau ilegali ai serviciilor speciale ruse sau sovietice, numiţi „ofiţeri de legătură".

Departamentul ilegalilor nu mai apare în organigrama oficială a administraţiei centrale a SVR al Rusiei.

Cu toate acestea, e puţin probabil ca SVR să fi renunţat la acest gen de activităţi: din contra, se pare că activităţile clandestine joacă un rol tot mai important în cadrul acestei structuri.

În interiorul administraţiei centrale a fostei prime direcţii principale a KGB (din fosta URSS), departamentul ilegalilor era concentrat în direcţia „S".

Antenele din străinătate, numite „ilegale"

Chiar dacă erau foarte fragile în cazul în care cădeau (dat fiind că nu beneficiau de protecţie diplomatică), rezidenţele clandestine denumite „ilegale" au fost şi au rămas forma operaţională ideală, căci ele sunt aproape de nedetectat de către serviciile inamice de contraspionaj. Aceste structuri sunt complet autonome şi, cel mai adesea, posedă un echipament radio adecvat, care le permite să comunice codificat în mod direct cu „centrul" (administraţia centrală de la Moscova), fără a

trece prin intermedierea antenelor legale de sub acoperişul reprezentanţelor oficiale diplomatice ruseşti din străinătate.

Toate operaţiunile cu adevărat importante (al căror număr este, totuşi, destul de limitat) trec numai prin aceste reţele clandestine.

Direcţia departamentului „S" şi înrolarea

În fosta URSS, directorul departamentului de ilegali avea rang de director adjunct al primei direcţii principale a KGB, precum şi gradul şi denumirea de general-maior (o stea mijlocie pe epoleţi mari, aurii).

Recrutarea şi formarea operaţională a viitorilor ilegali se realizează şi astăzi după un protocol special, principala deosebire fiind caracterul lor strict individual (ilegalii nu sunt antrenaţi niciodată în grup).

Cronologie

Avertisment: datele istoriei ruse sunt furnizate după calendarul iulian până la înlocuirea lui, la 1 februarie 1918.

1917

3 martie	Abdicarea lui Nicolae al II-lea.
5 martie	Constituirea unui guvern provizoriu.
Iunie	Ofensiva rusească pe frontul de sud, marcată de un eşec.
5 iulie	Kerenski devine preşedinte al Consiliului.
sfârşitul lui august	Tentativa contrarevoluţionară a generalului Kornilov, înăbuşită de Garda Roşie.
14 septembrie	Proclamarea Republicii; Kerenski preia conducerea unui directorat.
25 octombrie	Lovitură de stat sub conducerea bolşevicilor.
27 octombrie	Formarea Consiliului Comisarilor Poporului, prezidat de Lenin; decrete care vizează pacea şi pământurile. După Revoluţia din Octombrie, Stalin este numit Comisar al Poporului pentru Afacerile Naţionalităţilor. El se confruntă de pe acum cu Troţki, a cărui asasinare o va comanda în 1940.

1918

5 ianuarie Reuniune a Adunării Constituante alese la Petrograd.

6 ianuarie Dizolvarea Constituantei.

15 ianuarie Formarea Armatei Roşii.

februarie Ofensiva austro-germană împotriva Rusiei sovietice.

1/14 februarie Adoptarea calendarului gregorian.

10-11 martie Capitala Rusiei este mutată de la Petrograd la Moscova. Guvernul sovietic se instalează la Kremlin.

martie-aprilie Corp expediţionar anti-bolşevic al Aliaţilor la Murmansk.

aprilie Corp expediţionar japonez şi englez la Vladivostok.

25 mai Ridicare contra-revoluţionară a corpului expediţionar ceh.

8 iunie Cucerirea Samarei de către trupele albe.

28 iunie Formarea unui guvern contrarevoluţionar provizoriu în Siberia.

4-10 iulie Al V-lea Congres panrus al Sovietelor adoptă prima Constituţie sovietică.

2 august Debarcare anglo-americano-franceză la Arhanghelsk.

4 august Englezii ocupă Baku.

30 august Atentat împotriva lui Lenin.

1924 Moartea lui Lenin. Într-o scrisoare testament adresată partidului, conducătorul Revoluţiei sugerează „îndepărtarea lui Stalin, căci defectele lui nu pot fi tolerate".

1924-1953 Stalin conduce Uniunea Sovietică.

1929 La cincizeci de ani, Stalin este stăpânul absolut al URSS. Este începutul cultului personalității și al terorii împotriva chiaburilor.

1937-1938 Marea Teroare. Peste un milion și jumătate de elemente antisovietice sunt ucise sau trimise în gulag.

1941 Operațiunea „Barbarossa". Rupând pactul semnat în 1939, Hitler atacă URSS pe 22 iunie. În decembrie, germanii sunt la porțile Moscovei.

1943 Victoria de la Stalingrad, apoi de la Kursk, momentele de cotitură ale războiului. În același an, Iakov, fiul cel mare al lui Stalin, este ucis într-un lagăr de prizonieri.

1945 Conferința de la Yalta. Stalin, Churchill și Roosevelt și-au împărțit lumea și au hotărât să înființeze ONU. Stalin, marele învingător, obține Europa de Est.

1948 Lovitura de la Praga. Comuniștii pun mâna pe putere în Cehoslovacia. În același an, sovieticii impun blocada Berlinului.

1953 Moartea lui Stalin. După patru zile de agonie, se stinge în reședința lui de lângă Moscova. Are parte de funeralii grandioase.

1956 În fața celui de-al XX-lea Congres al PCUS, Nikita Hruşciov denunță o serie de crime ale stalinismului şi cultul personalității.

1953-1964 Hruşciov conduce Uniunea Sovietică

1964-1982 Brejnev conduce Uniunea Sovietică.

1979
decembrie Intervenția armatei sovietice în Afganistan.

1985
martie Gorbaciov, secretar general al PCUS, lansează *perestroika*.

1988-1989 Retragerea trupelor sovietice din Afganistan.

1989 Alegeri cu candidaturi multiple în URSS.

1990 Instaurarea unui regim prezidențial în URSS.
martie Gorbaciov este ales președinte al Uniunii de către Congresul deputaților poporului.

1991
iunie Elțîn este ales președinte al Rusiei.
19-21 august Tentativă de puci conservator împotriva președintelui Gorbaciov.
decembrie Dispariția URSS.

1996
iunie Realegerea lui Elțîn la președinția Federației Ruse.

2000
martie Putin este ales la președinția Federației Ruse.

2008 Alegerea lui Medvedev la președinția Federației Ruse. Putin este numit prim-ministru.

2012 Realegerea lui Putin la președinție.

Bibliografie

ADJUBEI, Alexei, *À l'ombre de Khrouchtchev*, La Table ronde, Paris, 1989.

ALBATS, Evghenia, *La Bombe à retardement: Enquête sur la survie du KGB*, Plon, Paris, 1995.

AMALRIK, Andrei, *L'Union soviétique survivra-t-elle en 1984 ?*, Fayard, Paris, 1970.

ANDREW, Christopher, MITROHIN, Vasili, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, Basic Books, New York, 1999.

BARRON, John, *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents*, Bantam Books, New York, 1974.

BERIA, Sergo, *Beria, mon père*, Plon, Paris, 1999.

BESANÇON, Alain, *L'Anatomie d'un spectre*, Calmann-Lévy, Paris, 1994.

BLANC, Hélène, LESNIK, Renata, *Le Mal russe*, L'Archipel, Paris, 2000.

BUKOVSKI, Vladimir, *Jugement à Moscou*, Laffont, Paris, 1995.

CARRÈRE D'ENCAUSSE, Hélène, *L'Empire éclaté : La Révolte des nations en URSS*, Flammarion, Paris, 1978.

—, *Le Pouvoir confisqué : Gouvernants et gouvernés en URSS*, Flammarion, Paris, 1980.

CERNIAEV, Anatoli, *Chest' let s Gorbatchevym*, Progress, Moscova, 1993.
CHURCHILL, Winston, *The Aftermath*, Macmillan&Co, Londra, 1941.
COULLOUDON, Virginie, *La mafia en Union soviétique*, Lattès, Paris, 1990.
DAIX, Pierre, *L'Avènement de la nomenklatura*, Complexe, Paris, 1982.
DJILAS, Milovan, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, Praeger, New York, 1957.
ELȚÎN, Boris, *Jusqu'au bout!*, Presses Pocket, Paris, 1991.
—, *Sur le fil du rasoir*, Albin Michel, Paris, 1994.
—, *Mémoires*, Flammarion, Paris, 2000.
GATES, Robert, *From the Shadows*, Simon&Schuster, New York, 1996.
GORBACIOV, Mihail, *Perestroïka: Vues neuves sur notre pays et le monde*, Flammarion, Paris, 1987.
—, *Mémoires*, Le Rocher, Monaco, 1997.
GRATCIOV, Andrei, *L'Exception russe: Staline est-il mort ?*, Le Rocher, Monaco, 1997.
GROMÎKO, Andrei, *Mémoires*, Belfond, Paris, 1989.
GUETTA, Bernard, *Éloge de la tortue*, Hachette, Paris, 1991.
HELLER, Michael, *La machine et les rouages: La Formation de l'homme soviétique*, Calmann-Lévy, Paris, 1985.
IAKOVLEV, Aleksandr, *Vospominania*, Vagrius, Moscova, 2000.
KENNAN, George, *The Nuclear Delusion: Soviet-American Relations in the Atomic Age*, Pantheon Books, New York, 1983.
KERVOKOV, Viaceslav, *Taïnyï kanal*, Gueia, Moscova, 1997.
KLEBNIKOV, Paul, *Godfather of the Kremlin*, Harcourt, New York, 2000.

KORJAKOV, Aleksandr, *Boris Elţîn: ot rassveta do zakata*, Interbouk, Moscova, 1988.
KOSTIN, Sergei, *Bonjur: Farewell*, Laffont, Paris, 1997.
KRIUCIKOV, Vladimir, *Litscsnoie delo*, Moscova, 1997.
LAPORTE, Pierre, *Histoire de l'Okhrana*, Payot, Paris, 1936.
LAURENT, Éric, *L'Effondrement*, Olivier Orban, Paris, 1992.
LECOMTE, Bernard, *Le Bunker: Vingt ans de relations franco-soviétiques*, Lattès, Paris, 1994.
LESNIC, Renata, BLANC, Hélène, *L'Empire de toutes les mafias*, Presses de la Cité, Paris, 1996.
LORRAIN, Pierre, *La Mystérieuse Ascension de Vladimir Poutine*, Le Rocher, Monaco, 2000.
LOUPAN, Victor, *Le Défi russe*, Les Syrtes, Paris, 2000.
MEDVEDEV, Roy, *Le Stalinisme: origine, histoire, conséquences*, Le Seuil, Paris, 1972.
—, *Staline et le stalinisme*, Albin Michel, Paris, 1979.
MODIN, Iuri, *Mes camarades de Cambridge*, Laffont, Paris, 1994.
PALAJCENKO, Pavel, *My Years with Gorbatchev and Shevardnadze: The Memoir of a Soviet Interpreter*, University Press, Pennsylvania, 1997.
POPOV, Gavril, *Que faire? Mon projet pour la Russie*, Belfond, Paris, 1992.
PUTIN, Vladimir, (cu GUEVORKIAN N., TIMAKOVA N. şi KOLESNIKOV A.), *Ot pervogo litsa: Rasgovory s Vladimirom Poutinym*, Vagrius, Moscova, 2000.
ROCHE, François, *Le Hold-Up du siècle*, Le Seuil, Paris, 2000.
SOKOLOV, George, *La Puissance pauvre*, Fayard, Paris, 1993.
SOLJENIŢÎN, Aleksandr, *Le Chêne et le Veau*, Le Seuil, Paris, 1975.
SUDOPLATOV, Pavel, SUDOPLATOV, Anatoli *et al.*, *Missions spéciales*, Seuil, Paris, 1994.

ŞEBARŞIN, Leonid, *Rouska Moskvy*, Tsentr-100, Moscova, 1992.

ŞENTALINSKI, Vitali, *Les Surprises de la Loubianka*, Laffont, Paris, 1977.

THOM, Françoise, *Le Moment Gorbatchev*, Hachette, colecţia „Pluriel", Paris, 1989.

TIHONOV, Nikolai, *L'Économie soviétique: réalisations, problèmes, perspectives*, Novisti, Moscova, 1983.

TROYAT, Henri, *Raspoutine*, Flammarion, Paris, 1996.

VADROT, Claude-Marie, *Où va la Russie ?*, First, Paris, 1996.

ZINOVIEV, Aleksandr, *Les Confessions d'un homme en trop*, Orban, 1990.

Les Grandes Énigmes du Kremlin, Cremille, Geneva, 1973, volumul II.

Hearing on the Threat of Russian Organized Crime, Comisia pentru relaţii internaţionale a Camerei reprezentanţilor, Washington DC, 30 aprilie 1996.

Hearing on Russian Corruption, Comisia pentru activităţi bancare a Camerei reprezentanţilor, Washington DC, 22 septembrie, 1999.

Beria, Fundaţia internaţională pentru democraţie, Moscova, 1999.

Note

1. Este vorba despre pictorul britanic Thomas Gainsborough (1727-1788), cunoscut peisagist şi portretist, care a realizat lucrarea *Portretul unei doamne*, un studiu în cretă, tablou care se află la Muzeul Britanic din Londra. Lucrarea ar fi un studiu în cretă care pregătea un set mai amplu de tablouri pe pânză, care nu au mai fost efectuate, şi despre care se spune că ar fi fost comandate de regele George al III-lea (1760-1820) (n. coord.).
2. Ultimul rege al Egiptului şi Sudanului, Farouk este nevoit să abdice în 1952. În 1953 monarhia este abolită în Egipt. Momentul abdicării sale înseamnă de fapt ascensiunea lui Gamal Abdel Nasser şi a unui nou centru de putere în Egipt (n. coord.).
3. Maksimilian Voloşin (1877, Kiev–1932, Koktebel), poet, unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai simbolismului rus (n. trad.).
4. *Kokoşnik*-ul este o parură înaltă, tradiţională, cu formă ascuţită sau rotunjită, pe care femeile ruse sau ucrainene o poartă cu o rochie dreaptă, fără mâneci. Este legat la ceafă cu panglici late.
5. Raidurile germane şi luptele aeriene dintre Forţele Aeriene Germane (*Luftwaffe*) şi Forţele Aeriene Britanice (*Royal Air Force*) pe cerul Londrei, din timpul războiului-fulger, au provocat, în special în acea zi, pagube civile considerabile. Bătălia pentru Anglia a continuat, dar britanicii au repurtat în acea zi o victoie tactică şi de moral în faţa aviaţiei germane, care aruncase în luptă aproximativ 1100 de avioane de luptă şi bombardiere. Aviaţia nazistă a continuat atacurile asupra Marii Britani, optând strategic după 15 septembrie 1940 pentru atacuri pe timp de noapte (n. coord.).
6. André Lucien Charles Daniel Dewavrin (1911-1998), cunoscut sub numele de colonelul Passy, a condus serviciile de informaţii ale

Franței libere în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, coordonate de generalul Charles de Gaulle.

7. Raymond Aron (1905-1983), filozof, sociolog și politolog francez, cunoscut mai ales pentru cartea *Opiumul Intelectualilor*, în care afirmă că marxismul postbelic este o sursă de inspirație pentru mulți intelectuali francezi.
8. Maurice Schumann (1911-1998). Om politic de stânga și jurnalist francez. În perioada 1940-1944, a realizat emisiunea *Onoare și Patrie* la Radio Londra. La finele războiului va intra într-un diferend cu colonelul Passy, care îl acuză de faptul că nu ar fi avut curajul să efectueze un salt cu paraşuta. În perioda războiului, Schumann este însărcinat cu diverse misiuni de către serviciile de informații franceze (n. coord.).
9. Kim Philby (1912-1988), britanic, agent dublu, care a lucrat și pentru sovietici și a defectat în URSS în 1963. Din septembrie 1941 a condus în cadrul MI-6 secțiunea a V-a pentru o perioadă de timp, secțiune care se ocupa cu contraspionajul extern (n. coord.).
10. Am evocat deja această defectare, precum și pe aceea a lui Philby, responsabilul contraspionajului britanic, devenit agentul emblematic al Kremlinului în Occident, și care aparținea celebrului grup „cei cinci de la Cambridge" (vezi *Le Roman de l'espionnage*, Le Rocher, Monaco, 2011).
11. La vremea aceea, lady G. nu își putea imagina că, în realitate, Kim Philby era un agent dublu în solda URSS.
12. Oraș din sud-estul Franței, considerat încă din Evul Mediu capitala mondială a parfumurilor (n. trad.).
13. La Leeuwarden, în nordul Olandei.
14. Cea mai mare insulă componentă a statului indonezian, fostă colonie olandeză (n. coord.).
15. Jules Cambon (1845-1935), diplomat francez care a servit ca guvernator general al Algeriei din 1891 și ca ambasador al Franței în Statele Unite ale Americii din 1897 (n. coord.).
16. Este vorba despre Primul Război Mondial. Expresia „Marele Război" a fost popularizată de către istoriografia franceză (n. coord.).
17. Georges Ladoux conduce Biroul al II-lea, respectiv informații militare, în timpul Primului Război Mondial (n. coord.).
18. Maria Zakrevskaia, Mura pentru apropiați.
19. În Estland (Wierland-ul occidental), astăzi Jäneda, în Estonia.

20. Este vorba de Ministerul Afacerilor Externe de la Paris (n. coord.).
21. Împăratul german Wilhelm al II-lea (n. coord.).
22. Forţele anti-comuniste care s-au opus după 1917 bolşevicilor, roşiilor, care au preluat puterea în Rusia (n. coord.).
23. Pacea de la Brest-Litovsk (n. coord.).
24. Joseph Noulens (1864-1944). Politician şi diplomat francez, a îndeplinit o serie de funcţii: ministru de război (1913-1914), ministru al finanţelor (1914-1915) şi ambasador al Franţei în Rusia (n. coord.).
25. Rolul lui exact rămâne totuşi destul de neclar, căci şi o serie de conducători din serviciile secrete sovietice şi-au adus concursul la pregătirea atentatului.
26. Iakov Peters (1886-1938), revoluţionar comunist de origine letonă, care a pus bazele Ceka şi a lucrat în cadrul acesteia. A fost executat în 1938, în timpul marii epurări staliniste (n. coord.).
27. Conform memoriilor lui (vezi bibliografia).
28. Aleksandra von Engelhardt.
29. Boris Poplavski.
30. Dmitri Merejkovski (1865, Sankt Petersburg - 1941, Paris), scriitor rus, considerat ideologul simbolismului în literatura rusă (n. trad.).
31. Zinaida Gippius (1869, Beliov, Rusia - 1945, Paris), poetă, reprezentantă a simbolismului rus (n. trad.).
32. Dimitri Filosofov.
33. În scurt timp i s-au reproşat numeroase omisiuni!
34. Iujin era prinţul Aleksandr Sumbatov, actor şi dramaturg, iar Ignaţiu Potapenko, un romancier.
35. Vezi p. 47.
36. Reşedinţa oficială de la ţară a premierilor britanici.
37. Poliţie politică înfiinţată la ordinul lui Lenin, pentru a combate — cel puţin într-o primă fază — contrarevoluţia. La începutul anului 1922 ea a devenit GPU, care în anul următor s-a transformat în OGPU (vezi mai jos).
38. Aleksandr Kerenski a fost numit ministru al justiţiei în guvernul provizoriu constituit în martie 1917, după abdicarea ţarului, apoi ministru de război (în mai).
39. Este vorba de Genrih Iagoda (1891-1938), şef al poliţiei secrete sovietice NKVD în prioada 1934-1934, implicat în numeroase acte de represiune şi eliminare a opozanţilor regimului stalinist sau a

bolşevicilor din garda veche, precum Lev Kamenev sau Grigori Zinoviev (n. coord.).
40. Vezi capitolul „Kremlin, sex şi spionaj".
41. Internaţionala a III-a comunistă întemeiată de Lenin în 1919, cu scopul de a coordona acţiunea tuturor partidelor comuniste, sub autoritatea URSS.
42. Vezi nota 10.
43. Serviciul britanic de informaţii, responsabil cu securitatea internă şi contraspionajul.
44. Asociaţie a scriitorilor constituită la Londra în 1921. Acronimul semnifică componenţa asociaţiei, respectiv poeţi, eseişti, romancieri (*Poets, Essayists and Novelists*, în versiunea în limba engleză) (n. coord.).
45. Ne amintim că baroana era originară din Sankt Petersburg.
46. Naum Isaakovici Eitingon (1899-1981). Ofiţer de informaţii sovietic, implicat în asasinarea lui Leon Troţki. În 1951 este acuzat în cazul „Complotul Medicilor", pe fondul originilor sale evreieşti (n. coord.).
47. *Le KGB dans le monde (1917-1990)*, Fayard, Paris, 1990.
48. Organism al poliţiei sovietice, însărcinat cu securitatea de stat, care va absorbi OGPU în 1934 (vezi şi nota 37).
49. Numele de cod al lui Beria.
50. Aleksandr Şelepin. KGB-ul, însărcinat cu protecţia politică internă şi externă a statului sovietic, a fost înfiinţat în 1954, după mai multe remanieri succesive ale NKVD.
51. Memoriile lui Sego Beria: *Moi otets Lavrentii Beria*, Sovremenik, Moscova, 1994 (pentru traducerea franceză, vezi bibliografia). Rolul Cehovei a fost confirmat de Anatol Sudoplatov (Pavel Sudoplatov, Anatol Sudoplatov et al., *Missions spéciales*, Le Seuil, Paris, 1994.)
52. Vezi capitolul precedent.
53. Aleksandr Etkind, *Eros Nevozmojnogo*, Medusa, Sankt Petersburg, 1993; Nina Berberova, *C'est moi qui souligne*, Actes Sud, Arles, 1990. *Cf.* Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, Basic Books, New York, 1957.
54. Konstantin Stanislavski (1863-1938), vestit regizor, profesor de dramaturgie şi teoretician al teatrului rus (n.coord.).
55. În decembrie 1941, avionul lui a fost doborât deasupra Angliei. Pe tabloul de bord, lipise o fotografie de-a Olgăi; probabil ultima lui privire s-a îndreptat către acest portret.
56. Soţia dramaturgului Anton Cehov.

57. Lev Knipper şi-a înscris numele şi în istoria muzicii secolului al XX-lea, compunând simfonii, opere, partituri pentru balete şi filme.
58. Conform mărturiei lui Aleksandr Iakovlev, ideolog al *perestroikăi* şi preşedinte al comisiei de anchetă asupra pactului dintre Hitler şi Stalin.
59. Konon Molody.
60. *Op. cit.*
61. De fapt, Basarabia nu era o ţară propriu-zisă. În 1900, când se naşte Elisabeta, făcea parte din Imperiul Ţarist, iar când Elisabeta îşi face studiile, după 1918, Basarabia era o provincie a României (n. coord.).
62. Comsomol era numele dat Organizaţiei sovietice a tineretului comunist.
63. În acest sens, ea reprezintă antiteza celorlalte eroine din această lucrare, pe care le-am putea califica drept spioane „romantice".
64. Ne amintim că Blumkin a fost unul dintre principalii instigatori în complotul socialiştilor revoluţionari de stânga împotriva lui Lenin, în iulie 1918 (vezi capitolul „Complotiştii manipulaţi").
65. Leonid Eitingon şi Piotr Zubov.
66. Numele lor de cod, „Steaua" şi „Redactorul-şef", figurau pe lista persoanelor susceptibile de a furniza informaţii tehnice importante. „Steaua" nu îl desemna doar pe Oppenheimer, ci şi pe alţi fizicieni şi oameni de ştiinţă care participau la punerea în practică a proiectului „Manhattan" şi care se găseau în relaţii cu sovieticii, fără a fi recrutaţi în mod oficial ca agenţi. (Din raţiuni de securitate, Moscova schimba numele de cod la interval regulate. Astfel, Oppenheimer şi Fermi au fost adeseori evocaţi împreună sub acelaşi nume de cod, „Steaua".)
67. Ioffe l-a remarcat pe Gamow în virtutea relaţiilor acestuia cu Niels Bohr şi cu fizicienii americani.
68. Fiziciană austriacă de origine evreiască, ce a fost obligată să fugă din ţara ei după anexarea Austriei de către Reich (Anschluss).
69. Aleksandr Feklisov, Serghei Kostin, *Confession d'un agent soviétique*, Le Rocher, Monaco, 1999.
70. La 16 mai 1944.
71. Margarita Konenkova.
72. Locotenent-colonel Nikolai Mironov.
73. Anatoli Iaţkov (alias Iakovlev).
74. Este vorba despre soţii Rosenberg (vezi mai jos).
75. Mai precis la 29 august.

76. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.
77. După al Doilea Război Mondial, peninsula coreeană a fost împărțită în două state, aflate sub influența Statelor Unite (Coreea de Sud) și a URSS (Coreea de Nord), printr-o linie de demarcație situată de-a lungul paralelei 38 (n. trad.).
78. În iunie 1953, Sartre publică în *Libération* un violent rechizitoriu împotriva SUA, în care vorbește chiar despre „un nou fascism" și recomandă ruperea oricăror legături cu această Americă „turbată" (n. trad.).
79. *Op. cit.* După Feklisov, comuniștii newyorkezi ar fi fost recrutați în 1942 de un oarecare Semionov. Vezi și Ronald Radosh, Joyce Milton, *Dossier Rosenberg*, Hachette, Paris, 1985.
80. Anii 1920 au fost dominați de așa-numitul stil Art Déco, care a adus transformări majore în arhitectura și artele decorative ale epocii, favorizând simplitatea, decorațiunile stilizate și formele geometrice. În acei „ani nebuni", tinerii epocii, dornici să uite ororile războiului, experimentează o viață eliberată de convențiile sociale, așezată sub semnul noului, al modernismului și al jazzului (n. trad.).
81. Încă Sankt Petersburg la acea dată.
82. La Koktebel, în Crimeea.
83. Nu doar Maria (Cuvillier), viitoare contesă Kudaciova, ci și Marina Țvetaeva, Osip Mandelștam, un poet genial care a murit în lagărele staliniste, Ilia Ehrenburg, poet și bard al dezghețului, sau Sofia Parnok, această Sapho a Rusiei...
84. Sau Mișcarea Amsterdam-Pleyel: mișcare pacifistă creată în 1933, având ca scop declarat lupta împotriva războiului și fascismului. Inițiativa înființării acestei mișcări aparține lui Romain Rolland și lui Henri Barbusse; Partidul Comunist Francez a jucat un rol determinant în întemeierea acestei structuri (n. trad.).
85. Subscripție națională, o imensă colectă de fonduri în sprijinul mișcării pacifiste coordonate de Soviete (n. trad.).
86. Începând din 1929.
87. Poetul indian, înflăcărat apărător al libertății, a fost invitat de Mussolini în 1926 și nu a sesizat, atunci, brutalitatea fascismului Italian.
88. Mai ales *À Tahiti*, publicat în 1925.
89. *Les yeux d'Elsa*, 1942 (n. trad.).
90. Un sfert de veac mai târziu, el va evoca această primă călătorie în capitolul „Această viață care ne-a fost dată", din *Romanul neterminat*.

91. Partidul Comunist Francez.
92. Alături de Louis Aragon, erau prezenți André Gide, Aleksei Tolstoi, Anna Seghers, André Malraux, Bertolt Brecht, Henri Barbusse, Heinrich Mann, Marina Țvetaeva, Paul Vaillant-Couturier, Jean-Richard Bloch și Tristan Tzara. Evident, numeroși alți scriitori, precum George B. Shaw, Herbert G. Wells, Thomas Mann, Georges Duhamel, Upton Sinclair sau Jules Romain, au refuzat să se asocieze acestei parade. Dar la insistența oamenilor de litere francezi, Pasternak și Babel, căzuți în dizgrație la acea vreme, au fost autorizați de Kremlin să participe la un Congres orchestrat de Willi Münzenberg, deputat în Reichstag, unul dintre coordonatorii propagandei paralele a Cominternului (despre el, vezi capitolul „Doamna Romain Rolland"), alături de Upton Sinclair, Henri Barbusse și Maxim Gorki, sub forma unui manifest împotriva războiului imperialist. Kolțov (un agent deopotrivă ideologic, dar mai ales financiar al Moscovei), Aragon și Elsa au alcătuit adevăratul trio căruia i s-a datorat succesul adunării pariziene.
93. Locuință folosită pe post de casă de vacanță în Rusia.
94. Simionova și Davidova.
95. Prin opoziție cu „iarna" totalitarismului stalinist.
96. Galina Ulanova (1910-1998), celebră balerină rusă (n. coord.).
97. Maurice Béjart (1927-2007), balerin, coregraf și director de operă francez (n. coord.).
98. Este vorba de Robert Kennedy (n. coord.).
99. Tapițeria celor *Douăsprezece luni*, mai cunoscută sub numele *Mois Lucas*, după numele presupusului ei creator, este structurată în jurul lunilor anului. Fiecărei luni îi corespunde un semn zodiacal, plasat în medalion pe bordura de sus a tapițeriei și ilustrat prin scene de gen, legate de rangul personajelor și al anotimpurilor corespunzătoare (n. trad.).
100. Pentru a-i fi prezentat lui Dejean, Gribanov a luat numele de Gorbunov, un „membru important al Consiliului de Miniștri" și și-a adus și o „soție", un maior KGB pe nume Vera.
101. Tom Driberg (1905-1976), jurnalist și politician britanic (n. coord.).
102. Vezi Christopher Andrew și Vasili Mitrohin, *Le KGB contre l'Ouest, 1917-1991*, Fayard, Paris, 2000.
103. HVA.
104. Vezi capitolul „Kremlin, sex și spionaj".

105. Republica Federală Germania.
106. Diferit de cancelarul social-democrat german cu același nume. Gerhard Schröder (1910-1989) a fost un politician creștin-democrat, care a ocupat funcția de ministru al afacerilor externe al Republicii Federale Germania în perioada 1961-1966 (n. coord.).
107. *Winter Exercises* (exerciții de iarnă) organizate de NATO din doi în doi ani, în intervalul 1968-1989. Scenariul pornea de la un pretins atac convențional al forțelor Pactului de la Varșovia și sfârșea prin a opri un atac nuclear simulat (n. trad.).
108. La începutul anilor 1990, în urma numeroaselor scandaluri și acuzații, KGB-ul a fost desființat; în locul lui, au apărut structuri noi (în principal FSB, Serviciul Federal Rus de Securitate, și SVR, Serviciul de Informații Externe) care, în realitate, au preluat mare parte din structurile, oamenii și modul de acțiune ale KGB (n. trad.).
109. Aceste elemente biografice au fost furnizate de Alex Chapman după arestarea fostei lui soții la New York. Soțul cel efemer și-a depășit scrupulele, l-a angajat pe publicistul Max Clifford și și-a vândut povestea către *Daily Telegraph*.
110. Ramón Mercader a fost agentul secret spaniol al lui Stalin care l-a asasinat pe Troțki în Mexic, în 1940 (vezi capitolul „Romanul negru al lui Troțki").

CUPRINS

Prefață de Ion M. Ioniță 5
Preambul — Lady 11
Partea I: PIONIERELE 27
A trăi și a supraviețui 29
Mata Hari sau fantasma 33
Dragoste la prima vedere pe malurile Nevei 38
Complotiștii manipulați 44
La răspântie de drumuri 49
Partea a II-a: TEHNICIENELE 67
Romanul negru al lui Troțki 69
Olga Cehova, spioana care voia să-l omoare pe Hitler 76
Spioanele atomice 83
Partea a III-a: ESTETELE 107
Ruleta rusească 109
Doamna Romain Rolland 111
La Kremlin, cu Stalin 122
O femeie influentă la Paris 126
Teatrul Bolșoi sub control 134
Dezghețul 137
Dansatoarea, Kennedy și KGB-ul 139
Partea a IV-a: AGENȚII FARMECULUI 145
Kremlin, sex și spionaj 147
Operațiunile „Compromat" 154
Operațiunile „Romeo" 160
Epilog 173
ANEXE 185
Departamentul agenților ilegali 185
Cronologie 188
Bibliografie 193
Note 197

Frumoasa baroană Budberg a pus la cale cel mai mare complot împotriva Kremlinului roșu înainte de a deveni agent dublu.

Elisabeta Zarubina a furat secretele bombei atomice americane în beneficiul URSS.

Celebra actriță de cinema Olga Cehova a devenit cea mai bună prietenă a Evei Braun, dezvăluindu-i lui Stalin secretele naziștilor.

Margarita Konenkova, o spioană desăvârșită, l-a sedus pe Albert Einstein la ordinul Moscovei, iar formidabila rețea de „rândunele" a KGB-ului penetrează și astăzi cele mai înalte sfere ale politicii occidentale.

Elsa Triolet și Maria Romain Rolland figurează printre „femeile influente" care au însuflețit o adevărată „orchestră roșie" a intelectualilor occidentali.

Fiecare dintre ele ar fi trebuit să moară de o mie de ori dacă fiecare zi, fiecare ceas din viața lor nu ar fi fost un adevărat duel cu evenimentele dramatice ale Istoriei.

Pornind de la mărturii și arhive inedite și întemeindu-se pe experiența personală de diplomat în timpul marilor răsturnări din Est, Vladimir Fedorovski, martor privilegiat al acestor momente majore ale secolului al XX-lea, ne introduce în universul secret al marilor spioane „venite din ținutul frigului", care au schimbat cursul istoriei.

ISBN: 978-606-8723-15-0

9 786068 723150

www.edituracorint.ro

Carte recomandată de Historia